Ранко Јаковљевић

ИЗМЕЂУ РЕДОВА

-Кладово и околина у књижевним делима-

Предговор

*Подручје данашњег српског Кладова, због изузетно значајне позиције контролног пункта за најосетљивији део дунавског пловног пута, столећима је предмет посебног интересовања држава којима је ширење или јачање граница власти условљено присуством на овом тлу. Снажно сведочанство похрањено је у натпису на овдашњој античкој грађевини : ''Императори цезари Гај Валерије Аурелије Диоклецијан и Марко Аурелије Валерије Максимијан одани боговима и непобедиви августи срећне руке Флавије Валерије Констанције и Галерије Валерије Максимијан цењени цезари и велики победници над Германима и Сарматима подигоше тврђаву као вечиту заштиту државе у будућности''. **

Знамо да је племе Северјани- Северини насељавало подручје око Тамиша и Кладову оближње Черне, а један од миграционих праваца Северјана током VII века управо је водио са подручја данашње Румуније у унутрашњост Балкана. Кладово као и суседна Кладушница за своје име могли би благодарити околности да се ради о идеалним локацијама за истовар терета, његово ускладиштење, сортирање и најзад претовар у велике бродове способне за пловидбу ка Црном мору. У супротним ситуацијама, када би трговачки пут водио узводно, Кладово је одредиште за претовар на мала пловила ради лакшег савладавања ђердапских пловидбених препрека у виду брзака, вирова, теснаца, речних стена и спрудова. У руском језику ''кладоваја''- смочница, остава, спремиште, ''клад''- пртљаг, терет, као и у српском ''склад'', ''складиште'' термини су изведени из заједничког корена, изворне старословенске речи ''класти'', ''кладати''- стављати, полагати, налагати, метати, што нас води и до термина ''клас''- израђати. Други сегмемнт овог израза, у смислу стасавања, важећи за зидање, што чини савремено значење руске речи ''кладка'', асоцира и на постојање неке старије грађевине на тлу средњовековног Кладова, у чему, како је претходно показано, ово подручје

не оскудева. Словенски корени речи Кладово одржали су се и у називима места Кладоруп у Бугарској, Кладње у Хрватској, Кладањ у Босни, Кладурово у ђердапском залеђу, Кладово у Русији, североисточно од Москве, Кладово у Републици Бујратији- Баргузински реон /ово Кладово познато је по пећинским цртежима из IV миленијума п.н.е/, Кладово у предграђу Берлина, некада обитавалиште Лужичких Срба...

Речник српскохрватског књижевног или народног језика /САНУ, књига 9, Београд 1975/, садржи следеће одреднице о појму "клад'":
-1) клисато парче гвожђа или тврда дрвета помоћу чега се секиром пањеви разбијају (Банат, Змај 4);
-2) велики камен међаш- ако су пасике једна уз другу, кад се сије озимица, анда су по мејашу метнуте по три четири стине уза сву пасику,а то се зове навале (у Костању кажу кладови) (Пољица, Иван, Ф. ЗНЖ 9, 311;
- 3) закопано, сакривено благо (Шул.6, 1140; РЈА; Парч.1; Бак.1)
-4) давање, остављање нечега на чување (Бак,1;Р-К2)
-5) оно што је дато на чување (И.)
-6 простприја у којој се држе намирнице и ствари, остава (И.)
-6) склониште, скровиште, заклон- Недјељом би...дошао силан свијет на литургију, па се пред црквом...и у сваком кладу, све шаренило од црвених, бијелих и модрих боја (Шим.6, 120).
''Клада'' има забележена значења:
-1) иметак, благо- Кад' е Српско погинуло царство/ Три сте Српске кладе заузели/Алаибариак славнога Лазара/ И одежду светога Јована,/ Златну шлику Деспота Ђурђа (НП Чојк, 32), Кладе су ти у земљу татарску,/ У онога Татарскога Хана; /Хан е Србске заузео кладе (И.). (РЈА).
-2) одсечен, неотесан комад стабла, балван, трупац, пањ, цепаница...
-3) лењ, глуп, неотесан човек, глупак, простак; ленштина. ..Ти си... једна клада, један буздован (Вас.Д.2,110)...
-4) направа (обично дрвена) за окивање, спутавање ногу и руку, кврге... Што се кладе тиче, то (се)...она састојала... из двију комада дрва (клада) али са рупама гдје су ноге осуђеника метали (богиш.3, 572)....
-5) коларска тезга, струг- У коларници се зове клада проста направа од четири коца пободена у земљу преко којих су закуцане две јаке даске...Између... ваљчићи намести се главчина на којој се намештају палци. На клади се и гобеље тешу (Вучитрн, Ел.Г.1)...
-6) дрвена кочница на задњим точковима у кола- Клада за кочницу (је) оно дрво испред задњих точкова којим се притежу ови точкови при кочењу кола (Вуков, А.2)...
-7) бадањ- Погодили кладе воденичне за 400 гроша (ПШМ,187)
-8) издубено дрво на које се ослања воденица- У Бадовинцима су дринке (воденице) биле постављене на три ''копане'' кладе, велика и дугачка ''копана'' чамца (Дробњ,3,14)
-9) део ткачког стана, разбоја- Дијелови су стана: двије кладе, клупа, било, два вратила, брдо, чунак...и сукало (Меснер- Споршић А, ЗНЖ 28/1, 207)

-10) врста сплава- Кад их је он упитао ккао ће прећи Дрину, одговорили су му: "На кладама" (Дробњ,5, 24)

Први сачувани писани помен о граду на тлу данашњег српског Кладова датира из XII века и дело је познатог арапског географа Идриза /Idrisi, Edrisi, Al- Idrisi, Abu Abdallah Mahommed Ibn Mahommed Ibn Abdallah Ibn Idrisi, живео између 1099 и 1154.г. или 1100-1165.г./. Он наводи да се Neocastro- Новиград налази на доњем Дунаву, два и по дана од места Arcadisca, идући низ воду, у богатој околини, пуној винограда и воћњака; од њега до Видина има један и по дан. Име Новиград тј. Neograd поменуто је 1396.г, 18. августа у повељама издатим од стране угарског краља Жигмунда приликом његовог крсташког похода на Никопољ исте године, као и 1419. године, 26. октобра, у акту Жигмундовом, где Новиград лоцира уз Гвоздена врата у Бугарској. Овај термин употребљаван је у историјским документима XIV- XVIII века од стране католичких емисара и хроничара или од угарских и аустријских великаша. И бискуп- царски изасланик у Цариграду Антонио Вранчић 1576. године описујући Ђердап бележи да се налази између Голупца и града "који се негда звао Кладово а тада Нови Град". Кладовска област постала је делом Османског царства након Никопољске битке 1396. године, у којој је пропаст доживео покушај угарског владара Жигмунда да крсташким походом, уз садејство Француске и Византије, зада одлучни ударац Бајазитовој војсци, потпомогнутој од српског деспота Стефана Лазаревића.Тада је Видин будући османски ратни плен, добио статус санџака, у оквиру којег ће се 1483.г. наћи и војнуци- војници и сељаци "неверници"- хришћански припадници турског војног сталежа насељени у атару данашњег Кладова. Били су то слободни сељаци сврстани у ред "носиоци копаља" са одређеним војним обавезама, подређени десетарима на нижем и лагаторима на вишем организационим нивоу. Коначним ослобађањем од османског присуства 1867, овај крај успева да веома брзо реафирмише виталну позицију са аспекта српских националних интереса, што ће га изнова, периодично, излагати пошастима разарања током следујућих ратова, али и изазовима модернизације, великих подухвата из сфера организованог криминала... Помињање његовог имена у књижевности и узимање његових кулиса за сценографију мноштва игроказа, још су једно сведочанство неисцрпне привлачности којом зрачи , како "за речи", тако и "за дела".

Нарочиту позорност писаца, ратника и пустолова Кладово је изазивало својим "местом под сунцем"- на Дунаву, уз границе османског и аустријског царства, крајња тачка ђердапске регије, са речним путем пуним вододелница, стеновитих препрека, вирова, брзака, што централну Европу води у окриље Оријента.

До успостављања мреже речних канала 1890-96 требало је товаре са лађа премештати у барке, похранити их на обали, наћи помоћну вучу, по правилу воловским запрегама, неретко снагом робова или најамника.

Жудња за овладавањем "симфонијом у камену", изнедрила је овде разговетне знамене цивилизацијског успона, попут античких канала и мостова, тврђава Дијана, Елизабет, Каролина, Фетислам, Сипског канала из 19 века, моћне бране и преводница- достигнућа модерног инжењерства...

Кладовом је често трговано, сачувана је и једна признаница стара 200 година- доказ о плаћеној цени за "продато Кладово", ништа ређе војевано. У својству границе, било је и једро наде обиљу страдалника са обеју страна реке, подједнако привлачно за кријумчаре, некада под заштитом државе (снабдевање српске војске оружјем 1862 или спас под теретом међународних санкција, захваљујући илегалном трансферу енергената), непрозирне интересне групе или јединке којима је нагон за превладавањем беде једино животно сидро.

Као таква, ова средина одавно је задобила глас "чистилишта за губитнике", захваљујући надвременској казниници чији су овоземаљски заточеници гроф Ђорђе Бранковић, Никола Пашић, Стојан Протић и још море неименованих сапатника. Отуд "Хазарски речник" прпеознаје Кладово као кључни топоним изветрелог цартсва, народни јунак Стојан Буљубаша управо ту спознаје погубност вере у људе а В.Јовановић Марамбо га у једној новели види као последњу станицу на путу безнађа. Отуд и ослонац аутору ових редова у размишљању да и само име места може имати трага, колико у словенском термину за "складиште", "оставу", толико и у направи за утамничење људи- "клада".

Сагласно митским представама о прошлости, смело би се казати како су, изузев Кладова насталог снагом колоса што је, раздвојивши ђердапско стење, утро пут Дунаву, дела титана и градитељски подвизи и незапамћена енергија разорних војних похода, такође и трговање будућношћу кроз креирање житеља источњачког поднебља, стасавалих сусретањима етницитета, култура, стремљења, погодних да од безличне масе плебса извајају ликове достојне инспирације уметника.

Кладово не би било "оријентир богова" да није омеђено Гвозедним вратима, Адом Кале, Текијом, Сипом, Трајановим мостом... Утолико је приказ његове употребе у сфери књижевности употпуњен управо тим одредницама његовог скоро надвременског битисања.

Идентитет и судбина овог краја, зачети су у регији што почиње горостасном дунавском стеном "Бабакај", те се отуд чини умесним да

управо делом Војислава Илића, посвећеном њој јуна 1892.г буде отворена ова прича:

Црн, растављен од пољана зрачних,
Ту се Дунав о кланце разбија,
Лаки чун се ко перце нија
Изнад стена и провала мрачних.

Наваљене рукама титана
Древне горе почивају с миром;
Мир је вечни оковао широм
Споменике изумрлих дана.

Ту ступаше у времена стара
Легионар преко мркога стења,
А у дане бурног пресељења
Страшне чете Хуна и Авара.

Изумрли древни великани,
Силне војске и војводе оне,
Од Кавказа до грозне Шалоне
Што им поља бејаху мегдани!

Вали брује...Но над хуком речном,
Што с грмљавом око њега стеже,
Сам Бабакај суморно се диже-
Мрачни борац на бојишту вечном.

*превод римског натписа из Кладова:Мирослава Мирковић, *Диоклецијан*, Службени гласник Београд 2014.г, с,79

АТЛАНТИДА НА ДУНАВУ
Ранко Јаковљевић

ГВОЗДЕНА ВРАТА АТЛАНТИДЕ

„Зато им говорим у причама, јер гледајући не виде, и слушајући не чују нити разумеју“

Јеванђеље по Матеју, 13:13

Чудесна и узбудљива прича о Атлантиди, фасцинантна мистерија древног света, једно од својих упоришта има у регији омеђеној планинским масивима Карпата и Подунављем, а детаљима који чине сродним фрагменте митског памћења обилује управо подручје Гвоздених врата – Ђердапа. Покушај препознавања сличности двеју приповести – једне о Атлантиди, знане нам захваљујући филозофу Платону /428-347. п.н.е./ и друге, о митској прошлости Гвоздених врата и прастарим атрибутима правде, резултира приликом за одговарајуће вредновање издашног културног наслеђа које чувају дунавске обале: оно што је протекло као физичко време, чува се у ономе што траје.

Према Платоновим записима Посејдон – владар Атлантиде, разделио је свој посед на десет области, тако да је Атлантов брат близанац по имену Гадир добио источни део острва у близини Херкулових стубова. Две копнене зоне биле су просечене каналима испуњеним водом, довољно пространим да је кроз њих могла проћи тропалубна галија. У различитим деловима града налазили су се топли извори и фонтане хладне воде. Камен од којег су изграђене импозантне грађевине био је црвене и црне боје. Становништво је сваке шесте године свету животињу – бика приносило на жртву Посејдону, богу сличном Дагону, у пелашким митовима приказиваног са рибљим репом, како је много раније код Вавилонаца изгледао Оанес, који је научио људе занату и писму. Необично богати златом и другим драгоценостима, кроз мноштво векова Атлантиђани нису

изгубили из вида своје узвишено порекло, поштовали су законе и клањали се боговима својих предака. Умереност и разборитост владала је њиховим поступцима и у односима са другим народима. Докле год су се понашали на такав начин, благостање је било опште. Али током времена несталност људске природе помало је искривила њихове узвишене институције и они су почели да се понашају као и остала деца човекова. Повели су се за амбицијама и кренули да владају силом. Зато је, по Зевсовом тражењу, од стране олимпијских богова призван велики потоп који је Атлантиду збрисао са лица земље. Деструктивно делање богова свођењем права на моћ разарања друштвених институција, услед покушаја људи да опонашају античка божанства игноришући етичких начела, учинили су разорену земљу аргументом у прилог тези да дистрибуција правде није загарантована моралним нормама. Тако је на делу потврђен тоталитаризам као плод намере твораца да људско друштво не може располагати реалним дилемама одлучивања. Право јачег у случају Атлантиде своди се на манифестацију принуде, односно божанског ауторитета, који није део легалних правних норми и не подлеже санкцијама. Недостатак одговарајуће хијерархије вредности међу онима који одлучују о судбини једне цивилизације утемељен је на њиховом дистанцирању од добра и зла – „ексклузивне привилегије“ богова старог света.

Време као историја рођено је са Зевсом, чијом је мишљу и вољом, измичућим времену, устројен космос. Најстаријем Кроновом сину Посејдону додељена је улога управитеља свеукупности стварања и космоса, док Атлант и његова браћа укључујући и Гадира, богови другог реда, владају стихијом. Платоново учење о природи која увек дела са умом, почива на тези да се узрок њеног кретања налази ван ње, те да само сазнање идеје добра не може бити искључиво људско дело. Идеја добра, поистовећена са лучоношом снаге, извором бивствовања и суштине, идентификује се са сунцем – сином добра, зачетником земаљског живота. Божија делатност одвија се посредством енергије оваплоћене у речи чије је поимање основна мисија људске заједнице, у нашем случају становника Атлантиде или Ђердапске регије. Однос Бога – апсолутне енергије и његове творевине илуструје се јединством својственим сунцу и његовим зрацима, но слобода одлуке једног свесног бића какво је човек – делић умне стварности, детерминише категорију времена мером погрешивости, према чему се и успоставља гранична линија између Творца и његовог дела. Овоме следе кажњавање и даривање, изрази надвременог унутрашњег ума. У Платоновој алегорији место сазнања да је слободна воља знак бесмртности названо је Атлантида, по титану који је, чинећи прихватљиви спој вере и ума, терет патњи целог света понео на својим плећима. Пелашки мит о постању казује да је Атлант владар над планетарном силом Месеца, коју пак Орфеј сматра етеричном, „небеском“ земљом.

Код савремених тумача прошлости присутна су схватања да се потонуло острво са југа граничило са Океаном Потамос, а са запада са Панонским морем. Легенда говори да се у самој близини Херкулових стубова, преко

пута теснаца, налазила дуга, широка грађевина, подигнута на острвским стенама, што изнад, што испод воде, простирући се уз обод Океана Потамос – северне границе грчког античког хоризонта – од једног рта до другог. Херодот /484-425. п.н.е./ познаје, по сећању Грка из Сејтије, велико острво Гадира, даље од стубова, у близини „црвеног“ острва Еритије, именованог по кћери Ноћи и Атланта. Оно је својим црвенилом подсећало на сусрет Сунца са смрћу у водама запада. Такав назив једно острво у подунавском Ђердапу задржало је до позног Средњег века, обзиром да је његово тадашње име Saan изведено из латинског односно румунског термина за крв.

Гонећи Герионово стадо, Херкул је приспео у земљу Скита, са запада омеђену реком Истар/Дунав. Пошто га ухватише зима и мраз, обуче лављу кожу и паде у сан, а коњи његових кола за то време нестадоше на тајанствени начин. Изгубљену запрегу велики јунак успео је пронаћи тек уз помоћ „двоструког женског створења – пола девојке а пола змије“, која с њим изроди Скита, претка свих скитских краљева .

Румунски историчар старије генерације, Николае Денсусиану забележио је веровање распрострањено у Банату да је Херкул раздвојио стење код места Баба Кај у данашњем дунавском теснацу на Ђердапу. Тако су воде великог мора отицале кроз Гвоздена врата. Изузев за Ђердапску клисуру и њен најлепши део, термином Гвоздена врата, код турских пописивача фетисламског кадилука из 1743. године – „Timur Kapu“, означавано је и мало острво у близини села Сип и Ада Кала, које се готово додиривало са острвцем Зан /Cezire-i Zan/.

Ферекид, за разлику од Херодота, острво Гад, што на феничанском значи „ограђени град“, као уосталом и на турском „ада кале“, идентификује са Еритијом, знаном као свети гај трију Горгона, међу њима и Посејдонове милоснице Медузе. Њу је љубоморна Атина од лепотице претворила у крилато чудовиште, са увојцима од змија и окамењујућим погледом. Змијорепи ветрови похрањени у Медузиној коси једна су од три ствари које је Реа, са особинама Дијане, Тројне Богиње храстовог култа, погодбом успела задобити да пред њима Зевс буде немоћан: господарење смрћу, судбином и ветром. Царство северног ветра допирало је до Гвоздених дунавских врата.

У грчким трагедијама, попут Софокловог „Ајанта“, раскршће два судбинска исходишта – смрти или спасења јунака, изражава се сликом врата – симбола оне међе која гледа у супротне стране светла и таме и чини њихову граничну тачку, апсорбујући својом симболиком и временску слику судбоносног дана. Еурипидова „Хелена“ садржи сцену Менелајевог покушаја да уђе у станиште мртвих, у чему га спречава старица-вратарка, оличење смрти.

Зевс пак, једном другом приликом – у Тројанском рату – изриче овакву претњу боговима: „Кога ја приметим да се од богова крије и хоће ићи/ у

данајску војску ил тројску да помоћ им пружа,/ тога ћу млатнути ружно, на Олимп га вратити натраг,/ или ћу зграбити њега и у мрачни бацити Тартар,/ врло далеко, где је под земљом најдубљи понор,/ где су Гвоздена врата и бакарни праг, и толико/ испод Аида колико је небо од земље далеко.“ . Сам Зевс могао је претходника код аријевских племена имати у највишем творцу, оличењу светости неба, дана и светлости – Дијаусу, вероватно изведеном из личности Ануа, краља богова помињаног у Хамурабијевом законику. Даље није тешко паралелу са Дијаусом пронаћи у Јанусу, између осталог и божанству двери, у чију част су изграђени тетрапилони уз римско насеље Ромулијана, код данашњег Зајечара, али и са Анијем, етрурским божанством са четири лица, којем припада четврто поље знаменитог бронзаног модела јетре за гатање из Пјаћенце. Јанус је био власник кључа, као онај који има моћ да закључа стару годину и откључа нову. Зато је очигледна његова заступљеност у подунавској области Гвоздених врата званој Кључ, чије се име идентификује са приказом предмета – симбола тачке „везивања и ослобађања“ који ту миленијумима ствара Дунав. Становништво овог поднебља и данас намењује покојницима обредни хлеб „кључ“, како би имали чиме отворити врата спасења својих душа.

Платонов претеча, Парменид из Елеје у форми поеме „О природи“, помињући вожњу у Сунчевим колима по Сунчевом своду, детаљно описује „од стазе људи далеко“ смештена врата на путу богова: „Тамо су двери путева Ноћи и Дана,/ раздвојене гредом и каменим прагом;/ оне саме небеске големим вратима испуњене,/ од којих многомучна Правда изменичне кључеве држи./ Њу пак девице меким заводе речима /убеђујући је вешто, да за њих засовнути клин/ намах отисне с двери; а када се крила/ отворише силно гротло указаше а медена се /наизменце окренуше врата на стожерима/ клиновима и копчама удешеним.“ И код Хетита место подземног царства богова – Црна земља – било је одељено од друге космичке сфере вратима, што су се само вољом божанстава подземног света могла отворити. Након много година, управитељ Платонове Академије Прокле (410-485.) у „Химни Хекати“ ословљаваће најмоћнију богињу на небу, земљи или Тартару, са главама троделне године – лава, пса и коња, као „Чуварицу врата“. Украшена коштана алатка пронађена на Лепенском виру, регија Гвоздених врата, при врху има представу псеће главе. Такав је случај и са знаменима под којима су се храбри дачки војници почетком Нове ере борили против Рима. На овом предмету издубљена је спирала са ротацијама у једном смеру нагоре, што још мноштво столећа касније на аси – светом штапу дервиша, симболизује владавину стваралачких сила.

Географски појмови Гвоздених врата на Дунаву и његових предела са кључалом водом, знаних као Казани, зидине античке насеобине на излазу из ђердапског гротла званог Ждрело, што чувају од заборава успомену на заштитницу светих путева и девица – Дијану, затим назив несталог града Дионис – дете двоструких капија – утонулог у речне дубине на потесу Ђеврин у близини Ада Кала приликом изградње хидроелектране Ђердап и на његовом месту пронађен Митрин мермерни рељеф– белег сведочанства

о граничном подручју огромног каменог прага у речном дну, именованог као Преграда, са значењем препреке повреди космичког реда, којом „многомучна Правда“ на стубовима „клиновима и копчама удешеним“ отвара пролаз енергији, опредељују нас да трагове једног богатог митског памћења, између осталог и као стадијума на путу сазнања – за шта их је Платон користио – покушамо пронаћи управо у регији Гвоздених врата Ђердапа.

АНТИЧКИ КАНАЛИ НА ДУНАВУ

Ђердапски теснац једно је од могућих места Херкуловог подвига раздвајања стеновитог планинског масива, у нашој верзији правећи пролаз којим је давнашње подручје Панонског мора повезано са Црним морем. Исти јунак је са острва Еритија – Ада Кале, у близини стубова названих по њему, догнао „Сунчано стадо“ на обалу реке пошто је примакавши суседно планинско стење, начинио камени мост. Сведочанство о реченом налази се у чињеници да је Ада Кале имало раздробљену структуру тла, на чему почива веровање да је вештачки створено од великих камених блокова покривених слојем земље. Приликом археолошких ископавања пред потапање острва услед изградње хидроелектране Ђердап, румунски истраживачи наишли су на трагове темеља сачињених од истоветних камених громада од којих је саздано и острво. То их је, скупа са остацима стеновите преграде допируће готово до краја речног корита, навело на закључак да је у антици Ада Кале било део великог бедема – бране, у склопу изградње пловидбених канала скренутим речним током. Један марљиви проучавалац старина 1857. године, обишавши дунавско острво сажео је своје импресије у реченици : „Аустријанци су чудесно са многим лагумима и сводовима подземним на њему град сазидали“. Ова слика указује на постојање инфраструктуре из ранијих времена, која је потоњим градитељима омогућила релативно брзи довршетак фортификацијских радова.

На остатке канала, налик оним помињаним у Платоновој причи о Атлантиди, српски инжењери, ангажовани од Министарства народне привреде наишли су 1889. године: „Комисија је изашла на лице места код Сипа да прегледа пројекат који ће се у Дунаву извршити и нашла је да се од Сипа па на 2.800 метара узводно налазе трагови старога прокопа – „римског“ – 60 метара широког на крајевима; данас постоје насипи од неких 10 метара висине, који су ограничавали поменути канал – дакле, један канал на овој страни и у истој дужини постојао је већ у стара времена“ .

По Каницовим мерењима из 1889. године, дужина канала који је од стеновите обале био удаљен у просеку 150 метара, износила је са благом кривином избоченом према југу 3220 метара. Дно му је било широко 57 метара, висина два, већим делом вештачки створена насипа, износила је 14 метара. Канал је у подножју имао ширину 10 метара, а размак између њихових круна био је 75 метара. Ради заштите јужног насипа од јаких потока Косовице и Кашајне, изграђени су на три места камени зидови

дебљине 1,2 метра, да би њихове воде одбијали у страну. Крајем XIX века од ових, како Каниц запажа – као стена чврстих брана – још су се видели 61,5 метара дуги, два метра високи остаци, а на Кашајни је постојао део зида дужине 25 метара .

Посматрајући доиста задивљујуће резултате потхвата измештања тока Дунава, изградње канала у реону села Сип, даје се приметити да извођење тако грандиозног дела није могло бити резултат напора римских легија у једном релативно кратком раздобљу. Сувише је мало времена, енергије, донекле и знања концем првог века нове ере њима било на располагању, да бисмо их данас означавали неоспорним ауторима подухвата.

У односу на пут уз Дунав, у деоници којом је усечен у стеновит масив, такође дело далеких предака из најстаријих времена, располажемо записом на првој Трајановој табли из 100. године н.е, како је овај „просекао брегове, уклонио гребене, изградио пут и уклонио окуке које би могле сметати пловидби“. Међутим на другој његовој ђердапској табли, вишеструко мањег формата од прве, постављеној у реону Сипског канала, немамо китњасти панегирик Трајановом подвигу, попут оног на првој, већ лапидарну констатацију „Савладавши опасне препреке учинио је Дунав пловним“ – мало за једно тако велико дело као што су пловидбени канали .

Ни Трајанов савременик и пријатељ Гај Плиније Млађи у писму римском хроничару Каминију, упућујући га које императорове подухвате треба величати, нити не наговештава ђердапске канале и скретање тока реке као његову заслугу : „Веома је добро што се спремаш да пишеш о рату са Дачанима. Јер где можеш наћи грађу која би била тако савремена, тако обимна, а најзад и тако поетска и, уз све стварне чињенице, пуна прича? Описаћеш непознате реке које теку том земљом, нове мостове подигнуте изнад тих река, ливаде изнад понора, описаћеш краља кога су истерали из његове престонице и напослетку отерали у смрт, али који је до краја живота остао одважан и храбар.“ .

Најзад, према једној верзији, Сипски канал и радови у његовом окружењу били су разлог измештања тока Дунава, што је могло створити претпоставку изградње великог моста код Кладова, али се основанијим чини мишљење да је овај канал рађен током малих водостаја, уз употребу природних приступа какве су чиниле оштре ђердапске стене издигнуте изнад воде. Да су градитељи из далеких времена пре римског цивилизацијског успона познавали вештину таквих радова уверава нас пловидбени канал великог персијског владара Дарија, којим је спојио Персију са Медитераном преко Црвеног мора током петог века пре Христа, или десетинама километара дуги зид и систем канала, укључујући и оне од Нила до Црвеног мора, египатског владара Сенусрета III /2096-2061. године п.н.е./. Када је Дарије 514. пре н.е. кренуо у поход против Скита, на дунавским обалама саградио је већи број мостова, оставивши их на чување помоћном одреду јонских Грка под командом милетског тиранина Хистије. Без обзира на неуспешан

исход борбе са Скитима, велика налазишта злата и сребра пала су у персијске руке .

Иначе у овом делу Гвоздених врата пронађени су трагови присуства далеких цивилизација, много старијих од римске, о чему, поред осталог, сведоче антропоморфне статуете са приказима брадатих мушкараца, чији су заравњени делови темена вероватно били платформа за приношење жртава божанском уму својих патрона .

Персијски утицаји на овдашњем поднебљу имају такође упоришта у преузимању одређених културних елемената од стране њихових суседа старих Словена у далекој постојбини пре насељавања на Балкан. У прилог тој тези аргументи су: словенски термин „бог“ преузет од староперсијског „бага“; талас митраизма који је запљуснуо илирске и дакијске римске провинције почетком нове ере, затим у средњем веку манихејство на просторима Бугарске, Византије, Македоније, Босне, утицаји преко културе османских освајача и најзад ширење персијског језика, обичаја, литературе и деловање мистичких дервишких редова.

Човекова исконска тежња да свет природе редукује на енергију не би ли надоместио недостатке њеног стихијног деловања, људској природи недоступног за овладавање, у форми издвајања једне реке из њеног корита или тока, изградњом пловидбених канала, омогућавала му је осећати се делом божанске силе, довољне зауздати један израз „космичког нереда“. У нашој причи то се дешава на месту митског краљевства Гвоздених врата, зачетог Ждрелом и довршеног Казанима, данашњој истоименој дунавској регији између Голупца и Кладова, познатој и као Ђердап, што је незнатно измењен облик персијске речи за тешко савладиви део воденог пута.

Вавилонски мит казује: „У време када је ништа што се звало небо постојало горе, и када ништа доле још није добило своје име земље, пошто су Тијамат и Океан смешали све своје воде у једну“, Мардук је убио богињу Хаоса Тијамат убацивши олујни ветар у разјапљене чељусти спремне да га прогутају. Хаос је распршен када је Мардук копљем пробо надувану мешину. Тијамат распорена попут рибе спремане за сушење, разапета је и једном половином постала Небо, а другом Земља. Вавилонски израз за божанство непомичног небеског свода – Ану данас похрањен у називу Дунав/ Danubius, садржаном и у кованици за „божију реку живота“, сазданој из речи „дан-дану“, односно „зан“ – проистичућих од имена „Зевс“ или „Дие“, и „биос“ – живот, упечатљив је симбол у снази воде преображеног небеског пута. Њиме је и египатски Ра, светлосни оплодитељ Мајке Земље, небеским чамцем одлазио у сусрет свом сутону. Сличан подухват грчки Аргонаути начинили су пролазећи кроз Гвоздена врата Дунава у трагању за златним руном, тајанственим средством општења са божанским силама, проистеклим од Фрикса, чеда Зевса преображеног у овна /орфички знамен Пролећа/ и прелепе Теофане. У доба када Сунце улази у сазвежђе Овна, време пролећне равнодневице, по старозаветном предању Бог је створио

свет. Велики грчки песник Пиндар /522-442.п.н.е./, овако описује Јасоново овладавање немирним водама :

„Златну чашу у руке узме вођа/ И на крми стане зазиват тад/ Зевса громовника, оца свих небесника;/ Хитне струје таласа, ветрове/ ноћи, стазе по пучини морској/ И дане ведре и повратку срећу добру зове./ Гром одазове се из облака, добре коби глас; / Сјајне сину зраке с муње небеске, – / тргају, цепају се. / Одлахне јунацима, у божији се они знак / Поуздају. Слатку наду / Гатар њима улива и кличе: / „Дед весала се прихватите сад !“ / Руке им окретне без починка сваког / веслима пљускат тргну. / Дахом југа Црном мору на ушће јуреч стигну, / Светиште онде свето Посејдону богу, / морскоме краљу, дигну; / Риђе стадо бикова трачких пред њима се створи / И нов од камена олтар, жртви саздан./ У голему срћућ опасност они / господару лађа се моле, / Бесну, грозну судару стена хитрих / Да се отму. Бејаху хриди две / живе, од удара вихора бучна брже / Склапаху се оне, – ал пловидба /полубогова им крај и конац / Учини сада.“ .

У Тракији је Дионис представљан као бик, у орфичким митовима имајући значење годишњег доба крунисаног Новом годином, а велики чамац звани „Арго“ у облику месечевог српа ношен је приликом процесија код светилишта у Делфима – симболична слика земљиног одсјаја између „Месечевих рогова“, видљива сваки пут када се на хоризонту при заласку Сунца налази и српасти Месец.

Овна као средство умилостивљења божанстава подземног света, користили су и праисторијски житељи Рудне Главе, у близини Мајданпека. Ту су у рудокопу пронађени жртвеници који имају овнујске главе са маском, издужених рогова, попут оних са „Месечевог српа“, стари између 7.300 и 6.500 година . Једну представу Јасона садржи саркофаг из Дрмна, источна Србија: у левом бочном пољу Јасон са копљем окренутим надоле у десној, и освојеним златним руном у левој руци, као пандан фигури Персеја, покоритеља неукротивих природних сила, приказаног са главом Медузе у подигнутој десној руци и са исуканим мачем у левој .

Езотеричким дељењем речи кабалисти прва слова Библије „берешит бара елохим“ – у почетку створи бог, ишчитавају као „бара шит бара елохим“: он створи овна, он створи елохим /божанске силе/. Како Ернст Блох налази, реч „он“ тада је Пра-ништа које зрачи према нечему стварајући, а „шит“ – ован, јесте Адам Кадмон –„права тајна света и у исти мах кључ за њу – истовремено и макрокосмос и модел бога“ .

Мит о Аргонаутима карактеришу метафоре, не само из света јунака, него и из света животиња, космичке и метафоре из материјалних сфера оличених у стварима. Он је представљен као систем поларних метафора смрти и оживљавања космоса – тотема – ствари, које нису везане каузалном мотивацијом. Тако поседовати „златног овна“ значи поседовати „царство“, „цар“ је симбол за живот, „злато“, а „златно руно“ – „небо“ и „светлост“ (18). Да би се задобила превласт над „светлошћу“, Аргонаути морају убити змаја

– симбол снага подземног света, мрака – који чува благо, при чему је пловидба вид прочишћења, потребног за допуштеност додира смртника са „златом“.

Талес /624-545./, један од седморице мудраца старе Грчке, учио је да је вода темељна и вечна твар из које све ствари настају и у коју се враћају. Трагови Платоновог наука о преегзистенцији, мада анатемисаног од православне цркве, кроз метафору о „дрвету живота изниклом уз светлосну рајску реку“ одржани су у средњовековној српској књижевности, где су вероватно доспели кроз дело Филона Александријског. И они воду сматрају местом каналисања небеских идеја, са атрибутима непропадљивости-вечности, почивајућих на бестелесној светлости. У Књизи постања Старог завета /1,3:22/ Господ рече: „Ето, човек поста као један од нас знајући што је добро што ли зло; али сада да не пружи руке своје и узбере и с дрвета од живота, и окуси, те до века живи“. Богомили пак уче да је стабло живота заправо жена а Адам је, окусивши га, постао свестан те истине, због чега је и прогнан из раја .

Откровење Јованово у завршним сценама помиње „чисту реку воде живота, бистру као кристал, која излажаше од престола Божија и јагњетова“ /22:2/, те „насред улица његових и с обе стране реке дрво живота, које рађа дванаест родова, дајући сваког месеца свој род; и лишће од дрвета бејаше за исцељивање народима“ /22:3/. Оно је, повезујући земљу, небо и доњи свет у једну целину, уједно и синоним бесмртности.

Преко пута Кладова, крај Турн Северина у Румунији, као уосталом и на бројним местима данашње Србије – у близини Суботице, Баваништа, Бачке Паланке, Бешке, Ковина, код манастира Ковиљ и Фенек... постоје водице – култна места са исцелитељским моћима. На Водицама у близини зидина Турн Северина 1372. године свети Никодим Тисмански је подигао православни манастир. У народу су уврежене приче из давних времена о вилама и змајевима што посећују водице, чему подлогу даје веровање са српске дунавске обале, преко пута манастира Водице, да је ту живео Тројан, божанство подземних сила коме је приношена на жртву девојка управо на Тројановом мосту изнад Дунава. Победник над хтонским силама оличеним у змају, свети Ђорђе постао је светац заштитник Турн Северина, а њему је посвећен и православни храм у Кладову. Међу баштиницима таквих веровања сматра се да је лековита и исцелитељска моћ Водице постала приступачна људима пошто је свети Ђорђе, односно неки његов пагански претходник, ударио мачем по каменој громади.

Коментаришући Талесову тезу о води као праизвору свега, Милош Ђурић упућује нас на став старих теолога који певаху о води као заклетви богова: „ту воду зову они Стига, јер најстарије је, веле, најчасније, а заклетва је најчаснија“. Многа предања указују да је људски живот настао из стања уподобљеног потопу, када је, било прамајка или праотац људског рода, рукама захвативши воду и мекано блато, извајао нешто што би личило на самога ствараоца. Околност да је божанство морало макар за трен клекнути

како би материју привело духу, дала је његовом продукту прилику да и сам буде делић безвремене стварности, попут чуна што опирући се речној матици настоји избећи крај воденог пута. И Тертулијан, позивајући се на Стари завет, указује како је обликовање самога човека довршено „од земље коју су воде, окупљене пре четири дана на своје место, остатком влаге учиниле блатом. Зато човек има, у првом реду поштовати древност вода јер су прадавна твар, потом достојанство, јер су престо божанског Духа“.

До данашњих дана, кроз слојеве вишевековне традиције, очитава се обичај међу становништвом ђердапског Подунавља „пуштања воде“ прво мртвима, а потом небеским силама – Сунцу, Месецу и другим планетама. Идентичним радњама одликује се Митрин култ, заснован веровањем да је вода свети елемент. Управо зато, на дан хришћанског празника Велики четвртак, жене излазе на Дунав, чије је име неодољиво слично иранском називу за реку – Дану, приносећи на жртву планетарним силама 5, 7 или 13 камених белутака поређаних на платну потопљеном у воду. Тиме су са њима делиле фрагменте светлости рођене у воштаним свећама, погодне да покажу светлосни стуб којем је материја подножје а небески ум врх.

Код становништва са истих простора пре пар хиљада година, као уосталом и данас, зидине дунавског канала значе одвајање и спој космоса и хаоса – хармоније, изведене из божанске промисли кроз импозантни грађевински објекат, и стихије дотад незаузданих сила мрака похрањених у кориту велике реке.

ХЕРКУЛОВИ СТУБОВИ

У данашњици преовлађује мишљење да се Херкулови стубови налазе у реону Гибралтара, али они обитавају и у ђердапском теснацу, названом Казан, где су део премошћења речног дна близу острва Ада Кале. У оквиру тог места са падина Карпата, предање казује, из Ахиловог извора истиче трећи део Дунава, назван Истар по божанству вода, владарки над људима, али и господарици генеративне љубави. Сумери, народ коме се приписује проналазак првог писма, по овој богињи именовали су свој кодекс владања из 1930. године пре нове ере. Законик Липит-Иштар прокламовао је право роба да сам поведе спор о својој слободи, те да ће се тужилац који не успе у поступку за дељење правде казнити санкцијом на коју би био осуђен његов противник да је оптужба била основана. Једна коптска прича казује да су у стубу који је краљу Соломону донео „крилати дух“ биле похрањене све мудрости овог света.

Сумерско име Иштариног брата Шамаша, бога сунца и правде – Бабар – препознатљиво је у данашњем називу горостасне стене на улазу у регију Гвоздених врата – Баба кај, Бабаров камен. Тако нешто уочљиво је утолико пре што је Шамаш пловио кроз Воде смрти забијајући греде у њихово дно и ослањајући се на њих савладавао речне брзаке и вирове, а исти проблем

имали су столећима бродари почев од Бабаровог камена, пловећи кроз Гвоздена врата.

Из легенди о Херкулу сазнајемо да га је Истар прогутала, како би се овај у њеној утроби три дана борио док није успео да се спаси. Део подручја којим пролази прастара река, код Ада Кала управо носи назив Ждрело – Гура Ваии, што по нашем мишљењу сугестивно казује да би баш у том детаљу требало тражити подлогу сећању на мит о Херкуловом избављењу из утробе горопадног божанства вода. У том случају бисмо два огромна стуба названа његовим именом, што не мора значити да они чине мост или острво, имали сматрати инструментом запречења ждрела богиње Истар, не би ли се предупредило поновно Херкулово прождирање приликом покушаја избављења. Острво Ада Кале у давним временима имало је и име које су Турци касније изговарали Saan. Ако је реч оријенталног порекла, очувана кроз далека сећања на походе Авара, Хуна, или Прабугара – народа турског порекла, као изведеница од „Sagan“, она је турски синоним за ластавицу – египатски и вавилонски симбол живота после смрти и ускрснућа.

У антици је ждрело било једно од обележја бога видљивог света Јануса, оног од његових лица окренутог према излазу из царства подземних сила, док је друго, непце, обележавало небески свод. Зато је његов месец у години први, јер он беше владар почетака. Налазећи да су њихова имена и функције у суштини и пореклу идентични, Фрејзер закључује да, ако је Дијана уопште имала супруга, то би могао бити Јанус. Он је сматран богом почетка, установитељем цивилног поретка, подучаваоцем људи законима и земљорадњи, божанством старог и младог месеца, па према томе зачетником догађаја и ствари.

За разлику од Сунчеве, улога Месечева у стварању живота на Земљи дуго времена није разматрана на научни начин. Пре четири милијарде година, када је Месец био знатно ближи нашој планети, а она се брже окретала но што је то данас случај, управо су морске мене изазване његовим деловањем на Земљу дале енергију неопходну за спајање и раздвајање сићушних претеча молекула полимеризованих у дуге низове, родоначелника живота . Као што је познато, Еуринома је Атланта поставила да скупа са титанком Фојбом управља овом стваралачком силом.

Према приповести упамћеној посредством Платонових списа, појмом ждрела опредељује се рубни предео царства подземних сила: „Једно од земаљских ждрела превазилази све друге величином и пролазећи кроз сву земљу од краја до краја“ – најдубљи понор без дна – Тартар . У старих Грка Ждрело – Стомион, као раселина на тлу, место је налажења жртвеника посвећеног Темиди, мајци годишњих доба – Хора и Суђаја. То је кћер Неба и Земље, богиња законитог поретка у свету и божијег права, скупа са Зевсом родитељ богиње Правде.

О коинцидентности стања ђердапског дела Дунава у окружењу Сипа, са стањем после уништавајућег потопа, даје се закључивати и позивом на

Платонов спис „Критија“. Говорећи о нестанку Атлантиде у воденим таласима, Критија извештава да је море на том подручју постало непролазно, бродови туда не могу пловити. Није тешко сложити се да издигнути ђердапски стеновити масив који је све до скорашњих времена чинио тешко или никако премостиву баријеру проласку бродова, јесте макар исто толико озбиљан траг причи, колико и уврежено схватање да се заправо ради о препрекама у Саргаском мору, изазваним мноштвом алги. Прелаз из препотопског света у нови живот морао је бити премошћен неким импресивним сводом, попут оног који су чинили Херкулови стубови, названи по победиоцу страсти и порока.

Данте Алигијери учи нас да су Херкулови стубови означавали границу између насељеног света и пустих предела, опомињући бродаре да даље не плове, што би, код схватања да и сам човек за себе чини једну барку опточену ребрима, требало носити поуку да се управо ту налазе и границе људског знања. Кроз Одисејево ждрело, песник упућује речи: „...Браћо, што поднесте доста/ патњи, западу стигосмо до краја./ Још мало дана којих нам преоста,/ пођимо изван сваког домашаја,/ земљи без људи право у сретање,/ путању пратећ сунчевога сјаја./ ценити знајте ваше људско стање,/ саздани нисте к'о дивљаци худи,/ већ да врлину стекнете и знање . Код Ничеовог Заратустре међутим, човек је уже изнад бездана причвршћено између животиње и натчовека, „оно што је велико у човеку је да је он мост, а не сврха; оно што се у њему може волети то је да је прелаз и силазак“. Управо је човек симбол начетог времена, космички стуб царства небеског, земаљског и подземног, са мисијом жртвовања прошлости на олтар заборава...

ПОТОП

Представе о златном веку људског рода, ишчезлог под налетом великог потопа – казне за огрешење о божије заповести, присутне су у културној баштини многих народа. И за Атлантиду се верује да је разорена силним потопом послатим од Зевса, пошто је скуп божанстава на Олимпу закључио да су Атлантићани изневерили указано поверење. Тада су богата земља, њени градови, грађевине људи и њихово краљевство разорени до темеља, потонувши у дубоко водено пространство. Сматра се да је Платон исказивао „митолошки страх“ од великих вода, изједначавајући их са силама хаоса, а на уверењу о неизбежности потопа заснива се цела његова филозофија цивилизације (184). Револуција изазвана потопом, после стадијума растакања и декаденције моралне свести, подразумева „поновно оживљавање и поновно одгајање угашених обичаја правне свести и религије, у чему управо обитава вечито се враћајући кружни ток историје“ . Овоме би требало да следи прихватање квалитетније повезаности вере и ума кроз приближавање идеалу добра односно светлости.

У последњих пар стотина година појавиле су се претпоставке да се ишчезла Атлантида налазила на подручју данашње Грчке, Шпаније и јужне

Француске, Апенинског полуострва, Британије, северозападне Африке, Шведске, Кавказа, САД, Новог Зеланда, Антарктика, Румуније омеђене Карпатима. Као донекле на назначеним подручјима, и у Ђердапској регији можемо препознати трагове легенди о великом потопу, нарочито у сегментима веровања да су том приликом људи претворени у рибе а да малобројни преостали припадници људског рода своје спасење дугују воденим божанствима. Сретен Стојковић још 1893. године помиње легенду о Ђердапској клисури за коју подунавски народи причају да су страхотни џинови провалили Ђердап раздвајајући јужне, Сибињске Карпате од планина североисточне Србије и пустили да читаво Бело море истече кроз њега, оставивши за собом плодно дно на коме је данас живот људски (186). Д. Ђокић забележила је веровање распрострањено у сливу реке Пек да је цар Тројан, бог подземног света, пробио Ђердап да би исушио Панонско море и омогућио људима да допру до злата из наноса реке Пек и њених притока.

На тлу опхрваном бујицом, што је у речи „текам“ садржан старозаветни атрибут богиње Тијамат, вавилонски бог сунца Мардук, „онај који враћа живот мртвима“, помешао је глину са својом крвљу и створио слуге божије. У старим грчким веровањима, људе је по божијем лику, од глине и воде креирао Прометеј, изумитељ кукастог крста. Прединдоевропска реч за блато је пон(и), у чему смо склони видети изгубљени смисао израза пон(т)ифекс максимус за врховног свештеника код Римљана. Управо то би могло указивати и на разлог боравка свештеника изнад воде при светом чину, што је већину писаца наводило да у некој форми моста виде корен звања римског верског старешине, мада је дрвена грађевина била тек у посредној функцији стварања смесе глине и воде – блата, припремљене да магијским радњама поприми живот. Нова научна открића могла би бити озбиљан ослонац тези о пресудној улози глине у настанку живота јер супстанца мешавине глине по имену монтморилонит значајно утиче на убрзање хемијских реакција неопходних за остварење кључних животних процеса .

Особито уважавање значаја земног материјала међу Римљанима можемо сагледати и кроз околност да у области зачетка таквог свештеничког звања постоји десна притока Тибра, Палија, чије се име изводи од латинске речи палус – блато. Зато налазимо вероватним да римски свештеник понтифекс – посредник између људи и богова – земље и одраза неба у води, своју титулу дугује успомени на стварање живог света од блата оплемењеног сунчевом енергијом, чији је сублимирајући знак свастика са окренутим крацима удесно. Најзад, пошто су богови на Атлантиду послали потоп, луке и храмови затрпани су блатом, када оно наново има улогу градивног ткива у стасавању нових цивилизација. Приликом следујуће Атлантове побуне против Зевса на страни Крона и Титана, његов разборити брат Прометеј сврстао се на Зевсову страну, али пошто је са Олимпа, мимо воље врховног божанства, украо ватру, људима претходно одузету за казну Прометеју изречену због преваре богова, Зевс је од иловаче, уз помоћ ветрова и

Хефеста, створио најлепшу жену на свету Пандору, која ће људски род „даривати“ старошћу, тегобама, радом, пороцима, лудилом и страшћу. Зато човек, како помиње разборити индијански поглавица у одговору на понуду америчког председника, припада земљи, а не земља човеку; човек није изаткао мрежу живота, већ је само једна његова спона .

Код баштиника наслеђа старих култура у млавском селу Кобиље, још се у народном сећању одржава представа о небеској трпези „горе украј неба,/ на изласку Сунца,/ у средишту муља,/испод грана Тисе“, за којом седе Луна, Марс, Јупитер, Меркур, Венера, како се памти кроз стихове Светачке песме. Боравак богова „у средишту муља“, испод грана дрвета живота, могао би бити израз вредности креативне енергије у „светом муљу“ похрањене.

Живот на Земљи настао је из глине: из дебелих наслага иловаче отпуштене су велике количине кисеоника од којих је потом уобличен ваздушни омотач планете. Тзв. „камбријска експлозија“ – настанак и убрзани развој мноштва животних форми, укључујући животињске врсте, пре 530 милиона година почива на нагомиланим резервама кисеоника из органских угљеника заробљених у дебелим слојевима иловаче, створене „уз асистенцију“ простих биљних врста.

Димензије пошасти упућене по пресуди људском роду, пластично су описане у асирско-вавилонском епу Гилгамеш /XIX – XVIII век п.н.е./: светлост се претворила у таму, планине су се сручиле на све људе, да брат брата више није препознавао, „И сами се богови уплашише потопа,/ побегоше и попеше се на Ануов Брег богова./ Шћућурени као пси гураху се међу собом./ Истар виче као жена у тешком порођају,/ завија лепи глас дивне богиње:/ 'Лепа земља прошлих времена постала је /блато, јер сам ја рђаво саветовала/ у Скупштини богова!'/ Како сам само могла у Скупштини богова/ да дам тако рђаву заповест?/ Како сам само могла да уништим/ све своје људе?/ Као у метежу битке однела их је поплава./ Зар сам зато дала да се људи рађају/ да сада као рибље легло испуњавају море?“/.

Изузев кажњавања, потоп је имао значење колевке људске цивилизације, обзиром да је према мноштву митова људски живот зачет мешавином блата, воде и светлости духа господњег. Управо такав смисао има приказ клечећег божанства уз велику Трајанову таблу на Ђердапу с почетка другог века нове ере, обзиром да је то честа представа његовог положаја приликом стварања првих људских бића, а у конкретном случају сугерише нам надљудске димензије Трајановог подухвата окончања радова на изградњи или можда обнови у стени усеченог пута за извлачење бродова приликом узводне пловидбе Ђердапом, затим пловидбеног канала крај Сипа и импозантног моста, пар километара низводно од Кладова. Сличан клечећи став упражњаван је стотинама година на Ђердапу приликом обреда „привођења“ душе покојника небеској светлости. Пошто би откопали леш који је 40 дана провео у земљи, у клечећем положају приступајући обреду очишћења, „чувари предања“ умили би његово лице водом –

изразом светога духа и изложили га јутарњој сунчевој светлости, да би после тога тело покојника било враћено у гроб .

Геолози разложно указују да је подручје данашње Србије и Румуније у праисторији било потопљено великим морем. Издизањем морског дна ово тле постаје плодно земљиште, да би у другом геолошком периоду прерасло у област повезивања вода двају великих мора, спојених на западу са Понтијским. Накнадним издизањем тла створено је подручје плодних низија, ишпартаних рекама које Дунавом налазе уток у Црно море. Ђердап се од мореуза преобразио у клисуру. Из новијих времена до нас допире прича о потопу који је на овај крај пустио Сребрни цар, заштитник подземног света и рудног блага. Када су рудари трагајући за златом открили Сребрног цара, упркос његовом противљењу, хтели су да га откопају. За казну, позване су околне реке Дунав, Сава, Пек, Млава и Дагудин да начине потоп .

Најстарији трагови људског живота на Лепенском Виру допуштају нам упознати се са веровањима у водена божанства, представљена у виду риболиких створења са телом рибе и људском главом. Бог са истим одликама, познат у Вавилону и на Балкану под именом Дагон, био је слављен међу становништвом обе дунавске обале на Ђердапу. Његово име везује се за семитску реч „даг“ – мала риба, али и хебрејску реч „дагон“ за жито. Ж. Андрејић, уз резултате својих истраживања далеке прошлости Србије, објавио је илустрације два експоната из српског Подунавља – једну чине модели жита од печене глине, пронађени у неолитским насељима, а другу статуа риболиког бога из 300. године пре нове ере, пореклом из Кладова. Тело божанства прекривено је рибљим крљуштима и асоцира на мит о потопу који је на људски род пустила богиња Истар, да би се из њега избавили тек људи који су добили одлике становника водених пространстава.

У односу на други квалификатив Дагона, поред тога што је господар речних дубина, он је и симбол плодности и сунчевог циклуса, изузетно нам се занимљивим чине антропоморфне фигуре откривене на локалитету Конопљиште, код села Михајловац, на ушћу реке Замне у Дунав, у оквиру насеља старчевачке културне групе. Уместо очију, главе старог божанства имају зрневље жита, а зашиљени врхови лобања указују на клијање и раст свете биљке. Тешко је обичним људима указати на успешнију трансформацију сунчеве светлости него што је то житни плод. На праисторијском бронзаном торквесу пронађеном у Шетоњу, угравиран је двоструки мотив пшеничног класа, да би предмет потом био поломљен и укопан у земљу, ради умилостивљења родилачких сила. Делује доиста фасцинантно да двадесет столећа по Христовом рођењу, становништво у сливу средњег тока реке Пек у периоду ускршњег циклуса намењује за своје мртве хлеб Папуша – Лутка, у облику стилизоване човечије фигуре са назначеним очима од зрна кукуруза или пасуља.

Плављење и плодност као две стране божијег провиђења, пластично су изражене у веровању и материјалним траговима једне готово заборављене

културе. Ако су обиља плодова атлантидске земље и вода били њена драгоценост, онда су припадници једне такве цивилизације морали посебно поштовање указивати божанству са атрибутима какве касније сусрећемо код Дагона. Могуће је да су и припадници културе Лепенског Вира своје храмове градили уз саму дунавску обалу не би ли божанствима ветра и воде, светлости и сенки, пружили доказе своје спремности да периодично плављење култних места прихвате као прилику за нови циклус живљења, пошто су њихова огрешења и жртве однешени потопом. На крају, како то Луис Спенс примећује, за самог Посејдона су Грци веровали да је пелашко или азијатско божанство које у нечему подсећа на асирског Еа или Дагона .

Кажњавање није привилегија само људског рода. У јеврејском предању о разлозима зашто Месец, као један од два „свећњака“ сија слабијом светлошћу, по интерпретацији Ханса Бидермана, када му је Творац објаснио да постоје два подручја, овај и онај свет, те да постојање обе светлости указује на поларитет, Месец пошто му је дато веће подручје – онај свет – изражава незадовољство што нема јачу светлост од Сунца. Тада Господ рече: „Преда мном је све јасно и отворено. Ти мислиш да ћу тебе начинити великим, а Сунце смањити. Како си имао лоше намере у вези са Сунцем, ти си тај који треба да буде мањи, а твоја светлост има бити шездесет пута слабија од светлости Сунца“. Тада Месец каза пред Господом: „О, Господару света! Била је то само једна једина лоша реч коју сам изговорио, а због ње треба да будем тако строго кажњен. Следи одговор: „Једног дана поново ћеш бити велики као Сунце а месечева Светлост биће као и Сунчева“ . Сличан приступ у својим веровањима имали су Прасловени, преузевши од Скита – Иранаца култ „саумируђих/ смерди“, познат у Русији у IX веку, али и широко распрострањен у североисточној Србији . Вук Караџић је својевремено значење речи „смрдипоток“ објаснио: „код Голупца у нахији пожаревачкој поток, који се, као што се онуда приповеда, тако прозвао од многих мртваца, који су онде још пре Христа негде изгинули“ . Ради се о реликту обичаја жртвовања – одласка у смрт елитних сабораца племенског вође, у пратњи сени умрлог господара. Веровало се да је овај специфични израз „потопа“ који погађа репрезентативни део племена или рода, предуслов стасавања новог култа вође у одређеној заједници. Место чињења такве жртве у атару подунавске Мале Врбице, у близини Трајановог моста, крај кладовског рита, и данас се зове Смрдан, а нарочито је занимљив истоимени потес у реону кладовског села Грабовица, ситуиран између потока Мртвица и Новаковог потока. У последњем случају поток Мртвица може се довести у везу са колективним „саумирањем“, док име Новак слови за ознаку митског јунака који ослобађа друштвену заједницу сила зла, како је забележено и по предању о борби са алом у области реке Черне.

Незадовољство богова својом творевином исказано великим потопом, уместо настојањем поступног довођења људског друштва до оног степена историјског развоја на којем ће општи морални принципи бити примењиви, у случају Атлантиде, ипак не негира тезу да највише вредности минуле епохе

могу бити ослонац покушајима да се смисао живота пронађе у превладавању егоизма кроз етичке норме.

Концентрични кругови што настају приликом утапања ствари, носе симболику урањања у воде смрти али и „чудесног израњања из њих у духу учења о смрти и поновном рођењу, које изражавају кружни или прстенасти таласи“ (209). Круг иначе означава и Сунце, симбол Добра, али и симбиозу Бога и неба. Много столећа доцније у Јеванђељу по Луки /11,52/ биће записано: „Тешко вама законици што узесте кључ од знања“.

ДАН ПОСЛЕ

„Уколико нам остане непознато шта смо заправо ми сами, да ли бисмо икад схватили која је то вештина помоћу које човек постаје бољи?“

– Платон, Алкибијад –

Свет саздан од тмине, воде, ветра и бездана, како сведоче легенде о постању, створен је уз употребу десет речи, а живот интеракцијом Сунца и Месеца. Ствари су попримиле обележја облика светлости, заустављене у једној структури којој је истина небо а стварност простор. Језик је постао живот људи, свесни и несвесни, видљиви и скровити. Оно што је уследило као дело садејства људи и богова, неретко је било недовољно да поспеши представе о њиховој бесконачности. Морајући да се уместо вечношћу задовоље временом, мада створени по божијем лику, житељи старих цивилизација тражили су у далекој прошлости основу мишљењу да постоји благороднији живот од оног управо њима досуђеног. Мит о Атлантиди део је притајених страховања од одмазде за олако потрошено време, али и настојања да се проникне у тајне општења са стваралачким силама. Много више него један географски појам, континуирани систем термина од којих сваки чини елемент неког другог система, Атлантида је могући пробни камен за потврду примењивости теорије цикличних кретања на људску историју. Је ли она довољна потпора закључку о самоограничавајућем дејству сунчевог годишњег циклуса, рађања и смрти земаљске вегетације односно доминантном значају великог, космичког циклуса са низом понављајућих рођења и смрти свих ствари на временској скали, како то указује Арнолд Тојнби, као на Платонову фасцинацију? Прихватимо ли могућност истовременог постојања у истој просторној равни материјалног израза низа метафора званих Атлантида, подразумевајући чак и разнородност истоимених божанских сила, чије је уточиште Правда, не само као бесконачан број понављајућих, неоспорно људској свести непојмљивих, сукцесивних светова што је за Платона било једино оправдано, већ и као одређен број светова, довољно моћних да паралелно постоје у било ком моменту, приуштићемо себи слику о припадности свакога од нас великом митском миљеу чији су заједнички именитељ загонетке ношене далеким сећањем на изгубљени континент или идентитет, ма где се он скривао. Виђено очима посматрача данашњице,

Бог-демијург, попут великог уметника, ствара места са истовременим прошлостима и садашњостима; места чија је нужна двосмисленост њихов једини контекст и једина антрополошка димензија, и једина прича коју уопште могу да испричају.

У космичком поретку, према којем се пресликава морални поредак, праведници су разапети између Светлости и Таме, а људске радње помно су одмерене, као што је била одмерена и правда Господара премудрости . Између човека и Бога и даље постоји пролаз идентификован као Гвоздена врата Атлантиде. Можда је баш то трећи део „светог тројства“, са смислом информације, фундаменталног посредника између енергије и материје, градивног елемента стварности, што би значило, у крајњем исходу, да не постоје ствари које су само оне саме и ништа више. Гвоздена врата чине симбол прелаза из оног што се зове садашњост у оно што сматрамо прошлошћу, разговетно позиционирање постанка „ради поништења неповратности времена“ односно етичке индиферентности богова ?

У раби Нахмановој причи о седам просјака, један уопште није слеп, али по његовом виђењу, цео свет није вредан трептаја једног ока, други уопште није глув, али погрешан свет није достојан његова слуха, јер свет је сав једна грешка, а трећи уопште није нем, али су му непотребне све људске речи, осим оних у славу Бога, синонима доброте, праведности и моћи .

*http://www.rastko.rs/rastko/delo/12828

СПОМЕН ПУТОВАЊА ПО ДОЉНИМ ПРЕДЕЛИМА ДУНАВА

Јован Стерија Поповић

Promeno sveta, šta je običnije, češće od tebe!
Nepostojanstvo sudbe, šta je od tebe brže!
Silno s' napreže čovek večnostima stvarati del,
Al u prsima svak' truleža usev nosi.
Zalud lekova ced protiv otrova bolesti raznih,
Sudba je čoveka ta: zemlja da zemlja bude.
Nije li drevnost svog Eskulapa nazivala bogom?
pa gdi je taj Eskulap? Vreme mu raznelo grob.
Gle Mehadije put! Kako bolni jatama speše,
Bolesti s' leče jedne, druge da žertva budu.
Brda iz starih jošt jednako kuklja celitelna voda,
Ljude, ah, svaka godina druge vodi.
Herkula natpis mnogi dano za zdravlje slavi.
Vreme je satrlo sve, i ljude i Herkula samog,
I mesto njeg' basnom slavi se jorgovan sad.
Černa i Domogled, Stančilovo, Bela i Reka
Srpsko ime nose, Srbalja kažu slavu.
Gdi su ti Srblji sad? Na njinim grobov'ma strani
Zidaju kuće, da svi vremena žertva budu.
Tako se priroda obrće večno, sama jednaka
Sve, na žemlji što je, meni podleže skoroj.
Dalje, duše, dalje, gle kako Dunav struji ogromno,
Kupeć kapljice tam' u more sinje nosi.
Kao bogatca život čas tiho, čas speši burovno,
Da veličinu svoju večiti saspe u grob.
Ljupko čamac brodi, zefirom ga volna talasa,
Providi s' bistra voda iskrenom ravno srcu.
Mimo čamca lete smejući se vesela brda,
Bregovi grdni lete, divno pozorje oku.

Ali kakva strahota! Zlobno s' isprečile gore,
Propašću čamcu groze, ispod pripreč̌en svaki,
Opet Dunav s' okreće, gorda ustupaju brda,
I veselo vrata putnika primaju svog.
Tako često sreća uzmućuje čoveku život,
Udari teški sudbe treskaju burno njega;
Dok najedanput mu sunce zasine, razgali se nebo,
Iščezne beda i strah, nadežda svane opet. -
Šta s' ono izgrebeno vidi na obali desno?
Put je to drevni' Rimljana divno delo,
Njim su prohodali prosti i silni, hrabri i slabi,
Drugima da strelom smrtnu zadadu ranu.
Gdi su sad ovi? Po krvavim borbama mnogim
Sve ih nemirne ledeni pomiri grob.
Spomen Trajana na steni je divnoj utvrdilo pismo,
Ah, no i njega je crn zlobljivo smrčio dim.
O Trajane! tvoje sve spomene pretrpa vreme,
Jedva ko spominje tvojih trijumfa slavu.
Jedan tek spomenik 'usrećiti tvoj tobom narod'
Ostaje večno čestit, ostaje svima poznat.
Zlatne reči tvoje, Saburanu izušćene vrlom,
Na utehu ljudstva raznosi povesnica:
'Primi ovaj mač, ako dobro uzvladam, za mene.
Ako je vlada mi zla, nosi ga suprot mene.'
Šta tam' huči? Razleže se kamen, i ljuti se pena.
Gvozdena vrata su to, lađama beda i grob.
Stešnjen ječi Dunav, na čoveka pomoć izgleda,
Al je čoveka moć protivu prirode mrav.
Opet se obala širi, Trajanovog mosta ostanci
(Gord Polodorija tvor) tuže od vekova tu.
Umom stvara čovek na misleni mostove krili,
Da na istine on sjajni uspuže se tron:
Rukama moste pravi, daljinu da pozdravi braću,
Sveza ljudstva, i lep srodstva utvrdi se splet,
Trgovina cveta, spriopšte te misli uzaimno,
I opšte - zlatni setu ukaže se vek.
Je li Trajanovog mosta ta cel? Ah, osveta jedna,
Dekavalu propast porodi ovo delo.
Užasni rate, tebe su zmije odojile jetke,
S tebe crnog Trajan pomrači svoj slave zrak.
Zalud vešt Polodorija trud na propasti vode
I sebi i njemu večiti dići spomen:
Vreme je potrlo sve, i delo i majstora samog;
Za veličinom svojom rasturen tuži kamen.
Gle Severina grad, u razvali leži sahranjen!
Gdi su bile kuće, gnjizde se gušteri sad.

Nije l to predel Dečanskoga negde oblasti,
Gdi je Srbalja mač krčio vladu sebi?
Kraljevo i Černjec pripovedaju Srbije slavu,
Sašmu je pak slavu vremena izgrizao crv.
Tako sve naglo na ovome protiče svetu,
Jedna povest i glas raznosi s' ravno vetru.
O ti, koji na trošnim ostancima predaka milih
Vremenom za starim uzdišuć tužno stojiš,
Ustani, kucnuo je čas; na narodne slave poprištu
Diži ime i čest, delima, roda milog.
I na tvome će stajati grobu potomaka noga,
Grob nek ti zaslužnom spomenik sjajan bude.
To Belizara, Trajana, Veljka, Dositeja diže;
Kratak je život ko san, dela su večita tek.

-"Трајан је био жељан славе, а све док човечанство буде штедрије аплаудирало својим рушитељима него доброчинитељима, жеђ за војничком славом ће увек бити порок личности на високом положају. Хвалоспеви Александру, које је преносио низ песника и историчара, подстакли су у Трајановом духу опасно надметање. Попут њега и римски цар је кренуо у поход против народа на истоку, али се с уздахом вајкао да му поодмакле године скоро и не остављају наду да достигне знаменистост Филиповог сина. Ипак, Трајанов успех, ма колико пролазан, био је брз и наоко засењујући. Изопачени Парти, разбијени унутрашњим раздором, разбежали су се пред његовом војском. Тријумфално се спустио са јерменских планина низ реку Тигар све до Персијског залива. Доживео је ту част да буде први, а и последњи римски војсковођа који је икад пловио тим далеким морем. Његове флоте су опустошиле обале Арабије, а Трајан је себи сујетно ласкао да се приближава границама Индије. Задивљени сенат примао је свакодневно вести о новим именима и новим народима који су признавали његову власт. Бејаху обавештени да су краљеви Босфора, Колхиде, Иберије, Албаније, Озроене, па ћак и парћански монарх, примили из царевих руку дијадеме; да су независна племена са медијских и кардуских брегова вапила за његовом заштитом, док су богате земље Јерменије, Месопотамије и Асирије сведене на статус провинција. Но, Трајанова смрт је убрзо помрачила те сјајне изгледе, а оправдано је

ваљало страховати да ће толики удаљени народи збацити јарам на који нису свикли када их више не буде обуздавала моћна рука што им га је наметнула" .*

Достигнућа којима се, извесно, Трајан могао мерити са Александром јесу дунавски канал и мост.

Као прави градитељски подвиг, замисао и рукотворина Аполодора Сиријског, 104. године изникао је у правцу север- југ, са скретањем осам степени према западу, Трајанов мост код Кладова, сачињен на 20 стубова над водом и 1127 метара растојања од дачког до мезијског обалског потпорног стуба, од чега преко самог речног корита 1071 м.

Служећи се техником измештања тока реке, каква је у раној историји градитељства забележена као достигнуће Талеса из Милета, везано за ратове Грка и Персијанаца, Аполодорус је Трајанов ђердапски пут финализовао импозантном грађевином. Искористивши мали водостај, Римљани су западно од средишта данашњег Кладова прокопали канал којим је Дунав дислоциран из свог старог корита, упућујући његове воде кроз кључку равницу све до Мале Врбице, два километра низводно од места извођења радова. Измештањем тока Дунава може се објаснити и назив *Pontes*- "мостови", у склопу приказа два моста на Трајановом стубу у Риму.

Изградња прелаза на Дунаву, као капитално дело античке архитектуре, овековечена је на пригодном кованом новцу из 105. године и на Трајановој тријумфалној капији у Риму, где је приказана сцена Аполодорусове предаје Императору плана моста, касније измештена на Константинов славолук, најзад и на стубу посвећеном успесима Римљана у рату против Дачана.

*Едвард Гибон, Опадање и пропаст Римског царства'"Досије" Београд 1996, с.3.

ЕМИЛИЈА ЛЕТА
Мирјана Митровић

...-Пре педесет година Ромула је прешла мост између реке родне Дакије и наше Мезије. Тај мост преко Данубиуса био је понос Рима још док га је салвни Архитекта Аполодор родом из далеког Дамаска цртао угљеном на размотаном папирусу, да покаже цару Трајану како ће дванаест моћних лукова премостити највећу реку севера...

...-Кад је саграђен, мост је служио непобедивим легијама да промарширају у мрачну и тајанствену Дакију, освоје и покоре војску варварског краља Децебала, који се усудио да пркоси моћи Рима. Покоривши Дакију војском, Трајан, а после њега и други моћни цареви, поклонили су милост овој северној провинцији. Изградили су путеве и градове, а у њих су аквадуктима донели и племенити и уредни римски начин живота...

А онда су почеле се севера да надиру нове хорде са отровним стрелама на непоткованим коњима. Подбунили су домаће варваре, вероломне и ненавикле на милост. Удаљени од средишта царства, дачки римски градови падали су и горели, немоћни да се одупру палитељима. Ко је преживео, бежао је ка мосту, па преко великог Данубиуса овамо, у наше мирније мезијске крајеве.

Тако се Ромула, још не разумевајући како је остала без свега, нашла у гомили избезумљених избеглица. Није имала времена за страх.

Ступила је на мост, који је већ на више места горео, и трчала је сапличући се, сударајући се са другим бегунцима и њиховим завежљајима, не разазнајући никога појединачно, као ду су сви исти јак ветар који је носи. Пала је својим мршавим коленима на храпаве попречне греде моста. Бол огуљених ногу и дланова, па сузе које су излетале из очију...

*Мирјана Митровић, Емилија Лета, Плато Београд 2006, с.37'38.

Здање Трајановог моста није успело да дуго надживи своје твроце. Већ за време Трајановог усвојеника Хадријана /117-138/, упамћеног по реформама војске којима је омогућено се легије попуњавају становницима римских провинција, његова горња дрвена конструкција запаљена је у циљу спречавања продирања Дачана на десну обалу, или као знак опадања моћи царства и немогућности дужег задржавања главнине римских легија

на дунавском лимесу. Истовремено је и граница Рима померена јер је Хадријан, окончавши Трајанов рат с Партијом 117. године, препустио Јерменију, Месопотамију и Асирију Персијанцима. То је дало повода Аурелију Аугустину да, интерпретирајући догађај када је римски бог Термин одбио уступити место свога кипа на Капитолу краљу богова Јупитеру, а пророци су то протумачили знаменом да се римске границе чији је Термин заштитник неће нимало пореметити, закључи како да се Термин изгледа више бојао краља људи Хадријана, него краља богова.

За време владавине новог цара Аполодор је пао у немилост, према Диону Касију зато што је својевремено повредио Хадријанову уметничку амбицију, назвавши га пред Трајаном сликарем бундеви /алузија на необичан облик кровова његове виле у Тиволију/, а потом и излажући оштрој критици пројекат за храм Венере и Роме, између осталог са замерком да је Хадријан прегломазним замислио кипове унутар храма- када би се усправили пробили би кров. У једној верзији, цар је наредио да Аполодор буде убијен, а у другој је послат у прогонство, да би 129. године изнова био присутан у Риму.

Без обзира на рушење моста у Хадријаново доба, приписиваном потреби заштите бедема царства од упада варвара, затим владаровој сујети и коначно измицању тла испод стубова постављених на средишњем острвцу кроз које је грађевина пролазила, његови остаци су још за владавине Александра Севера /222- 235/ деловали импресивно, па је римски сенатор и конзул Дион Касије, у својој Историји Рима, лично видевши их, приметио да су у његово време стубови Трајановог моста тако изгледали, да доказују како не постоји ништа што човек не би могао да начини. У том периоду становништво насељено у околини моста интензивно се бавило гајењем винове лозе и неговало култове плодности, попут оних у славу Либера и Либере, чија је мермерна икона с почетка III века пронађена на овом месту.

Гест скидања дела са Трајанове тријумфалне капије у Риму са приказом моста, како би био уграђен у Константинов славолук, добија рационални смисао ако је Константин био његов обновитељ. Али, ако поприште победе над Готима 332. године сместимо у Панонију, како то Мирослав Брант чини, пажњу по питању Константинове обнове дунавског прелаза смели бисмо фокусирати на град Ледерату /Рам- Острво Сапаја/, низводно од Костолца /за разлику од Трајановог моста низводно од Костола/- данашњи Рам, где је пут од императоровог привременог боравишта /321.г./ Виминацијума, прелазио Дунав водећи до Тибискума /Темишвар/, и био је у интензивној употреби све до изградње Трајановог моста код Кладова- Костол (40). Налаз пет златника Теодосија II потврдио је крај фазе коришћења локалитета хунским нападом 443. године .

МАРКО КРАЉЕВИЋ И ВИЛА

Појездише до два побратима
преко красна Мироча планине;
Та једно је Краљевићу Марко,
А друго је војвода Милошу;
Напоредо језде добре коње,
Напоредо носе копља бојна,
Један другом бело лице љуби,
Од милоште до два побратима;
Паке Марко на Шарцу задрема,
Пак беседи побратиму своме:
"А мој брате, војвода Милошу,
Тешко ме је санак обрвао,
Певај, брате, те ме разговарај!"
Ал' беседи војвода Милошу:
"А мој брате, Краљевићу Марко,
Ја бих тебе, брате попевао,
Ал' сам синоћ много пио вино
У планини с вилом Равијојлом,
Пак је мене запретила Вила,
Ако мене чује да попевам,
Хоће мене она устрелити
И у грло и у срце живо."

Ал' беседи Краљевићу Марко:
"Певај, брате, ти се не бој виле
Док је мене Краљевића Марка,
И мојега видовита Шарца,
И мојега шестопера златна!"

Онда Милош поче да попева,
А красну је песму започео
Од свих наших бољих и старијих,
Како ј'који држо краљевину
По честитој по Маћедонији,
Како себе има задужбину;

А Марку је песма омилила,
Наслони се седлу на облучје.

Марко спава, Милош попијева.
Зачула га вила Равијојла,
Па Милошу поче да отпева;
Милош пева, вила му отпева;
Лепше грло у Милоша царско,
Јесте лепше него је у виле.
Расрди се вила Равијојла,
Пак одскочи у Мироч планину,
Запе лука и две беле стреле,
Једна удри у грло Милоша,
Друга удри у срце јуначко.
Рече Милош: "Јао моја мајко!
Јао Марко, Богом побратиме!
Јао брате, вила ме устрели!
А нисам ли тебе беседио
Да не певам кроз Мироч планину?"

А Марко се трже иза санка,
Па одскочи с коња шаренога,
Добро Шарцу колане потеже,
Шарца коња и грли и љуби:
"Јао Шаро, моје десно крило,
Достигни ми вилу Равијојлу!
Чистим ћу те сребром потковати,
Чистим сребром и жеженим златом;
Покрићу те свилом до колена,
Од колена ките до копита;
Гриву ћу ти измешати златом,
А поткитит' ситнијем бисером;
Ако ли ми не достигнеш виле,
Оба ћу ти ока извадити,
Све четири ноге подломити,
Па ћу т' овде тако оставити,
Те се туци од јеле до јеле,
К'о ја, Марко, без мог побратима."

Дохвати се Шарцу на рамена,
Пак потрча кроз Мироч планину.
Вила лети по врху планине,
Шарац језди по среди планине:
Нигде виле чути ни видети.

Кад је Шарац сагледао вилу,
По с три копља у висину скаче,
По с четити добре у напредак:
Брзо Шарац достигао вилу.

Кад се вила виде у невољи,
Прну, јадна, небу под облаке,
Потеже се буздованом Марко
Пустимице, добро нештедице,
Белу вилу међ' плећи удари,
Обори је на земљицу чарну,
Пак је стаде бити буздованом,
Преврће је с десне на лијеву,
Пак је бије шестопером златним:
"Зашто, вило, да те Бог убије!
Зашт' устрели побратима мога?
Дај ти биље ономе јунаку,
Јер се нећеш наносити главе."

Ста га вила Богом братимити:
"Богом брате, Краљевићу Марко,
Вишњим Богом и светим Јованом!
Дај ме пуштај у планину живу,
Да наберем по Мирочу биља,
Да загасим ране на јунаку."
Ал' је Марко милостив на Бога,
А жалостив на срцу јуначком:
Пусти вилу у планину живу;
Биље бере по Мирочу вила,
Биље бере, често се одзива:
"Сад ћу доћи, Богом побратиме!"

Набра вила по Мирочу биља,
И загаси ране на јунаку:
Лепше грло у Милоша царско,
Јесте лепше него што је било,
А здравије срце у јунаку,
Баш здравије него што је било.
Оде вила у Мироч планину,
Оде Марко с побратимом својим,
Отидоше поречкој крајини,
И Тимок су воду пребродили
На Брегову селу великоме,
Па одоше крајини Видинској.

Али вила међ' вилама каже:
"О чујете, виле другарице!
Не стрељајте по гори јунака
Док је гласа Краљевића Марка
И његова видовита Шарца
И његова шестопера златна!
Што сам, јадна, од њег' претрпила,
И једва сам и жива остала!"

О ВАРОШИ КУЋЕ СПАСЕЊА- ГРАЂЕВИНЕ ГРАДА ФЕТХ-И ИСЛАМА

Евлија Челебија

Путописац Евлија Челебија- Evlija ibn Derviš Mehmed Zilli, међутим, обишавши ове крајеве 1666. године сачинио је запис о "вароши Куће спасења /Дар- и-селам/, тј.грађевине града Фетх-и-ислама", који у преводу Глигорија Елезовића гласи: "Грађевина је из године... једнога од војвода Оца освајања, Мехмеда хана гази Бали бега. Налази се на територији вилајета..., на земљишту видинског санџака, частан је кадилук од 150 акчи, а нахија му обухвата 170 села. У њему имају седиште: ћаја спахија, јаничарски сердар, диздар тврђаве, 300 војника градске посаде, мухтесиб, баждар, емин за риболов и емин за харач. Тврђава му се налази на брду крај Дунава, облика је четвртаста са 12 кула даскама покривених, напред истурених, од камена тврдо саграђених. Град је опасан двоструким зидом, има шанац, једну гвоздену капију која гледа у правцу Кибле /Мека/ и над капијом у тврђави се налази џамија Сулејмана хана са шупљим минаретом. У граду је диздарева кућа. То је један тврд од камена сазидан градић који у обиму има 1800 корака. Куће које се налазе у утврђењу начињеном од набоја, поред Дунава, опустеле су и у њима нико не станује. Са стране реке Дунава градско платно је троструко. Тамо, у њему се налазе невиђени топови. Потпуно је добро опскрбљен исто тако џебаном као и ратном опремом. Испред градске капије налази се један плац за клањање и на њему има камен за опело мртваца. Овај град има варош /подграђе/ на страни према Кибли /југ/. У свему има четири џамије. Укупно има 400 које високих које ниских, пространих и од тврдог материјала саграђених имућних домова са вртовима и воћњацима, шиндром и већим делом покривених као лала црвеним ћерамидама. Но, између свију осталих, куће Чалик Мустафа аге и Чалик Осман паше најкрасније су са... капијама. /Варош/ има свега 50 дућана. У чаршији има један диван светао хамам, са добрим ваздухом. Има у свему један хан. У хану има имућних трговаца. Има и две учевне медресе, две дервишке текије и пет почетних школа за малу децу. Крај обале Дунава има око 50 дућана који тргују са џебаном. Има 50 рибњака /мергалар/, јер су му становници богати рибарски трговци. Међу становницима му се налази велики број љубитеља странаца и пријатеља убогих, дарежљивих божијих

људи. Ваздух и вода су му врло пријатни. И зато што му је клима умерена и момци и девојке су им врло одани љубави. Такво дејство има дунавска вода. Све му становништво зна босански, турски и влашки. Сви носе црвене калпаке и облаче се као крајишници. Лица су румена. Све му људство са женама и децом наклоњени су уживању. Према томе излази да нису.../дузукилер/. Међутим будући да је народ наклоњен уживањима, нема учених људи, него му млади људи по чаршији свирају на лаути и разне свирале са језичком и без језичка. Изван вароши броја се не зна колико имају винограда и башта. У овоме шехеру проведох три дана и три ноћи у весељу и уживању, а са Чалик Осман пашом идосмо у разноврсне ловове. Потом се укрцасмо у једну лађу и заједно са нашим коњима превезосмо се преко реке''

*Наведено према: Глигорије Елезовић, Прилози за историју манастира Букова код Неготина, Београд 1941, с.43-44, позивом на ''Путопис'' с.456-457, књига 7.

У периоду 1530- 1535.г нахија Фетислам са центром у истоименом граду и 101 селом имала је близу 9000 становника. Према Д.Бојанић Лукач становништво је било искључиво влашко, лоцирано у 2140 домаћинстава, 9 удовичких домаћинстава и са 209 неожењених лица. Град је имао 97 домаћинстава и 20 неожењених лица још неодељених од родитељских имања међу хришћанским становништвом. Тврђаву је одржавала посада од 410 људи: диздар, 106 посадника-мустафхиза, 107 азапа-пешадинаца, 151 мартолоса- шајкаша и 32 фариса- коњаника. Арсенал је чинило 38 зарбезана- одбрамбених топова, 38 прангија- пољских топова, 200 сабаља и 200 пушака; у оквиру ње постојали су Сулејманова џамија, месџид-богомоља, хамам и текија. Фетислам је припадао Видинском санџаку и скупа с њим Румелијском ејалету, с тим што је у време након 1552.г, када је основан Темишварски ејалет био у његовом саставу до 1582.г.
После стабилизације османске власти у доњем Подунављу, кладовска регија добила је на значају као трговински центар, како због прекограничних послова са Влашком путем саобраћаја на кладовској скели и као место улова најквалитетније икроносне рибе, тако и услед околности да је трговачки пут Дунавом изискивао претоваре робе и ангажовање бродске вуче на Ђердапу. Канунима-уредбама са снагом закона, потврђеним од стране султана, 1586. године регулисани су: 1) баждарина и тржишна такса; 2) пословање скеле фетисламске; 3) такса мађерија на фетисламској скели.
Исте године када су обзнањени прописи о таксама, 1586, на тлу фетисламске вароши живело је 167 муслиманских породица: 28 у махали Мехмед б. Мезид, названој по овдашњем имаму, 36 у махали месџида

Балабан Деде, 49 у Хасан агиној махали и 44 у махали Нова џамија. Махале су биле најмање управно- територијалне јединице- варошке четврти. Пописом је посебно евидентирано десет службеника тврђавске џамије, док је за четвртину муслиманског становништва забележено да имају земљишне поседе. Хришћанско становништво вароши становало је у четири махале. У махали попа Павела, првог становника највеће јединице, насељено је било 102 породице и 5 удовичких домаћинстава. У махали Поп Михаила било је 42 домаћинства, а у оној Петка, сина Павловог- 49 домаћинстава. Махала Поп Петра сачињена је од 31 домаћинства од којих 4 удовичка. На крају, посебно је нотирано постојање 12 циганских хришћанских породица . То је још једна потврда мишљења увреженог међу европским савременицима да "Турци никога нису терали да живи на турски начин, него је свим хришћанима допуштено да се држе хришћанског закона". За разлику од својих западноевропских суседа, они нису инсистирали на асимилацији покорених народа.

Код чињенице да су транспорт и комуникације били изнимно значајан фактор развоја једног града, Фетислам за свој просперитет, изузев скели, дугује дунавској бродској пловидби у којој је био значајан чинилац као лука, место допреме и отпреме робе, важан транзитни пункт и стециште вештих лађара, регрутни центар за људе упослене на извлачењу бродова узводно кроз ђердапске брзаке. Развој речног саобраћаја имао је нарочитог основа у Бечком уговору, склопљеном између Турске и Аустрије 1. маја 1616.г. Државе потписнице стекле су слободу пловидбе Дунавом, и у нешто касније, 1664.г. издејствованом ферману о слободном приступу аустријских трговаца турском тржишту. Ти фактори погодовали су експанзији локалног тржишта, што је и довело до потребе издавања општих аката о условима приступа робама стављаним у промет на њему

ХАЗАРСКИ РЕЧНИК
Милорад Павић

...Уђосмо у магле, а оне су се селиле и носиле у себи кроз шуме и преко Ђердапа неку тврду тишину од које се глуви и у коју се уливају све друге тишине. Петога дана, код Кладова нас је дочекала коњаничка јединица из Ердеља пуна горке румунске прашине с друге стране воде. Чим се нађосмо у табору принца Баденског, дознасмо да је и гроф Георгије кренуо на ратиште, а да су генерали Хајдерсхајм, Ветерани и Хајзел већ спремни за напад на турске положајее, и да их бербери већ два дана бријају и чешљају у ходу трчкарајући око њих...

...Али, тада се догодило нешто непредвиђено. Као жуња- птица која уме да лети унатраг, од главе ка репу, Аврам- ефендија је последње џуме у месецу шевала напустио Цариград и отишао у рат на Дунав. Тамо су у месту Кладову 1689. по Иси пали на конак у аустријском логору принца Баденског и Бранковић је ступио у његову службу. Масуди није знао шта да мисли и шта да чини, јер његов је Јеврејин ишао у Цариград а не у Кладово, и Масудијева рачуница се више није слагала. Седео је на обали Дунава и пажљиво слагао чалму. И тад је чуо хучање реке. Вода је била дубоко под њиме, али је њен урлик препознао, тај урлик се савршено слагао у превоје његове чалме којима је била исписана једна реч из пете суре *Курана*. Била је то она иста вода коју је сањала палма у песку пред Цариградом пре неколико месеци и по томе Масуди је знао да је опет све у реду и да ће се његов пут доиста завршити на Дунаву... Над Масудијевим гробом шуми Дунав и стоји уклесан натпис: *Све што зарадих и научих оде на звекет кашике о зубе*...

...Кад је Сабљак-пашин одред избио на Дунав, једну од четири рајске реке- ону која симболизује алегоријски слој у *Библији*, Коен му се опет придружио. Тада се догодило нешто што је Коену донело велику пашину наклоност. Паша је у поход повео једног добро плаћеног Грка, ливца топова. Овај је са својим калупима и справама остао дан хода иза одреда и чим се огласише прве чарке са Србима и Аустријанцима, паша нареди да се излије у Ђердапу топ од три хиљаде лаката домета и ђулад од по два египатска кантара свако...

...Било како му драго, када је Самуел Коен протеран из Дубровника, госпођа Ефросинија није остала равнодушна; говорило се да ће умрети од туге и отада је као камен ноћу на срцу држала сопствену песницу у којој је са сваке стране био стегнут по палац. Али уместо да умре, она је једнога јутра нестала из Дубровника, виђена је потом у Конављу, па на Данчама у подне где седи на гробу и чешља се, а још касније како путује на север до Београда и затим силази на Дунав у потрази за својим љубавником. Када је чула да је Коен код Кладова умро, није се више враћала кући. Остригла је и закопала косу и не зна се шта је с њом потом било...

...Др Сук каже да време долази с југа и да прелази Дунав на месту трајановог моста...

... Масуди је седео и коцкао се, али је чекао да види с ким ће се кир-Аврам срести ту, на Ђердапу, трпећи крв и кише... А ја сам, опет, седео ту с њима, јер сам чекао трећи део Хазарског речника...остајало је да видим хоће ли се неко појавити са трећим, хебрејским делом овог глосара...С Турцима на месту битке појави се и неки црвенооки младић састављених повија попут крила. Имао је један брк сед, а други риђ. Трчао је прашњавих обрва и браде блатњаве од истекле слине. Ко би рекао- помислих гледајући га- да и његово време заслужује сат! Али знао сам да је то мој човек. Уто паде и он као покошен и из руке му се расу торба пуна ситно исписане хартије...

*-Милорад Павић, *Хазарски речник*- Просвета Београд 1993.г, с.72, 208, 211, 285, 286, 296, 348, 384, 385.

Током аустријске опсаде Кладова Ђорђе Бранковић налазио се на супротној дунавској обали али није имао снаге да притекне нападнутим сународницима у помоћ. Кладово је поново ослобођено након заузимања Видина од стране маркгрофа Лудвига Баденског /1655-1707./. У то време, октобра 1689.г, њему су у Кладово дошли генерал Хајзлер и Константин Балачан који је желео убедити Баденског да је могуће без већих жртава освојити Влашку. За своје завереничке планове Бранковић је сурово кажњен јер је, по речима Баденског у извештају 7. новембра 1689.г. послатом цару Леополду I, "Бранковић не само злоупотребио повељу коју му је његово величанство доделило, него се на основу ње издавао за апсолутног деспота Србије, Илирије, Мезије, Босне, Срема и многих других покрајина и на основу тога претендује на повраћај свих ових земаља, а

будући да је признат како од грчког патријарха и целокупног свештенства, који на прост народ имају сувише јак утицај, тако и од неколико хиљада људи, то би, ако се мало боље погледа, могло имати најозбиљније последице" *. Вук Караџић, уз погрешан навод да се догађај збио 1688.г, уместо 1689. године овако описује Бранковићево хапшење: "...на јесен врати се фелдмаршал Баденски Лудовик Вилхелм с војском од Видина у Ердељ на зимовник, и прешавши Тимок дође ка Кладову, и онде стане с војском док се начини мост преко Дунава /више Кладова на острву/. Тада Бранковић устане из Тисмана с људима својим, које је онамо био ксупио, и дође према табору немачком, да се састане с Баденским; и ту оставивши своју војску, с неколико своји људи пређе Дунав, и дође у логор немачки. Но Баденски се учини болестан, и не прими га к себи, него се заустави у логору, док се мост начини, а кад се мост сврши, пошаље га под стражом у Оршаву, и оданде у Сибињ" **. Бранковић је живео у заточеништву све до 1722. године, а период сужањства искористио је да напише ''Хронику Словена Илирика, Горње Мезије и Доње Мезије''. Аустријанци су били принуђени септембра 1690.г. напустити подручје на десној обали Дунава, као и јужну Србију, а да би избегло турску освету, мноштво Срба пребегло је на леву дунавску обалу . Карловачким миром од 26.1.1699.г. престали су на 25 година ратни сукоби између Аустрије, Пољске и Русије с једне, и Турске с друге стране. Хабзбурзи су добили територије Мађарске, Хрватске и Славоније, без Баната и мањег дела Срема

Фетислам је коришћен као српски војни објекат и злогласна казнионица. Најпознатији осуђеници у време краља Милана Обреновића који су ту издржавали казне бли су Стојан Протић, потоњи министар унутрашњих дела, финансија, затсупник министра иностраних дела, председник прве владе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и угледни авдокат Љубомир Живковић, обојица прваци радикалне странке. Они су 1899. године у монтираном процесу осуђени као велеиздајници поводом атентата на краља Милана Обреновића /Ивањдањски атентат/. Стојану Протићу стављено је на терет да је био уредник ''Одјека'' који је нападао оба краља, док се Љубомир Живковић експонирао ''антидинастички'' списом ''Демони Србије''. Прави организатори атентата су непознати а међу противницима режима Александра и Милана Обреновића сматрало се, по једној верзији, да је у покушај убиства умешан Александар Обреновић, док су други тврдили да је ''краљ Милан инсценирао цео догађај не би ли преваљивањем кривице на радикале дошао до изговора да их се заувек реши''

*Феликс Каниц, Србија земља и становништво, СКЗ Београд, књига 2, с.494.
**Вук Караџић, Историјски списи, књига друга, Београд 1969.г, с.280-281.

ЕПИГРАФСКА КЊИЖЕВНОСТ 1739
Махмуд Кан

Zaferin yolu acik
Harakete zaferli olanin
Senin gibi eski zaman kahramanliga
Temiz ve secilmis yurekle
Buyuk ve guclu kararla
Dusmanlarin yokedicisi
Zaferin sevincinden kaygilandi
Imparatorlugun sinirlari genisledi
Kaleyi aldigi zaman
Allah kotulukten korusun
Cunku dunayada iyi isler yapti
Bugun hatirlayalim diye

*Carmen Bulzan, Ada Kaleh insula amintirilor Editura Prier Turnu Severin 2013, с.47; запис на адакалској грађевини-џамији

Deschisa este calea faimei
Pentru cel ce-a fost glorios in fapte,
Ca tine in buna vreme eroica de demult.
Inima i-a fost curata si aleasa,
Vointa mare si puternica.
Biruitor si nimicitor al vrajmasilor,
S-a bucurat de faima- ndoita.
Si-a largit hotarele imparatiei,
Cand a cucerit aceasta cetate,
Navalnic ca un rau de munte dezlantuit.
Allah sa-l pazeasca de rele,
Caci savarsit-a pe lume lucruri bune,
De care azi ne aducem aminte

*Carmen Bulzan, Ada Kaleh insula amintirilor Editura Prier Turnu Severin 2013, с124; превод на румунски текста уклесаног на адакалској грађевини

СТОЈАН БУЉУБАША

...Нема беже шта да ради!/
Већ пође из Цариграда:/
иде друмом за Кладово/
...Кад у Видин беже уђе/
Кадине га дочекаше,/
Горко му се пожалише.../
На Стојана Буљубашу,/
Који суди над Крајином,/
Откад је он буљубаша/
Турчин овде није дошо/
...А кад беже ово чује,/
Он одатле пође даље,/
Према Неготину иде./
Куд ће сести, одморити?/
У равници неготинској/
Одсео је те одмара;/
Са пратњом се договара,/
Код кога ће коначити?/
Кога има пријатеља?/
То је Стојан Карапанџа,/
Кум Стојана Буљубаше,/
Господара Крајинскога/
...Бег се мисли и домишља,/
Како замку да удеси/
И Стојана да превари./
Сутра, Стојан Карапанџа,/
Опет оде своме куму,/
Куму Стојан Буљубаши;/
До капије њега зове:/
- Куме мој куме Стојане!/
Буди добаре, те се спреми/
И да самном одмах пођеш,/
Пођи самном моме дому,/
Јер бег опет тебе зове;/
Жели с тобом да говори./
А знаш куме, која ј жеља?/
Бег је куме дошо мени:/

У њега је та саксана,/
У њој носи цело благо,/
Да га склони у Кладово./
Ал од људи је сазнао-/
И сам види лисну гору-/
Бећара је, вели, пуна./
Бег се боји погинуће./
Но, ако је куме, с тобом,/
Никога се бојат неће./
Тако га је преварио!/
Он, од куће полазећи,/
Добро свога коња спреми;/
Мач за појас опасује,/
Па се бегу упутио./
А кад тамо је дошао,/
Са бегом се поздравио,/
Добро јутро му назвао,/
На турском му говорио:/
- Саламили јарда-аси,/
Нари-нари бакали!/
За здравље га упитао/
И кафу је с њим попио./
Кад Неготин оставише/
И из њега изиђоше,/
Ту је с њима и кум био,/
Пошо и он до Кладова./
Управ онда кад пођоше,/
Коњ Стојанов се спотакну,/
На земљу га, доле, баци./
Ал он добар јунак беше:/
Хитро оздол' одскочио,/
Коња опет узјахао;/
Нико није приметио./
Он уназад поглед баца/
И овако проговара-/
Управ' Стојан Буљубаша/
Овако је говорио:/
- Неготине, Неготине!/
Ето, само кроз три дана,/
Пси ће у те завијати,/
Јер Стојана неће бити!/
...Али негде насред пута,/
Где још није Грабовица,/
А подаље од Паланке,/
Деси му се те сусрете/
Црног, ружног Арапина,/

Овај њега познаваше:/
Искрено му говораше:/
- Стојане, брате Стојане!/
Куда си се упутио?/
Ти се својом главом играш!/
Стојан њему одговара:/
Господине Арапине!/
Кад бих знао да зло иде,/
Кума мога бих заклао,/
Јер он ме је ту довео./
Арапин пак њему вели:/
- Чуј Стојане, господине!/
Не бил' некак' учинио,/
Те се натраг повратио,/
Да не би живот изгубио?/
Јер сам синоћ заноћио/
Тамо у пустом Кладову;/
Па сам Турке прислушкив'о,/
Кад су они говорили,/
Како ће те преварити,/
Како тебе да убију./
- Арапине господине!/
Ја ти лепо захваљујем./
Али морам тамо ићи;/
Онај ко се смрти боји,/
Тај никакав јунак није./
Ово рекав, даље пође./
Напоредо с кумом иде;/
Обојица беседили./
Кум му овако говори:/
- Чујеш куме мој Стојане!/
Немаш чега се бојати./
Ја сам с бегом говорио,/
Голем бакшиш да нам даде,/
Ради труда до Кладова,/
Са том малом саксаналом./
Кад увече су пристигли/
У то пусто Кладово,/
Тамо беже шта уради?/
У кафани их оставља,/
Стојана са својим кумом;/
А он иде у тврђаву,/
У тај кладовачки град/
Што и данас ту постоји,/
Да у њему он преноћи./
Они седе у кафани;/

Седе, пију да ноћ прође./
Кад је јутро освануло,/
Бег Турчина свога шаље,/
Да позове он Стојана./
Турчин Стојану казује:/
 -Чуј Стојане, господине!/
Бег ти, брате поручио/
Да код њега одмах дођеш;/
Треба бакшиш свој да примиш;/
Пут до овде што учини,/
Да ти није бан- бадава./
 Шта ми Стојан онда ради?/
Сабљу своју припасује;/
Приправан је за полазак./
Али кум му проговара:/
-Куме мој, куме Стојане!/
Остав' куме своју сабљу,/
Немаш чега се бојати!/
Јер бег, ако те угледа,/
Да си сабљу припасао,/
Можда ће се наљутити/
И ништа нам неће дати;/
Бакшиша нам неће бити./
Стојан њега послушао/
И са себе сабљу скида,/
Оставља је у кафани./
Потом бегу он одлази./
Кад пред лицем бега стаде,/
Назива му добро јутро/
И за здравље га упита./
А бег онда, шта уради?/
Знак Турцима својим даје,/
Те на њега руке ставе./
Тада Стојан шта ми ради?/
Како добар јунак беше:/
Он се једном само стресе/
И сви Турци попадаше/
Као крушке са дрвета./
За појас он руком маше,/
Али сабље тамо нема./
Онда чизму своју скида/
И са њоме чврсто бије;/
Ког Турчина њом удара,/
Као треска на тло пада;/
Све гомиле од њих ствара./
Али, ето буљук иде,/

Други буљук са чергама;/
Баца черге са свих страна/
И Стојана тако хвата./
Страга руке њему вежу;/
Таквог га пред бега воде/
Кад пред бега тако стао,/
Пресуду му прочиташе,/
Да му сада смрт следује./
Онда Стојан проговара:/
-Господине бег- ефенди!/
Ја сам добро разумео,/
Да висићу на вешалима./
Али бих те замолио,/
Ноћу да ме не обесиш,/
Јер ме не би вид'о нико;/
Већ ме дању ти обеси,/
Да ме види цела раја,/
Коју сам ја помагао./
Онда бег му одговара:/
-Бре Стојане, господине!/
Јеси л' дању хајдук био? /
Дању ћу те обесити!/
Јеси л' хајдук ноћу био?/
Ноћу ћу те обесити!/
А Стојан му тада вели:/
Господине, бег- ефенди!/
Ти учини како хоћеш;/
Кадиницу ја ти твоју,/
Кћер ти твоју, ако имаш/
Сакривену под ферецом./
Тада њега дохватише,/
Под Кладово одведоше,/
На оно лепо прундиште./
Господ, Боже не бију га,/
Нит' сабљама њега секу./
Смрт му јесте још грознија:/
Кочевима ударају,/
Као пса га пребијају/
И у чамац га бацају./
Где је Дунав понајдубљи/
Из чамца га избацише./
На планини кише пале,/
Воде су се разливале,/
Па Стојана избациле./
Где су њега избациле?/
Тамо ниже од Прахова,/

Стоји једна крушка- дрво;/
Голема је и округла./
Ту је једна пукотина;/
У њој Стојан сам почива./ (1).

У последњој деценији 18. века Кладово је опевано песмом о познатом јунаку Стојану Буљубаши. Милан Ђ. Милићевић је 1876.г. објавио делимично измењену верзију, такође певану од овдашњих Влаха у којој се казује да је Стојан Буљубаша од Крајине, син Србина из Неготина. Место у коме је поворка сустигла Арапина опредељено је као "Костина крушка"- брег изнад Кладова. Стојана у овој верзији коцем по глави удари "те он посрну на колена" један потурчени Влах из села Рткова, "убила га мајка Богова!".
Српски јунак се пред смрт обраћа бегу:
"Ноћу ме, курво, не вешај,
него сунце кад изиде,
браћа Срби да ме виде!...
Тада сунце ограну,
и Турци Стојана обесише.
Стојана ће народ помињати
док је сунца и света,
а Карапанџу проклињати" (2).

Од историјских личности у песми су заступљени Пазванџија/ Осман Пазваноглу- јаничар пореклом из Босне/ и Карапанџа из Неготина. Пазваноглу је био одметнути турски великаш из северозападне Бугарске. Он је 1794. године са 80.000 људи у Видину, како пише Милорад Екмечић, створио своју аутономну државу, са амбицијом да створи исламско бугарско царство (3). Никола Казимировић налази да у Крајину није смео наступати Турчин са поткованим коњем- значи, поштеђена је била разних кулука, зулума, "али је Пазван Оглу све те правице и привилегије погазио и његови људи отпочну Крајину пљачкати" (4). Ето можда повода за настанак песме о Стојану Буљубаши- узурпација аутономних права становника Кључа и Крајине. Друга позната личност Карапанџа, за кога народни певач одређује да се зове Стојан како би нагласио његово кумство према Стојану Буљубаши, могао је бити Илија Карапанџа, вероватно крајински обор- кнез у времену 1752- 1785.г, или Станко Јовановић Карапанџа, обор кнез у време рата 1788- 1791.г, али могуће је да се ради о употреби кнежевског имена без чињеничне подлоге, релевантне управо за случај описан у песми. Таквог старешину имало је и Кладово и посредством њих двојице кладовски бег је вршио управу над овим граничним областима. Вук Караџић у "Српском рјечнику" пише: "Обадвије су ове кнежине биле султанијине, и зато су некако од старине остале те у њима нису судили Турци, него српски кнезови.../ приповједа се да су такои ферман од цара имали да несмије Турчин с поткованим коњем наступити на ту земљу/. Крајински је сједио у Неготину, а од Кључа у Кладову /Нигдје ни у Србији, ни у Босни, ни у

Херцеговини под владом Турском нијесу кнезовали варошани сељацима до ту/ Крајински је кнез бивши од кољена Карапанџића, а од Кључа се мијењао често. Ти су кнезови купили порезе и остале данке, па су новце /колико је било одређено да се даје султанији/ давали бегу, који је долазио из Цариграда и сједио у Кладову, а бег је слао у Цариград'' (5). Караџићево излагање има основа у султановом хатихумајуну од 21. августа 1741. године којим се приходи са овог подручја намењују, као вакуфско добро, финансирању библиотеке Аја Софије у Цариграду. Вуково запажање да је аутономија подразумевала како ''Турчин не сме с поткованим коњем наступити на ту земљу'' има потпоре и у једној верзији песме о Стојану Буљубаши, пронађеној од стране С.Јанковића. У њој се каже: ''Идући од Ниша овамо/ Турци коњма поткове скидају/ И за пројy их продају/'' (6). И за песника је неоспорно Карапанца крајински кнез и оличење аутономије, а бег је царски изасланик који долази у Кладово и прикупља дажбине за царски вакуф, како описује и В.Караџић. Звање буљубаше- војводе, описано у песми, било је у то време постојеће- радило се, по Владимиру Стојанчевићу уз позив на истраживања А.Николића, о једном од двојице старешина подређених кнезу, као помоћним органима у прикупљању дажбина и одржавању поретка. Феликс Каниц износи прецизније тврдње да је башкнез ''за обезбеђење свог ауторитета држао у свом конаку једног буљубашу, а овај је имао 30- 40 пандура који су заповести преносили у села; друге две буљубаше са по 15 пандура штитили су границе кнежине од наислних упада Турака и хајдука'' (7). Још детаљнији приказ дао је Вук Караџић: ''Башкнез је имао три буљубаше с пандурима; двојица су од овијех имали по 15 пандура, и један се од њих налазио поред Тимока, а други од Кључке стране, те су чували да не би какви рђави људи /Турци или хајдуци или лопови/ откуда дошли и народ узнемиравали; а трећи је са 30- 40 пандура био код њега те га је чувао и слушао /тј. заповијест му по селима разносио/. Све три ове буљубаше са својим пандурима били су хришћани'' (8). Каниц закључује да овим подношљивим односима по основу кнежинске аутономије дошао крај када су Пазваноглуове јединице прешле Тимок, раји наметнувши 3 пјастера по глави нових дажбина а башкнезови ''који нису приклонили главу'' уклоњени су или побијени 1798.г. (9). Главно седиште било им је у Неготину, а за то време ''баш кнез је био као турски слуга'' (10). На крају, догађај из песме о Стојану буљубаши могао би имати паралеле у околностима што су предмет опсервација Николе Стојке из Хацега: ''Приликом боравка београдског везира у Неготину /1802.г./, стари оборкнез Станко оптужи код овог свога зета Данила /Алексијевића/ који беше оборкнез, да је из Славоније, немачки немеш придошлица ту и са Пазваноглуом сарађивао, збацио је њега /Станка Карапанцу/ и себе самог узвисио, експлоатишући сиротињу благо нагомилао и потом опет Немцима пребегао. Паша онда удеси ствари тако да га са својим Турцима једног дана позове себи и пребаци му као наводно, да није послао довољан број људи на радове код Видина; на рачун тога затражи му 30 кеса леја. Овај му даде. А кад му паша затражи још 15 кеса леја, он одговори да нема. Турчин посла своје људе у његов стан, где је живео код супруге; било их је свакако више,

јер кад одоше код њега и рекоше му да пође с њима, а он изиђе на капију, пред њим се испречише три Турчина за то нарочито постављена и убише га из пиштоља" (11). Очигледно да злоупотребе од стране хришћанских кнезова као репрезената аутономних права и статуса Кладова као султанијиног поседа, нису биле ретке појаве.

Забелешке

(1) Сава Јанковић, Влашка народна песма о Стојану Булибаши, "Развитак" бр.6, Зајечар 1969, с.49-55. То није прво књижевно дело у коме се помиње Кладово. Јован Рајић аутор је поеме "Бој змаја с орлови" о рату Русије и Аустрије против Турске и о ослобођењу Београда, где пише и о Кладову.
(2) Милан Ђ. Милићевић, Кнежевина Србија, књига 2, Београд 1876, с.1009-1012. (3) Милорад Екмечић, Дуго кретање између клања и орања, Историја Срба у Новом веку 1492-1992, Београд 2007, с.147.
(4) Писмо проте Николе Ст. Казимировића, "Крајина је била султанијин емин", "Баштиник" бр.10, Неготин 2008, с.234.
(5) Цитирано према: Владимир Стојанчевић, Крајински обор кнезови и Крајина- од краја Првог устанка до ослобођења Источне Србије, монографија Из историје Србије Другог устанка и кнез Милошеве владе 1815-1839, Београд 1995, с.77.
(6) Сава Јанковић, Влашка народна песма о Стојану булибаши, с.48. У верзији познатој Милану Ђ. Милићевићу Стојан Буљубаша пред смрт каже: "Нишлије сам натерао, те су давали са коња потковице, за парче пројице", наведено дело, с.1011. (7) В.Стојанчевић, наведено дело, с.77. А.Николић,, Грађа за србску повестницу, Подунавка 1858, 76.
(8) Вук Караџић, Рјечник 1852,
(9) Феликс Каниц, с.434.
(10) Вук Караџић, Рјечник 1852.
(11) Сава Јанковић, Белешке из историје Тимочке крајине у једној хроници из 1825.године, "Развитак" бр.3-4. Зајечар 1971.г, с.87.

БАЗЕРЂАН СТЕРИЈА

'Вино пије Базерђан Стерија,
Баш у шеру, у Брзој Паланци,
У Кошари, двору бијеломе,
Крај Дунава тије воде ладне.
Вино служи Тривун момче младо,
А када се накитио вина,
Тад он јунак стаде бесједити:
Ој Тривуне, моја вјерна слуго,
Нежењен сам, женити се хоћу;
Обиш'о сам земљу и градове,
Турску земљу до Стамбола града,
Сву Њемачку до бијела Беча,
Каравлашку и Карабогданску,
Ја не нађох за мене ђевојке,
До садека у Кладову граду,
У онога Косте Јерменлије,
А на име Јелену ђевојку.
Већ сам мене сјетуј, вјерна слуго,
Кога ћемо послат' у Кладово
Да ми проси лијепу ђевојку,
Мени љубу а теби госпођу.
Ал' говори Тривун вјерна слуга:
Господару Базерђан Стерија,
Прво пош'љи старца Слатинаша,
Слатинаш је влашка поглавица
Па ће њега свуда послушати.
Друго пош'љи Радића Јована,
Јер је Радић рода господскога,
Из лијепа шера Сарајева;
Обишо је земљу и градове,
Он господски знаде говорити.
треће пошљи Грчића Николу,
Који знаде грчки и јерменски..

Вуков запис наставља се у прози: ''Како је Тривун узео чутуру па отишао те дозвао Слатинаша и Радића и Грчића, како су сјутрадан отишли кули Чотрићевој /Јевте Савића/ те преварили Арсу писара и узели пасош у Кладово ради трговине /а нијесу управо смјели казати, зашто је и Арсо ћео да проси ту исту ђевојку/; како су отишли и испросили ђевојку, како их је

ђевојка даривала, како је Слатинаш казао да дар свежу коњма око главе да се знаде да су просиоци; Како је Радић упустио свој дар на земљу па казао да му то није мило и да неће добро бити; како су се послије уставили кад су дошли у Грабовичко поље на помол Брзој Паланци па Радић казао да поскидају дарове с коња и да ућуте бубњи и свирале и егеде да се не би досјетио Арсо писар; како је међутим Арсо разарбрао па искао свога побра Обрада Томића хиљаду дуката да накупи младијех бећара па да дочека сватове кад стану водити ђевојку и да им отме ђевојку итд"

*Голуб Добрашиновић, Вук у Крајини и Кључу, историјски архив Крајине Кључа и Пореча, Неготин- Кладово 1986.г.

УЗЕЋЕ ПОРЕЧА И КЉУЧА
Сима Милутиновић Сарајлија

Пореч остров и природом граде
Под ђердапом међу планинама!
Ком' за прићи ваља имат крила
Ил' Турчин ил' морунска вила.
Ал' Миленко крепкодушно смисли
Нашав узет', очистит' га брећи;
Прем Турака и небило млого,
Ипак удри нејачно на њи,
Што с' малином сам немог' о дању
Хеле Пореч у Србаљ' освану,
Нит' се и траг ту већ знаде злима,
Дунав кругом... очистио ласно,
Но тог' њему доста небијаше,
Јер је ступат' све тоближе к' цијељи,
Уњихњи је неопростио 'здаш се,
Док нас дужност још икуда виче.
Решивши се и Кључ до Дунава,
И Краину око Неготина
Разбудио, сјетио их себе,
Опитов'о узет' и Кладово,
Ал' му силе к' томе недомогну;
Предсрету га и узапру Турци,
Та се врати с' приовлађем криугов'',
Де с' размакав новоплета ребар.

*Сима Милутиновић, Србијанка, 2, 1826.г.

У пролеће 1809. године српска војска је интензивирала активности у правцу Босне, Црне Горе, Ниша и на Дунаву. Руске трупе генерала Исајева прешле су из Влашке на српску обалу и усмериле своје делање на заузеће Фетислама, скупа са српским устаницима. При преласку Дунава 2.7.1809.г, по старом календару, генерал Исајев предводио је шест пешадијских батаљона, два коњичка/козачка пука и 500 пандура. Борба за Кладово започета 9. јула 1809.г. завршила је катастрофалним поразом српско-руских снага, а већи руски него српски губици- 356 погинулих и 620 рањених, дали су повода причама о издајству. Подухват није успео јер је 3000 руских војника и 1000 Срба било недовољно за брзо освојење тврђаве. Руси су морали своја дејства преусмерити услед опасности да им буде пресечан пут за повратак на влашку обалу, у склопу околности да је српска војска претходно имала велике губитке код Ниша . Вук Караџић о овим дешавањима пише: "У пролеће 1809. године Миленко опет пређе преко Мироча, и завладавши Брзом Паланком, опколи Кладово. Но како му Руси одмах не могну прећи у помоћ, а њему дође заповијест да иде к Делиграду, тако се он с војском измакне од Кладова у Брзу Паланку, и ондје место себе остави Михаила Карапанџу. По одласку Миленковом из овог краја Исаијев с нешто руске војске пређе опет на десну страну Дунава, и саставши се с Михаилом Карапанџом, наново опколе Кладово и учине јуриш нањ, но не могну ништа учинити, него узалуд изгубе неколико стотина људи. Како по том падне Делиград и војска турска дође у нахију Пожаревачку на Дунаву и на Мирочу, тако и српска војска на овоме крају врати се к Поречу, а руска на леву страну Дунава"*

*Вук Караџић, О војној сарадњи руске војске и српских устаника 1807-1812, Голуб Добрашиновић, Вук у Крајини и Кључу, Кладово- Неготин 1986, с.52

УЗЕЋЕ КЛАДОВА
Сима Милутиновић Сарајлија

Свагда славни, свуд побједоносни/
Удре Руси са Миленком Сербом/
На Кладово, јуришом га узет',/
Ал' не могав' узмакнуше ташти;/
Оставе га Србам обсједнута,/
Зар да и ти лаворике беру,/
И вјенчиће саплетају себи,/
Кад њи' тамо већа очекују,/
И тријумфи и трофеје вјелне;/
С' влашке стране батерију дигну/
Колико год граду досађати,/
И Србима тим' помагат' ишто./
Те напреге удешења својска/
Неколико, ал' не посве могну/
Оба хода пречуват' Дунава;/
Права ј' оздо ништа непушћаху,/
Ал' одозго из Адакалета/
Спуштаху се са захиром лађе,/
Подкрепљаху обсједнуте своје./
То је тако, док догрди, траја,/
Пак мозгати, и довијати се/
Начну Срби, и удачност нађу,/
Сав гардама допреградит' Дунај.../
Како исто свијећано било,/
Ончас Петре ту Миленком ставјен/
Град чувати, док предаду с' Турци.../
Млоговажним јављавши се свуда,/
И евовде употреби сродно/
Хитроумност и усердје к' дјелу/
Наш'о људе и брж' погодио/
За четири хиљаде грошака/
Ток ријеци највећој Европе/
Заприечит' , враге раздвоити,/
Нек' се снужде и покоре прије;/
Све растиће и жилаве бресте/

Народ брзо усјекавши свуче,/
А мајстори дјело произведу/
Сходно жељи, и напредку братства,/
Ораница да немогне проћи,/
Камо л' кораб са товаром знатним,/
К' томе исти и лађица свои/
Напуњених оружаним људ'ма,/
Пак преграду тјема раздјелио,/
Дан и ноћцу да чувају исту,/
Ако б' низвод' уканили с' Турци./
То наскоро све готово бивши/
Адакалци да незнали ништа,/
Спреме лађе напуњене муке (брашна)/
И осталог, штошта за живљење/
Све купљена из Њемачка краја,/
''Пак?'' У руке! И у нокте љуте/
Србадије, својие душмана!/
Та нечули за њи Адакалци/
Никад' ништа к'о ни у Кладову,/
Куд' су, што су, једали су игде./
Кад' и тако догрди се брже,/
И дотрају худим облеђенци/
Свим' потребам', пак и духа силам',/
Предаду се да тај сефер (рат) конче/
Ал' Русима, презиравше Србе,/
Ил' се бојав за худе узајме./
По услову с' оружијем се пусте/
Те у Видин Убјежиште боље;/
Ево дике, ево и ђиђера/
Обсједавцам трудољубним' Србам''!/
Град добију, ал' и скелу к' Влашкој./

*Сима Милутиновић, Србијанка, 2, 155-157, 1826.г.

У ноћи између 16. и 17. јуна 1810.г, када су руске потребе и српске наде најзад стајале у истој равни, код ушћа Замне у Дунав, пар километара низводно од Брзе Паланке, на десну обалу прешло је 3556 војника, септембра месеца појачаних са још 3000 Руса- 16. Ладошки мушкетирски пук, 6. Волински улански пук, Донски козачки пук Исајева 4-ог Молдавске армије и око 300 пандура. У међувремену у Србију је приспела и лака коњица: 4. јула 25 козака предвођених заставником Савичем дошли су у Србију да би постали Карађорђева специјална оружана пратња, чему следи приспеће ''Српског козачког пука'' снаге 1270 људи, на челу са капетаном Петром Никићем. Заједничка дејства у Србији довела су, између осталог, и

до освојења Кладова. Током руско- српске опсаде Фетислама Турци су изгубили 100 људи у покушају да се пробију из обруча 1. августа 1810.г. Користећи временске непогоде, Османлије са Аде Кале три дана касније кренуле су у помоћ браниоцима Фетислама са товарима муниције, али су Србима пали у руке и лађа и драгоцени товар муниције. Турска војска предала се концем лета 1810.г, којом приликом су заплењене знатне количине наоружања и војне опреме. Предају града снабедевеног са 21 топом извршио је Ибрахим бег са посадом од 500 Османлија. О тачном датуму предаје постоје противуречни подаци. Владимир Стојанчевић тврди да се то десило 2. августа по старом календару, Вук Караџић, који је приспео на ово подручје свега пар месеци након ослобођења, у делу "Правитељствујушчи совјет српски" пише да "на свршетку мјесеца септемврија преда се и Кладово: Турцима који су у њему били/око 500 душа/, допусти се да иду у Турску с обећањем да за годину дана неће војевати против Руса, а град, или управо рећи шанац око велике куле или малога градића /кладовска тврђава/, са 21 топ преда се Србима" . По налогу команданта руске армије Каменског, у Кладову је стациониран руски гарнизон снаге једног батаљона, све до пролећа наредне године.

*Владимир Стојанчевић, Историјска прошлост Кључа, с.18 наводи датум 2. август по старом календару, без упућења на извор. Вук Караџић, Правитељствујушчи совјет српски, Историјски списи 2, Београд 1969, с.80. Караџићеву тврдњу прихвата и Петар Милосављевић- Кладово и околина у првој половини XIX века, с.53. Маринко Пауновић, Ђердап и Тимочка крајина, с.381 помиње датум 2. септембар, после пада Неготина, што је супротно тврдњи Константина Ненадовића да се Неготин предао 26. септембра. Ненадовић налази да је "пуковник Звилнев са 1200 Руса са Србима отишао Кладову и ојачао опсаду Фетислама под Петром Добрњцем, где им Турци град на крају септембра предаду... у граду нађу 21 топ и 6 барјака"- Живот и дела Карађорђа и његови војвода и јунака, књига 1, написнао 1883, репринт издање Београд 1971, с.238. и 239.

НЕШТО О ФЕТИСЛАМУ
Сима Милутиновић Сарајлија

Мили Боже неумитна тебе/
Истина ти вјернима свјетли,/
Правда твоја гордим земљи суди,/
Људске л' теби нескрише се мисли./
Ој! Од када је Мирочкиња бела/
Запјевала од јунаках пјесне,/
Већи ђела није повиђела,/
Него ђела двају Побратимах./
Хеј! Андрија ли мргуд Црногорски/
С вјерном браћом са бећари славни,/
Кимно гроба кукавица сиња,/
Јадика ли незалива сузам,/
Већно равна опјевају браћа,/
Желњно желња посљедоват њима;/
Ако земним нахране се вуци,/
Гавранови л' прије худих црвих,/
Нек небесно свјетло отцу пође,/
Вјечни живот загрљај му шири./
Ај! Чврста срца сагласе се ласно,/
Јуначке се неиздават прси,/
Вјерне мишце огањ разгртати,/
Камо л' несјест свој Фетислам бранит,/
Нека бјежи кнеже Јоцо худи,/
Каменицу не плативши јоште,/
Страшивица л'' Костандиновићу,/
Видов данак откриће им траге,/
Правда л' божја ни срамотом платит./
Издајице Српског рода грдне!/
Ој! Браничево што се не величаш,/
Већ се мудро и у слави владаш;/
Крушевац се неколико фали,/
Па онлико колико би није,/
Нисли тужно кад ће породити/
Другог сина новог капетана/

Срцем равна Ђорђу Печанину/
Побратиму Црногорског Вука./
Ај! Два славуја сложили се нису/
У лијепо Премалеће цветно,/
По самоћи рано (слатко) попијеват,/
Мили гласи будити ноћнике/
Да лагахни зору срету крили;/
Кано што су побратима Срба,/
Један Андро од Сокола оца,/
Други Ђорђе љута смрт душману,/
Завјерили и заклели с' тврдо/
С неколико себи браће равне,/
Бранит тврда Кладовског града,/
А небјежат кано женске главе,/
Најзад смртцу загрлити радо,/
Не љутином сподобит се оног,/
Што недаду све земаљске сласти./
Међ небесним а живљење рајско;/
Вјечна Слава све јунаке чека!/
Ој! Лавски срца, рисовине л' страшне,/
Испред млоштва силног душманина,/
Своја грозна уклањају лица,/
Траге своје невиђелом крију,/
Громка грла таје пећинама,/
Али нигда завјерена друга;/
Већ на мејдан зазвала су Цара,/
Нек му војске ко на гори листа;/
Већа фала слободније срцах,/
Сложни огањ на душмане проспу,/
Да би Бог до силом раван вољи,/
Прво зрно згодило би цара,/
А Везира побратимско друго,/
Ш' њима л' браће свеколике Турке,/
Ал' 'во зачуј наданије муках!/
Када огањ Царска сила просу/
Звијездице су с' Неба покапале,/
Кано злато огњем растопљено,/
Првим махом завјерене спржи;/
Богу себе сами жртвоваше,/
Вјечни л' спомен заслужише људства,/
Њине свете а јуначке душе./" .

*Летопис Матице српске за год 1863, година 37, књига 108, 42-43.

Турска војска напала је истовремено западне и источне границе Србије јула 1813.г. После почетних успеха Срба, бројнија отоманска армија освојала је тврђаву за тврђавом, међу њима и Фетислам. Повлачење Живка Константиновића након само пар дана борби и предаја тврђаве Турцима у поноћ 25/26 августа окарактерисани су као издајство, те је осуђен на смрт од српских устаника и стрељан септембра те године. Иста судбина задесила је и члана кладовског магистрата Јосифа Петровића. Други бегунац из тврђаве, кнез Крачун Николајевић избегао је осуду на смрт, будући под заштитом зета, владара Аде Кале Рецеп аге *.
Ипак, више стотина људи спасило се бекством преко Дунава пре пада тврђаве у турске руке, а знатан број њих склонио се у Пореч или на аустријску територију. Како пише Владимир Стојанчевић, неколико хиљада Крајинаца и становника Кључа пало је у турско ропство, одакле је мноштво њих откупљено од кнеза влашке и неких бојара, да би били насељени на њиховим имањима

*Владимир Стојанчевић, Историјска прошлост Кључа 1804-1839, "Баштиник" бр.4, Неготин 2001, с.37-38

ЕПИГРАФСКА КЊИЖЕВНОСТ 1818
Изедин

Године 1818. окончани су радови дозиђивања таквог обима као да је кладовски град поново зидан. На три велике капије постављени су мермерни натписи о предузетим подухватима.

Варош капија:

"Чувар вере и државе, шах, поправи порушени фетисламски град. Овај узвишени шах, победилац свега света, шах султан Махмуд, Александру је Великом раван. Овај срећни запис написан је у његово срећно царовање, јер је овим градом дата чврстоћа целом румелијском ејалету, и тиме је изражена жеља свих правоверних, и на прагу његовога престола не оста ни моја /писарева/ жеља неиспуњена. Под сенком свога цара, град овај би укрепљен, и зидине фетисламске довршише се и начинише се за овога цара.- Изедин /писар/ 1235 /1818.г./" .

Јужна фетисламска капија:

"Султан Махмуд, чувар вере и победилац, начини ово; султан Махмуд обезбеди ово од непријатеља; султан Махмуд начини ово лепо утврђење; султан Махмуд утврди град Фетислам. Сву је државу опасао он зидом правде, и кад је град Фетислам од свих био најпорушенији, он је утврдио његове зидове онако као што је његова вера тврда. Овај запис начини Изедин 1235 /1818.г./" .

Дунавска градска капија

"Нека је прво старање: да се султан, који се узвиси над Александром и Даријем, одржи докле траје топ и пушка, и док свод небески постоји, и да

остану зидови и бедеми града Фетислама, који поправи султан Мамуд. Његово величанство султан Махмуд унапредио је своју државу, град овај подигао, и са свију страна повукао пречагу непријатељима. Градске су ове топарнице постале преграда душманима, и нека царски овај град траје док стоји систем небески /машинерија света/. Изед. Написа стихове овом граду 1235 /1818.г./" .

*Милан Ђ. Милићевић, Кнежевина Србија, Београд 1876, с.991-992.

Турска управа морала је уложити велике напоре да кладовском граду врати статус "бастиона ислама". Обнова и доградња комплекса Фетислама започети су 1813. године. Вук Караџић коментарише да је кладовски град одраније био само мали "на старим некаквим развалинама по турски сазидан градић као господска кула, а малим наоколо сазиданим јендеком, но цела је варош била опкопана и заграђена палисадима и утврђена са стражарама и топовимна. Сад пак, од лета 1813, Турци су у Кладову сазидали нов велики град" . Године 1818. окончани су радови дозиђивања таквог обима као да је град поново зидан а из тога доба вероватно потиче изградња водовода од Черкинове чесме до тврђаве

ЂАВО И МАЛА ГОСПОЂА
Ђорђе Милосављевић

Пароброд Албрехт лагано је пловио узводно, вукући за собом црну вијугу дима...Док је жмиркао и протезао се на једном од кофера, запази да је на палубу изашао крупан и белотреп пештански трговац, којег је упознао у Текији... Кад је на пристаништу у Текији споменуо како размишља да се у Београду задржи и обиђе тврђаву, о којој су му раније причали, трговац из Пеште смо је одмахнуо руком...

...Ханс закључи да му Свевишњи упућује знак. На љуту рану ваља да стави још љућу траву. Скупи преостале новце и сутрадан пође на пут по истоку. Био је у Стамболу, видео дервише што се уз музику врте као чигре, прошао кроз Грчку, обишао храмове што тамо у камену стоје хиљадама година, из Црног мора бродом кренуо уз Дунав. Кратко је стао у Текији, па се искрцао у Београду...

...Чуо о томе Миленко Стојковић, онај што се пролавио кад је код Адакале стигао дахије, одсекао им главе и понео их за Београд, лепо уваљане у најфинију со. Онако нездрав за женама, он пожури да сачека корабље у поречу. Обрадова се Миленко кад угледа онолко жена и девојака... Потом оде на други брод, где је била и Јеленка. Миленко је био леп, црномањаст човек. И многе су од тих жена, самих, гладних и очајних, радо кренуле за њим, рачунајући да ће бар ситије живети. Али Јеленка није била међу њима. Није хтела у харем неког самозваног хајдучког султана, а како је носила ону своју просјачку маску, није се за себе ни бојала. Ради опреза, само је мало више него иначе балила устима и колутала очима. Ал ђавола, Миленко је имао око за жене, оно десно, на лево је био од рођења слеп... Завршило се тако што ју је Миленко зграбио и са палубе бацио у Дунав. Кад исплива на површину, она гареж, крпе и блато спадоше са ње и Миленко виде да је ухватио крупну рибу, још већу и лепшу него што јој се надао. Јеленку и остале изабранице поведе у пореч, а кусур пусти даље низ Дунав...

*Ђорђе Милосављевић, Ђаво и мала госпођа, Лагуна Београд 2009, с.13,14, 38, 84, 85.

Пошто је одбегла из харема Миленка Стојковића, по његовом протеривању из Србије 1811.г, надалеко познати влашки хајдук Гица пронашао је прелепу Јеленку и венчао се исте године са њом у Кладову. Ова жена изузетног дара, након кратког боравка са Гицом у Видину и Нишу, 1822. године поставши милосница кнеза Милоша Обреновића, преселила се у Крагујевац где је јавно представљана као његова друга жена- *Мала госпођа*. У више наврата појављивала се у престоници Београдског пашалука бивајући тумач при турско- српским разговорима. 1834.г. удала се за министра финансија др. Теодора Хербеза, Херцеговца школованог у Падови, а њен буран живот инспирисао је Ђорђа Милосављевића да напише роман *"Ђаво и мала госпођа"*. Приликом склапања брака Милош јој је поклонио имање на коме се данас у Београду налазе Дом Јеврема Грујића, у Светогорској улици, позориште ''Атеље 212'' и околни терени, све до Хиландарске улице. Обзиром да нису имали деце, усвојили су Јеленкину сестричину Јелену Симић, која се 1856.г. венчала за угледног српског политичара, министра унутрашњих дела и правде Јеврема Грујића поставши му ''идеална жена, верни сапутник и подршка свога мужа''. Јеленкина лепота одговарала је естетским стандардима данашњице. Кћер њене усвојенице Јелене, Мирка Ј. Грујић овако је приказала најлепшу жену Београда: *"Јеленка је била висока, витка и са пуно темперамента се кршила при ходу. Имала је беспрекорно бео и чист тен, иако су је, као хајдучицу, по хомољским планинама шибали хладни и оштри ветрови а дуге хладне кише лиле по њој, жарило је јарко сунце. Очи црне, облика бадема. Коса јој је била густа, црна и сва коврџава, нос правилан и средње величине, уста мала и дивног облика. Зуби бисерне белине красили су њен осмех. Лице дуго и узано. Њене беле ноге и руке личиле су као да их је вешт вајар извајао. Имала је поглед пун заноса. Са много урођене кокетерије умела је да се насмеје и при смеху главу је увек мало забацивала уназад"*. У Нинковићевим мемоарима забележено је како га је капетан Глумац упутио да управо Јеленку замоли за интервенцију код кнеза, не би ли опет задобио некадашње поверење српског главара: ''Трчи код Јеленке, моли и љуби је у руку. Ако то ко учини, она ће. Зато што курве сад више чине него људи''. Недуго затим, приликом егзекуције телесне казне у Милошевом присуству, он примећује: *"Чујем гди Јеленка говори, плаче и моли да људе на правди бога не бије и срамоти..."* . Коликом ју је пажњом Милош обасипао, сведочи извештај поречког магистрата с краја 1831.г, где *Његову Светлост* извештава да је, поред осталог, *једна фучија кавијара на госпођу Јеленку* послата била .

Литература

-Миловановић Александра приређивач, Протокол магистрата Нахије поречке 1828-1832, Историјски архив Неготин 2012.г.
-Нинковић Нићифор, Жизни описанија моја, Нолит, Београд 1988.г.
-Пауновић Маринко, Београд кроз векове, ИК ''Светозар Марковић'' Београд 1971.г.

-Ћирковић Ц. Симо, Књаз Михаило Обреновић- живот и политика, ''Службени лист СРЈ'', Београд 1997.г

*Кратак помен хајдука Гице садржи песма Симе Милутиновића Сарајлије ''Румун'', стихови 52-59: *''Гица храбри, Рецеп аге друже,/ и војниче, и љубивче сами,/ Абраша се обасјавши глас'ма,/ Честитост је оставио турску,/ Нека глође злокућарства кости,/ Премда једва и по убијењу/ Вука браће, Мирка и Давида,/ И богатог Транганеле Грка...* (''Сербијанка, Београд 1993, с.295-298.Приређивач овог издања Д.Иванић додао је у забелешци 59, с.619: ''Гица храбри'- изгледа да је то неко од хајдучке дружине, из војске Рецеп аге, заповедника Адакале, придружујући се Абрашу у хајдуковању'')

ЖИЗНИ ОПИСАНИЈА МОЈА
Нићифор Нинковић

...Отиснемо се из Градишта и дођемо сретно у Фетислам. Но пре морамо ударити под Адакале. И ту је Рецеп-ага то време комендант био града. Но он је свезу с Карађорђем учинио да трговина туда слободно пасирати може без икаква прпјатствија једне и друге стране ако Карађорђе с Турцима рат води. Но поред Рецеп-агина великог интереса, он је престао и они нису се били целога рата. Вазда су у пријатељству били. Па већ Србија кад даде своје последње паденије Турцима, после и Рецепа посеку у Рушчуку.

У Фетисламу познат будем са тамошњом господом. Одем да ми пасош потпишу за у Брзу. Кад јест, ни осолити се! Ја се ту поплашим зјело бојећи се од Јакова и Кара-Марка; пањкаће лажи којекакве на мене и стопиће ме она звер велика. Употребим сад све моје силе, молећи се богу вишњему. Покажем писмо Павла тобџије на Јевту Чотрића да ја идем код њега у службу и да ја нисам знао да је Брза натраг, као што и нисам знао. Ту и кнез Миша писмо то види. И тако почеше ме молити да не пребегнем у Влашку. Ту се ја њима заверим да нећу. И они ми кажу: -То вама дајемо што сте нам познати, а да сте непознати, боже сачувај, не би смели дати. Еле, којекако потписаше. Дигнем се из Фетислама, предвече буде...

*Нићифор Нинковић, Жизни описанија моја, Нолит Београд 1988.г, с.57

ПЛОВИДБА ДУНАВОМ
Ханс Кристијан Андерсен

У осам сати били смо у Кладову. Путници и роба пребачени су у велику, лепо обојену галију са дрвеним кровом. Овде почиње Ђердап, који већина путника описује као део Дунава којим је готово немогуће пловити, због снажних брзака. Овде су моћни вртлози гутали чамце и разбијали лађе у комаде. Около, из речне струје која се пенуша, мрке стене пружају у ваздух своје пожудне прсте жељне ломљаве, али ми ипак можемо да прођемо кроз Гвоздена врата... Наш капетан је прешао на прамац брода, који је вукло педесетак и више Срба, крећући се, полако, стазом дуж реке и потежући конопце и ланце. Неколико бродића било је привезано уз обалу, па су сироти Срби морали да скачу, као газеле, с бродића на бродић, да потежу и потежу, а затим да скачу у своје лаке чамце и, са конопцем око паса, да веслају, вукући и нас и себе, узводно. Држали смо се сасвим уз српску обалу, јер је у средини реке неколико водопада. Вода је налетала на прамац брода. Обалу на неким местима чине ниске, али окомите стене за које су, као за балустраде, конопци причвршћивани, и за које су се наши Срби држали, и тако савлађивали речну струју. Кад би се ове препреке премостиле, они би поново искакали на обалу, а онда би наша лађа ишла као пароброд, савлађујући брзу реку... Наш храбри капетан стајао је за крмом. Лађа се љуљала као љуска и нестајала у облаку капљица и водене пене...

*Цитирано према: Рајко Чукић, Приче о градитељима Ђердапа. Савез инжењера и техничара Југославије Београд 1985.г.110-111.

Ricordi di un viaggio in Oriente di monsegnor Francesco Nardi, Roma, 1866

Drencova si prima cataracts. p. 20 [...] Observam faimoasa fortareata de la Golubae, care in aceea stramtoare sfida victorioasa furia otomanilor. Se vede ici-colo un turn, restul este ruins. Mai jos se gasesc multe pqteri in jurul carora se tes mai multe legende adevarate sau false. Una dintre ele descrie cum generalul Veterani cu 50. de eroi a tinut piept atacului a 5.000 de turci, lasand acolo sangele numele sau. In alts pqtera se adapostesc milioane de mute, pe care not venetieni le numim tantari a caror intepatura este fatala pentru animalele pentru oamenii pe care ii intalnesc. Dar p.21 iata Drencova. Acest nume acum 20 de ani insemna pericol. Aici muntii se apropiau astfel incat, distanta de la un mal la celalalt nu dep4ea // 800 de picioare, iar Dunarea era redusa la o esime din latimea sa [...] Ici, colo pe stanci se zarqte clar traseul unui drum roman, iar mai jos, aproape de nivelul raului, se vede o masa mare de marmura cu o acvila romans un delfin impreund cu o inscriptie lunga, care amintete despre faimoasa expeditie a lui Traian. Deoarece nici un ghid nu continea inscriptia, am Incercat sa disting cateva cuvinte. Cuvintele Trajanus Pontifex Maximus le-am vazut cu limpezime, dar mai jos nu am putut vedea [...] Orsova. De la masa lui Traian, dupa multe peripetii peisaje uimitoare, ajungem la frontierele Imperiului austriac, la Chwva Veche, unde suntem nevoiti sa coboram de pe vapor, aici terminandu-se navigatia pe Dunarea superioara, care p. 22 este intrerupta de cataractele de la Portile de Fier. Aceasta // Intrerupere este daunatoare pentru ca este nevoie sa descarci, ceea ce este o operatiune scumpa §i dificild, care dauneaza integritatii marfurilor uneori sugruma intregul trafic. Pentru a invinge aceasta stramtoare a Dundrii s-au facut multe incercari. Acel ilustru generos nobil Szechenyi a donat sume importante, iar Societatea danubiana a continuat sa se ocupe de rezolvarea problemei §i s-au facut cateva progrese. Stancile cele mai periculoase au fost sparte cu ajutorul minelor, altele au fost taiate cu daltile §i topoarele, dar navigatia navelor mari este Inca imposibila [...] Austria a propus de multe on Turciei sa-§i uneasca fortele pentru a Invinge acest obstacol, dar propunerea nu a fost acceptata §i nici Austria nu poate sa finanteze o lucrare, care se afla in teritoriul otoman. Am Innoptat la Or§ova §i era tot ceea ce putem face in acel loc, care a fost atat de sangeros disputat de catre Austria §i Turcia. Dimineata am mers la fluviu §i in loc de vaporul spatios, am gasit barci plate destul de grosolane, dar foarte potrivite pentru dificila trecere. M-am urcat fara teams in bared, altii au preferat insa sa continue drumul pe uscat, de-a lungul coastei. Dupa ce am vaslit un sfert de ors am vazut la stanga apele Nerei §i Cerneiu cum se amestecau cu cele ale Dunarii, urmand granitele celor doua imperii. Pe malurile acelui fluviu, la poalele unui munte, Inainte de a parasi patria,

exilatii maghiari din 1849 au Ingropat coroana sacra a regatului, care a fost descoperita dupa patru ani. // Orsova turca. Prima localitate care se vede este cealalta Or§ova, cea turca, p. 23 care se ridica pe o stanca inalta in mijlocul apelor. Este o fortareata nu foarte mare, dar importanta, pentru Ca este a§ezata in mjilocul fluviului §i doming intrega deschidere. Zidurile sale albe dau impresia ca a fost ridicata de curand, dar ce iluzie! [...]

Porfile de Fier. Dar sä ne intoarcem la Cataracte. Trecand de Or§ova turca, p. 24 fluviul se ingusteaza, iar valurile sunt din ce in ce mai rapide §i Involburate, vuietul cre§te, stancile coboara in ape §i i§i arata ici §i colo crestele gola§e. Trebuie sa trecem printre ele, vasla§ii i§i aranjeaza vaslele in rame, pilotul Ia pupa piloteaza barca, apa trage singura ambarcatiunea, care aluneca cu agilitate printre vartejuri §i stanci §i reu§e§te sä treaca prin acele locuri, pe care orientalii le-au numit, pe buns dreptate Portile de Fier [...] Apoi fluviul se lini§te§te incet-incet, ingustimea dispare, muntii asemenea, Dunarea redevine larga §i maiestoasa §i scalds malul bulgar §i cel romanesc, care o conduc spre mare.

Podul lui Traian. La sfar§itul cataractelor se afla Cladova sau Turnu Severin. Acolo se ivesc dintre ape ruinele faimosului pod // al Iui Traian, iar not p. 25 ne oprim pe tarmul romanesc. Am coborat nerabdator sa cercetez acel pod, acel tinut, acel popor. Sunt multe controverse in legatura cu locul unde se gasea podul Iui Traian. Unii II localizeaza la inceputul deltei, atribuindu-1 lui Severin, generalul lui Constantin", altii II a§eaza aici langa Cladova. Traditia numelui ar Inclina spre Severin, iar descrierea facuta de Procopiuspodului lui Traian se potrive§ acestuia din urma. Drumul insusi, care este al lui Traian, se potriveste cu aceasta localizare. Poate ca Severin nu a facut decat sa restaureze anticul pod. Avea 20 de arcuri, acum nu se vad decat doua coloane intacte pe malul bulgaresc ruinele altor unsprezece. Cele doua coloane intregi masoard 18 picioare in latime sunt din bucati mari de piatra taiata, imbricate in caramizi. In extremitatea dreapta se afla faimosul Caput bovis, larga care stateau Egeta Zanes, eel bine aparat. Pe malul opus se gaseau Drobeta §i Amutrium. Traian I -a construit pentru a-i combate pe daci, iar Adrian l -a distrus pentru a nu fi infrant de goti. Aceste doua fapte sintetizeaza istoria celor doi imparati. Romanii. Tinutul mi s-a parut deschis foarte fertil. Poporul este, asa cum toata lumea stie, o ramura a marelui trunchi latin, dar care s-a desprins de multe secole si a ajuns aproape secat printre atatea populatii straine. Romanul are fata inchisa la culoare, ochii vioi si poarta pecetea latinitatii, unele femei chiar seamana cu cele din Trastevere. Limba este si ea, in majoritate, latina, iar cuvintele slave nu reprezinta clt.cat a cincea parte. Dar aici se sfarseste asemanarea. Asuprirea lunga si dura, saracia au sters in roman acele nobile instincte ale legionarilor lui Traian. Si ce saracie lucie! Stapanii au case acceptabile, dar taranii locuiesc in p. 26 bordeie din paie chirpici sau // sub pamant ca iepurii. Vazand ca iese fum din pamant, am banuit ca este o scapare de sulf, dar apropiindu-mä am vazut o deschizatura, pentru ca nu se putea numi usä. Am coborat si am gasit o camera larga luminata de o gaura, toata innegrita de fum, care pornea de la focul aflat in mijloc, nu iii gasea usor iesirea. Era ora pranzului, iar pe o tava mare fumega

mamaliga, adica ceea ce noi numim polenta. Iata inca o asemanare dintre noi romani. Aceea camera subterana era bucatarie, magazie, staul si camera de odihna. Astfel de locuinte am vazut in intreaga Tara Romaneasca. Vidin Calafat. Sirena navei chema calatorii Ia bord. Am navigat intreaga noapte. Dimineata ne-a aparut la dreapta Vidinul, iar Ia stanga Calafatul [...] Ultimul este un oras mare, unde casele sunt construite dupa bunul plac al fiecaruia unde to inconjoara o invalmaseala de edificii, Para piete, fara parcuri. De-a lungul strazii se afla magazine mari, iar mai departe se gaseste carantina. Insa comertul este infloritor, pentru ca de aici, prin Craiova Slatina, merg marfurile Ia Bucuresti. **ACADEMIA RO MANX Institutul de Istorie Nicolae Iorga"**

Calatori strain despre raffle Ron-lane in secolul al XIX-lea : Serie nova. - Bucure§ti : Editura Academiei Romane, 2004-. vol. ISBN 973-27-1129-9 Vol. 6 : (1852-1856) I Daniela Bu§a (coord**.), Venera Achim, Constantin Ardeleanu, 2 010. ISBN 978-973-27-2004-2**

*FRANCESCO NARDI: Prelat venetian, nascut la Vardo, Francesco Nardi a devenit unul dintre cei mai cunoscuti teologi catolici. Profesor la Universitatea din Padova, Nardi a fost autorul mai multor lucrari despre istoria catolicismului, despre destinul papalitatii, a analizat raportul dintre stat *i biserica, un subiect extrem de delicat *i important in acele vremuri, cand se redefinea rolul papalitatii fats de noul Regat al Italiei. In Biblioteca Vaticanului se pastreaza nu mai putin de 62 de lucrari scrise de prelat. In toamna lui 1852, Nardi a pornit intr-o calatorie spre Constantinopol, de la Trieste, la Viena, la Pesta, apoi cu vaporul pe Dunare. Descrierea tarmului romanesc al fluviului este concisa, dar densa, calatorul demonstranduli calitatile de scriitor, de observator fin al firii umane. Or*ova i-a ramas in amintire prin inedita modalitate de a face comert. Traversarea fluviului, la Cazane, pe barcile plate folosite de localnici, este un episod descris cu multa Insufletire, uimindu-ne prin apetitul sau pentru aventura, lucru putin obi*nuit la un om al bisericii. El relateaza o incursiune pe uscat in Imprejurimile localitatii Cladova, prilej de a observa chipurile taranilor romani, saracia acestora, dar *i de a constata asemanarea limbii romane cu italiana *i latina. A ramas impresionat de urmele locuirii romane: Tabula Traiana ruinele podului construit de Apollodor peste Dunare. Interesante sunt consideratiile sale privitoare la calatoria prin Dobrogea. In aceea perioada, Compania austriaca ce asigura navigatia pe fluviu renuntase la transportul calatorilor, care mergeau spre Constantinopol pe drumul pe uscat, de la Rasova la Constanta, cu ajutorul trasurilor. Calatoria se facea pe Dunare pans la Galati, de unde un alt vapor asigura transportul pand la tarmurile Bosforului. Personalitate iscoditoare, Nardi a facut drumul de la Braila la Galati pe uscat astfel a putut descrie frumusetea peisajului intalnit in lunca Siretului *i a remarcat dezvoltarea portului moldovean, surprinzandu-i freamatul comercial. Nu a avut cuvinte de lauds despre conditiile de cazare, pe care le considera insalubre. A fost surprins sa regaseasca pe parcursul calatoriei sale venetieni, fie ca hotelieri, marinari sau chiar varne*i. Calatoria lui Nardi in spatiul romanesc se*

*Incheie cu o descriere a navigatiei pe Dunare prin bratul Sulina, una dintre putinele intalnite in lucrarile voiajorilor straini, insistand asupra momentului intalnirii apelor fluviului cu cele ale Marii Negre. Calatorul remarca amestecul de etnii *i diversitatea religiilor celor de pe vas, reu*e*te sa surprinda emotia echipajului in momentul periculos cand vasul a atins fundul fluviului descrie frumusetea unica a momentului cand apele marii reqesc sa infranga involburatul Danubius. DO Francesco Nardi nu a poposit un timp indelungat in tarile romane, el a reu*it sa surprinda destule caracteristici ale locuitorilor de la nordul fluviului, relatarea lui adaugandu-se celor semnate de alti faimo*i prelati catolici: Domenico Zanelli *i Vincenzo Vanutelli, Despre Francesco Nardi a scris Nicolae Iorga in articolul: Inca un dilator in larile noastre, Revista Istorica", XVIII, 1932, p. 14-19. 17 gi gi gi www.dacoromanica.ro*

De la noi, la Cladova

Daniela Petroşel

Gala Galaction este unul dintre autorii la care filonul moralist nu a distrus latura estetică. Greu de încadrat într-o singură formulă artistică, la acest lucru contribuind varietatea, dar şi valoarea inegală a textelor sale, scriitorul se remarcă prin tematica frecvent religioasă. Apreciat mai ales pentru nuvele şi povestiri, Gala Galaction dezvoltă un discurs original, care trezeşte încă interesul în pofida trecerii timpului. Remarcabile rămân descrierile, dramele în care sunt implicate personajele, un tip particular de fantastic şi, nu în cele din urmă, inserțiile moraliste, mai subtile sau mai stridente.

Unul dintre textele emblematice, tocmai pentru că rezumă principalele obsesii tematice, este *De la noi, la Cladova*. Mutațiile receptării au fost semnificative în cazul acestui text. Bine primită de contemporanii scriitorului, deşi unii dintre teologi au fost deranjați chiar de opțiunea ilustrului preot pentru literatură, nuvela a căzut ulterior în plan secund, texte precum *Moara lui Călifar* sau *În pădurea Cotoşmanei* fiind considerate reprezentative pentru acest scriitor. Mulți dintre criticii interbelici au remarcat talentul scriitorului de a pune în scenă dilemele sufleteşti ale personajelor, fără a omite totuşi să atragă atenția asupra caracterului forțat al conflictului sau asupra lipsei de coerență psihologică a personajelor. Acuzele sunt îndreptățite, căci există în mai toate textele lui Gala Galaction o doză mare de tezism, mai mult sau mai puțin deghizat. Textul *De la noi, la Cladova* se construieşte în jurul dramei personajului principal, preotul Tonea, îndepărtat de la calea dreaptă a căsătoriei şi vieții duhovniceşti de frumusețea tinerei Borivoje. Subiectul, mai degrabă comun, capătă consistență prin capacitatea autorului de a crea două forțe extrem de puternice care sfâşie sufletul personajului. Pe tot parcursul textului există o permanentă oscilare între două lumi, cea pasională şi cea a vieții religioase, întreținută narativ de jocul planurilor temporale. Dată fiind frecvența acestui tip de conflict în lumea personajelor lui Gala Galaction, se prea poate ca acesta să sintetizeze însăşi drama scriitorului, captiv între etic şi estetic, între datoria în fața divinității şi chemarea artei. De aceea, şi zbaterea preotului Tonea este emblematică pentru atitudinea auctorială. Textul este profund religios şi are o morală mai subtilă decât pare la o primă lectură; iar sensul religiozității nu e determinat de frecvența citatelor biblice sau de păstrarea credinței preotului. Semnificațiile etice vizează dimensiunea iubirii creştineşti şi puterea credinței.

Familist şi preot cu vocație, părintele Tonea, după zece ani de adevărată viață duhovnicească, se îndrăgosteşte de tânăra nevastă a unui preot, sârboaica Borivoje. Nu întâmplător, tocmai în Duminica Tomii, şi după ce ținuse o predică despre modul în care necredința lui Toma a slujit credința adevărată, preotul se simte tulburat de această

prezență feminină. Şi, pentru a-şi păstra neprihănirea şi a-şi domoli pasiunea, se refugiază în vorbe cucernice. Clar conturat, conflictul dintre pasiune şi credință va sfâşia sufletul preotului, la fel cum alternanța discursului religios cu descrierea pasiunii copleşitoare brăzdează textul. Deşi lupta este inegală, ,,*nu poate stinge cu ceasloavele din raft flacăra ochilor ei negri*", cu atât mai mare va fi izbânda celui ispitit. Raportându-şi în permanență comportamentul la cel al unui preot ideal şi fiind neiertător cu el însuşi, părintele Tonea se analizează lucid, se autoironizează sau îşi plânge de milă. Chiar curiozitatea, căci în timpul slujbei preotul se întreabă cine este tânăra ce-l însoțeşte pe jupânul Traico, de vreme ce îl ştia văduv şi fără copii, este primul semn de comportament inadecvat. Sunt numeroase notațiile în text care descriu iubirea ca act diavolesc, ca fiind trimisă de cel viclean, ca o boală a sufletului; însă chiar momentul îndrăgostirii stă în mod evident sub semnul bunăvoinței divine: ,,*o putere superioară a coborât în inimă-i, apăsând-o cu farmec şi chemând din ea un cer şi o lume sufletească nemaicrezut de tinere şi de înflorite...*". Dincolo de latura ei vătămătoare, iubirea e exaltare a sufletului, e revigorare a unei credințe uneori mecanice şi sterile. Aici stă de fapt sensul profund moralizator al textului; Gala Galaction ne vorbeşte despre credința participativă, interiorizată, nu stearpă rostire de pravile şi psalmi. Chiar amintirile lui Borivoje se construiesc pe axa idealizării religioase, căci ea revede ,,*icoana frumosului popa Tonea [...] sub podoaba dalbelor veşminte preoțeşti...*". Trecerea peste Dunăre este o intrare în infernul iubirii, de aceea preotul simte nevoia să fie protejat şi ia cu el Sfintele Taine. Ajuns pe celălalt țărm, părintele Tonea va fi supus supremei încercări; pasională, dezgolită, Borivoje se oferă preotului, mărturisindu-i dragostea. Secvența în sine e tezistă, mai ales pentru că e lipsit de ezitări comportamentul preotului şi e în contradicție cu zbuciumul său sufletesc. Reuşind să se adune şi să iasă la lumină din cercurile întunecate ale seducției, preotul ține o predică nu doar pentru suferinda copilă, ci, în primul rând pentru el însuşi: ,,*şi mie mi-eşti dragă, scumpa mea, dar ca o fiică a bisericii şi ca o soră ce-mi eşti întru Isus Cristos. Gândeşte-te, Borivoje, că numai astfel de iubire poate să fie între noi. Sunt preot şi tu eşti măritată. Am soție şi tu ai bărbat. Slujesc sfânta liturghie şi tu trăieşti cu bărbatul tău... E păcat, Borivoje, păcat mare!*" Refuzând să fie doar bărbat, el îşi reconfirmă statutul de preot şi tată de familie. Dar alegerea nu a fost uşoară, căci, după ce a refuzat-o pe tânara sârboiacă, el mărturiseşte cu o resemnare amară: ,,*Acum, mă duc să plâng pe cununa biruinții mele!*" Iubirea lui Borivoje este o etapă în consolidarea profilului moral al preotului; el va continua să se roage pentru sufletul ei, mai mult decât se ruga pentru el însuşi. Acest lucru este un semn al autenticei vocații ecleziastice, dar şi al intensității sentimentelor erotice.

Suferind din iubire, Borivoje cade bolnavă la pat: ,,*murea fiindcă voia să moară, murea de iubire. Oftica era întâmplătoare*". Deznodământul e previzibil şi satisface morala textului. Boala ca pedeapsă pentru cea care a îndrăznit să sfideze regulile purității sufleteşti. Iubirea lor va fi în cele din urmă una creştinească, o comuniune, de fapt, pe patul ei de moarte. Şi astfel se confirmă avertismentul naratorului, plasat chiar în momentul întâlnirii celor doi: ,,*şi-a dat fiecare în parte seama că inima lui s-o bolnăvit de neaşteptată şi năprasnică boală şi că de aci înainte numai moartea ar putea să-i mai fie vraci şi doftor*". Şi totuşi Galaction nu propune doar această perspectivă limitativă asupra iubirii; căci, accentuând ideea întâlnirilor pământeşti, el sugerează implicit o continuare a iubirii în viața cerească. Apropiați în tainicul moment al ultimei spovedaniei, cei doi împărtăşesc o experiență mai presus de comuna iubire pământească. De aceea, prin puterea credinței, preotul reuşeşte să convertească o iubire nelegiuită şi carnală într-o adevărată iubire întru Dumnezeu. Consecințele ispitirii sunt multiple, dar două se impun, afectându-i pe cei doi: o însuflețire a credinței preotului, care risca să repete mecanic

cuvintele fără a le simți dogoarea sensului, dar şi purificarea sentimentelor lui Borivoje, până acestea iau forma evlaviei autentice.

Plasată într-un univers multicultural, ca multe dintre textele sale, nuvela ne permite să o abordăm şi dintr-o altă perspectivă, plecând chiar de la titlul acesteia. Delimitate de apele unei Dunări capricioase, avem două lumi: cea românească, cucernică, dreaptă, şi cea străină, sârbească, păgână, orientalizată, de unde vine ispita. Această disociere o vom regăsi frecvent în textele lui Gala Galaction. Există o frică de alteritate în lumea acestui scriitor, căci personajele sale trăiesc cele mai cumplite drame din cauza incapacității de adaptare şi de confruntare cu o situație nouă. În prima descriere a Dunării, apele ei sunt văzute ca ,,*mii de şerpi înotători*", anunțând un pericol ce ar putea avea drept consecință căderea unui nou Adam din Raiul credinței; pe drumul de întoarcere acasă, preotul se vede prins între două lumi. Într-una este Borivoje cea plină de desfătări, în vreme ce turlele bisericii îi amintesc de cealaltă lume, în care primează datoria lui de preot şi tată. Iar lupta e aşa dramatică încât apare chiar gândul sinuciderii, repede alungat de fața bisericească. Apele Dunării, într-o fierbere permanentă, marchează toate călătoriile preotului între cele două lumi şi fac din el o figură apostolică. Sufletul său e răvăşit, dar niciun moment nu uită că este un exemplu pentru ceilalți. Prezentat spre final ca exponent al unei puteri superioare, protejându-şi şi încurajându-şi credincioşii, preotul se reabilitează în fața lui însuşi şi în fața divinității. Căci dramele personale, oricât de intense, îşi pierd valoarea în fața puterii planului divin, fie el mai blând sau mai aspru cu noi.

Bibliografie

Gala Galaction, *Nuvele, povestiri*, Editura Minerva, Bucureşti, 1979.

Gheorghe Perian, *Despre Gala Galaction*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2005.

***Petroşel, Daniela**, (n. 26 decembrie 1977, Suceava), lector universitar la Facultatea de Litere şi Ştiințe ale Comunicării, Universitatea ,,Ştefan cel Mare", Suceava. Colaborează cu articole la reviste precum* Convorbiri literare*,* Contemporanul*. Şi-a susținut teza de doctorat în 2006, publicată sub titlul* Retorica parodiei *(Editura Ideea Europeană, 2006). Pentru această carte a obținut Premiul ,,Val Condurache" pentru debut în critica literară, acordat de Filiala Iaşi a Uniunii Scriitorilor, pe anul 2006.*

ЧЕСНА СТАРИНА
Стеван Сремац

У кафани код "Пољопривредника" пуно гостију, као и обично што је пуно и кад је напољу лепо, а камоли сад кад је напољу мећава која не да ока отворити. Седе сви и сложно срчу своје кафе, чајеве и шербете, само у недејство метнути поручник Миљко, он срче врућу ракију, већ трећу од јутрос... У кафани тишина. Прође доста времена и врата кафанска се не отворише; нико ни у њу ни из ње. А напољу једна кијамет. Док се тек у неко доба нагло отворише врата, тако нагло да се сви тргоше и окретоше,а у кафану улете један сав посут снегом, па изгледа ко намалана швапска стара година, и стаде са себе отресати снег лупајући ногама о под, а капом о колена. Под мишком носаше дењак хартије. Убриса нос са два прста, извуче испод мишке једну листу, метну је на сто па оде. Беше то посмртна листа. Сви се скупише зачас око стола да виде шта је... –Ej, грешни Сибине! И он оде!- вели Петроније.- А знам га, знам га добро. Како да га не знам, знамо се, биће ваљда, педесет година, ако не буде и више...још из Кладова се знамо... Он је нешто млађи од мене био...Он био шегрт абаџијски, а ја био "ученик"- ја био ученик у канцеларији код господина Ристе (презиваше се Роми**), надзиратеља риболова...ја то, а он шегрт...А после се, брате си мој, нађемо овде, у Београду...Ја ванџирам за конциписту, а он за калфу у Београду...Немаше онда ништа; још горе него ја! Ка' да га сад гледам у оно његово гуњче, и имађеше- памтим ка' да је јуче било- неке војничке пјехотне панталоне са грдним неким мајорским црвеним испушкама, и цокуле на ногама...После миц по миц, мало- помало, еле, изби некако боље на јавност, прогура се; окући се, батали абаџилук, баци се на шпекулације, срећа га послужила...

*Стеван Сремац, Приповетке, "Рад" Београд 1966.г.

**У попису становништва и имовине среза Кључког 1863.г, под ред.бројем 123 евидентиран је Риста Ромић, "камараш стар 58 година, супруга Ружа 34 године, синов Констандин 28г, Никола 26г, Панајот 9г, Димитрије 7г, Ристаћи 1,5 година(такође Риста Ромић), кћер Екатерина 12 г, кћер Еелена 6г, лсуга Илија из Турске 26 г, слуга Јован пазарчев 40г; посеодвао имање у вредности 1439 дуката цесарска"

НА ЛЕПОМ СРПСКОМ ДУНАВУ
Сретен Ј Стојковић

Фототипски изводи из књиге Сретена Ј Стојковића На лепом српском Дунаву- од Београда до радујевца, издавач Књижара Д М Ђорића, Београд 1893.г.

Доња клисура. Казан. Трајанов и Сечењијев пут. Текија. Оршава. Адакале.

Доња Клисура најлепши је и највеличанственији део целога тока дунавског.

Лепоте и дражи овог стеновитог кланца, који достиже свој врхунац у теснацу „*Казану*", не могу се описати, — њих треба човек сам собом да види.

Нема толико равнодушног човека, на кога изглед ове клисуре не би учинио дубок утисак, и који се не би дивио величанствености њене романтичне и дивље природе. Ко једном само прође кроз њу, из његове се памети не може утрти слика ове горостасне и страховите лепоте! Утисак је веома силан! Ни једна река у Европи нема да покаже таква места, која би се с овом клисуром могла упоредити!.... Каниц вели: „Двадесет и један пут (последњи пут с јесени 1889.) пропутовах Казаном, који је од српског Голубиња до Оградине дугачак 30 километара, и сваки пут ме узбуђиваше величанственост његових сценерија тако јако, да од тог дубоког утиска осташе у присенку и најлепше слике красне Рајне"....

Сви бесмо на крову. Свак је радознало посматрао ову необичну природну појаву, коју Дунав показује у овом делу своме.

Стране Доње Клисуре нису обрасле шумом, као у Горњој Клисури, већ је сâм, го камен. Оне се уздижу управно, често до висине од неколико стотина метара. На појединим местима изгледају вам као да су се нагнуле над Дунавом.

Почињући од Голубиња, Дунав се поступно сужава. Испод села *Плавишевице* на угарској обали, стешњавају

га *Калиники* стене у великој мери. Зидови ових стена означавају улазак у најужи теснац клисурски, у *Казан*. Они се толико приближују, да вам се чини као да се ту стена распукла, као да је растављена снажним ударцима какве титанске секире. Тамо даље, на десној је страни *Велики Штрбац*, који се као какав џиновски зид, висок 789 метара, види још из веће даљине. Штрбац је један вис у планинском ланцу *Мироч Планине*,

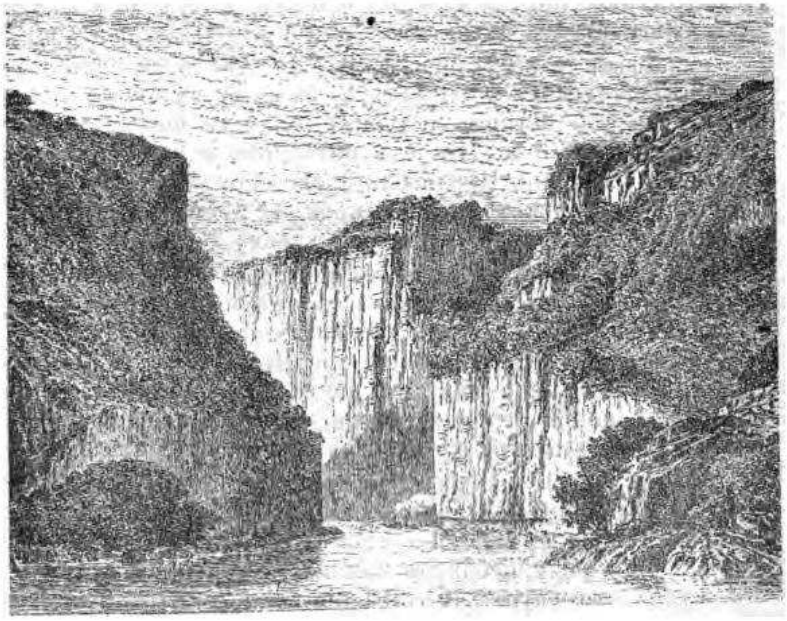

Казан, I.

која се још од Поречке реке уздиже и пружа дуж Дунава до испод Текије. На угарској је страни велики *Голеч* (Golez-mare), висок преко 800 м., а припада *Сретењским* планинама Јужних Карпата. Његов врх, *Мали Чукар* (Sukar-mik), стрчи упоредо са Штрпцем.

Приближисмо се *Казану*, а узвици чуђења и дивљења отимаху се из наших груди! Улазак њ личи на какву огромну, величанствену капију!....

— Гле! Па ми смо баш у правом казану! На коју ћемо страну сад?....

Погледи беху управљени на високе, кречне стене, које беху пред нама. Радознало се посматрало, на коју ће страну лађа окренути. Изгледало је, као да је Дунав ту затворен, да му нема излаза; а он се између тих управних зидова пробијао кроз такав камени теснац, каквих је ваљда мало у свету. Путнику се чини, као да је сваки час у каквом планинском језеру, окруженом са свију страна стеновитим висовима.

Казан је најдужи и најдубљи део целе дунавске клисуре, дугачак 9000 метара. У њему се Дунав стешњава на 150 метара, а дубина му је на појединим местима преко 70 м.; то је у исто доба и највећа речна дубина у Европи. Прелазећи преко спруда истога имена, вода јури великом брзином кроз ове зидове, који се ту, као свећа усправно, узднжу на висину 700—800 метара.

Лађа плови из једне окуке у другу. Ви с чуђењем посматрате овај склоп око вас, у коме сте као у каквом грдном котлу! Погледате ли у вис, чисто вас страх хвата! Као из какве ужасне дубине гледате горе у мало парче плавога неба, које над вама изгледа као какав стаклени кров. А поврх огромних стена видите мајушног, црног орла, како шестари кроз ваздух!....

Ну Дунав има овде и своју музику. Бујни таласи његови, пробијајући се кроз овај камени теснац, ударајући силно о кршеве и јурећи преко стеновитих прагова, производи необичне тонове; њима се придружује и чудновато фијукање ветра, који се ломи о клисурске бокове. Вечито, монотоно, бескрајно хучање и брујање, потпомогнуто одјецима од блиских стена, слива се у некакву чудну хармонију — у необичну, дивљу, подземну музику, која уши заглуне. Она остаје човеку дуго у памети, дуго му још зуји у ушима, па и онда, кад далеко одмакне од овог места.

И хладан изглед ових горостасних стена; и некакво чаробно осветљење и сенке њихове, које у разним облицима падају на површину воде; и рефлекси зракова одбијених од површине, који вам, као у каквом огледалу, показују у дубини ликове ових стена, увећавајући њи-

хову огромност; и дивља музика пенушавих таласа, — све вам то ствара необичну слику, која вам у великој мери буди осећаје и машту! Човек се чудно осећа у овом казану, у овој горостасној природи! Осећа се мајушан и немоћан! Осећа неку ненадмашност, неку величанственост у лепоти и огромности њеној!....

Ну није то само величанственост природе, која нам овде, у Казану, изазива чуђење и дивљење. Има ту и вештине, има дела људскога духа и људске творачке моћи, која нас својом генијалношћу и огромношћу принуђавају да им се чудимо и дивимо. Ту су заостали видни трагови чувеног и историски познатог *Трајановог пута* на српској обали; ту је и на левој страни красан *Сеченијев друм*, који дрскошћу плана веома изненађује.

Трајанов пут морао је стати Римљане много труда и жртава, док су га усекли у овим управним зидовима. Њега је започео још цар Тиберије 28. год. по Хр., а довршио цар Трајан 102. год., спремајући се за војне походе против Дачкога краља Декебала, и доводећи њиме у потпунију везу војене логоре и кастеле дуж Дунава.

Човек мора осећати велико поштовање према овом старом, гигантском народу римском, гледајући на овај необични пут, помишљајући на савлађивање огромних тешкоћа, које изгледају несавладљиве и непроходне. Па још кад се узме у рачун, да творцима овог пута не стајаху на расположењу ни парне лађе, ни динамит, ни машине за бушење и ломљење стенâ, — мора се признати да је Трајанов пут дело величанствено, гигантско! Римљани располагаху само обичним гвозденим оруђима — ћускијама; помоћу њих усекоше у стеновитим дуварима галерије 2 метра широке, а на крајевима издубише тисућама четвороугаоних рупа, утискоше у њих јаке греде, патосаше их даскама, те тиме удвојише ширину пута.

Овај римски пут састојао се, дакле, једном половином из усечених галерија, а другом из неке врсте дрвенога моста, који је висио над водом и продужавао се у дужину од неколико часова. И данас се виде те усечене галерије у стени, које служе као стаза лађарима,

којом уз воду вуку лађе; а распознају се и два реда четвороугаоних рупа, од којих су у веће биле углављене греде за ношење пута, а мање испод њих служаху за подупираче тих греда.

Трајанов пут кроз клисуру био је дугачак 15 немачких миља. А на њему свуда, где се обала ширила, и где је пут могао имати везу с околином, беху утврђене војене станице. —

Сечењијев друм води низ Дунав од Базјаша преко Оршаве до угарско-румунске границе. Пружа се непрестано уза саму обалу; а на узаним и стеновитим местима, као у Казану, усечен је у стени, или је подзидан сводовима. Скоро непрестано, рекао би, виси над водом; с тога је и оградом снабдевен. Израдио га је инжењер Вашархељи 1837—40. године, али је подигнут настојавањем грофа Сечењија, са чега се и назива по његовом имену.

И Сечењијев се друм може одиста сматрати као једно од великих творевина људских. Преко многих вијадуката, кроз многолучне галерије усечене у стени, кроз тунеле, испод стеновитих грдосија које висе над главом, — овај се пут јавља у разноликим облицима, те при свакој кривини клисурској показује нове, веома живописне изгледе. По дрскости изведене основе, он се утркује са старим римским путом на супротној обали.

Творцу Сечењијевог пута подигло је Дунавско Паробродско Друштво у Казану лепу мермерну плочу с натписом, подражавајући „Трајановој Табли“, коју су, у доњем крају ове клисуре, на српској страни, подигли своме цару римски легионари, прослављајући име његово. —

У стеновитим дуварима Доње Клисуре виде се многе, веће и мање *пећине*. Од њих је најчувенија она близу села *Дубове*, спроћу Великог Штрпца а у брегу Чукару, која је названа *Ветеранијева пећина*.

Ветеранијева је пећина дугачка око 40 метара, широка 25 а висока 20 м., док јој је улазак само метар и по висок. Она је, као одбранбени заклон Аустријанаца у турским ратовима, врло корисно послужила у два маха.

Име јој је дато по генералу Ветерани, који је, крајем 17. века, био командант једног одељења аустриске војске. Одвојен од остале војске и опкољен непријатељем, Ветерани је ову пећину припремио за одбрану. Прича се, да је он сâм бранио пећину (1691. г.), али је поузданије, да је у њој оставио свога капетана Армана, који се са 300 људи држао 45 дана, бранећи Турцима пролаз Дунавом. Арман се предао под часним погодбама, а за Ветеранија се зна, да је на три године после тога погинуо у борби код Лугоша. Знатна удела имала је ова пећина и у догађајима од 1788. године. Пуна два месеца бранио је мајор Стајн против надмоћног непријатеља, који је у нападима и опсади пећине изгубио око две тисуће људи. А најпосле, кад је посади нестало хране, допустише јој Турци слободан излаз из Пећине.

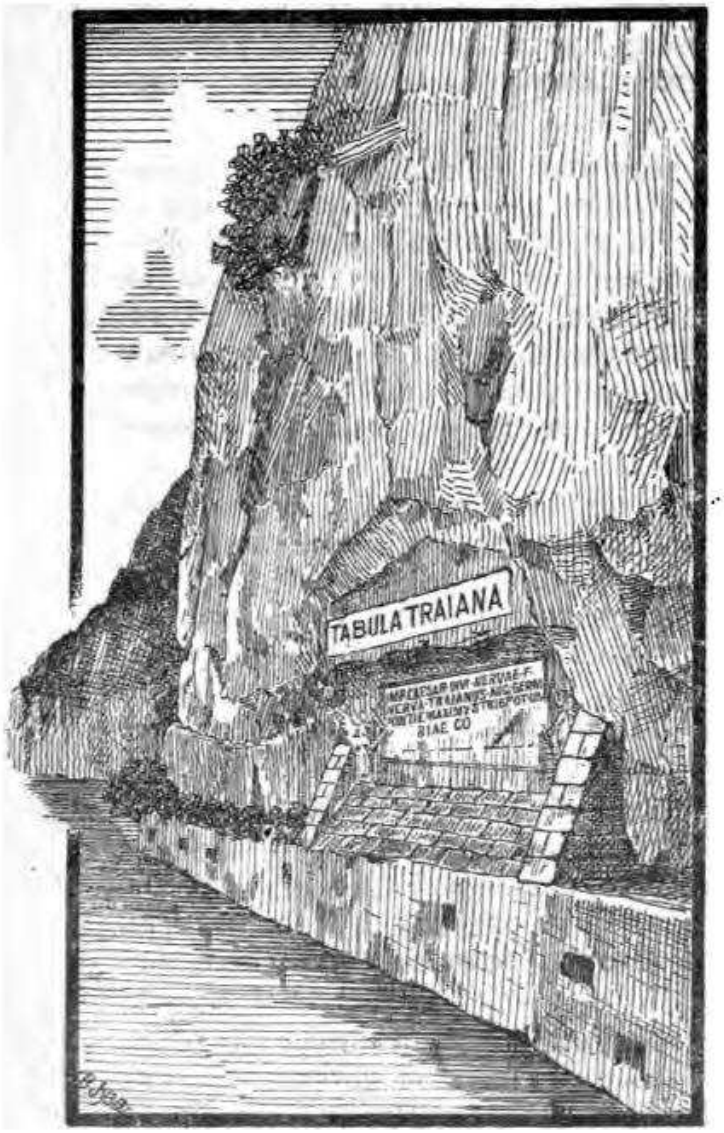

Трајанова Табла.

Код угарског села *Дубова* шири се Дунав мало више, те вам се чини да сте на каквом красном Алписком језеру; али се опет сужава врло брзо. Почевши од Голубиња па све до Текије, на српској обали нема ни једнога села; она је пуста, јер се на целој тој дужини високо уздижу стрми зидови кречних стена.

Из једне кривине, на излазу из Доње Клисуре а спрећу угарског места *Оградине,* изненадно угледасмо на стени српске обале поменуту и историски чувену *Трајанову Таблу*, која већ 18 векова прича славу и величину римског народа, и славу творца оног вештачког и чудноватог пута — славу цара Нерве Трајана.

Табла — камена плоча — углађена је у стени, а око ње изрезан велики камени оквир, који са стране држе два крилата генија а оздо подупире сагнута, херкулесна фигура људска. Ове су фигуре толико истрте, да се једва могу распознати. На углађеној површини саме табле, заклоњене озго надстрешницом, извајан је овакав натпис:

Imp. Caesar Divi Nervae F.
Nerva Trajanus Aug. Germ.
Pontif. Maximus Trib. Pot. IIII.
Pater Patriae cos. IIII.
Montis — — l — — Dan — -- bus
Sup — at — — — — e — — —

Последња су два реда оштећена, те се данас не могу прочитати. Професор Ашбах прочитао их је овако:

Montis et Fluvii Danubi Rupibus
Superatis Viam Paterfecit.

Превод би гласио: *„Император Цезар, божанственога Нерве син, Нерва Трајан, Август Германик, врховни свештеник, заступник народни по четврти пут, отац отаџбине, конзул по четврти пут, савладавши планинске и дунавске стене саградио је овај пут.“*

Средина је табле издигнута над старим путем римским само метар и по, а то беше штетно за њен натпис. Рибари и лађари, који су под заштитом њене надстрешнице палили логорске ватре, оштетише је више

него елементарне непогоде. Каниц тврди, да се тај натпис могао прочитати још до пре тријестину година.*)

Натпис је на табли обновљен и попречним зидовима очуван од даљега квара, а над таблом, крупним словима, урезан је наслов: „*Tabula Trajana*". —

* * *

Могло би се рећи, да се већ код *Оградине* свршава Доња Клисура. Истина, и с једне и с друге стране Дунава пружају се још и даље огранци истих висова, али је слика њихова сасвим различна од досадашње. Дунав је већ много шири; угарска обала почиње низином, од које се тек поступно уздижу омања брда; а српска је обала и даље стрма, само не у оној мери и облику као до сада. Све до Текије, пловидба има још доста природних лепота, какве се иначе ретко налазе; ну те лепоте нису онако величанствене као у Казану.

Текија је незнатна варошица на Дунаву са 1200 становника. Ну она је лепа и допадљива, а изнад ње се високо уздиже стрменит брег од Мирочке подгорине, који је обрастао густом, липовом шумом, те јој чини красно залеђе. У Текији има пошта, царинарница, паробродска станица и прелазак за Оршаву. У њој је мушка и женска основна школа.

Текија лежи на развалинама старог римског насељења, које је, као и сва друга места римска, било бранено квадратним кастелом.

---

*) „*Die Trajanstafel in Donau Kazanpasse*", Illustrirte Zeitung, Januar, 1893. „Још 1868. писах: српској се влади даје овде прилика, да дограђивањем какве решеткасте ограде укаже свој пијетет према великој прошлости; ну моја опомена беше узалуд — године 1887. нађох уништена не само два доња реда на табли, већ и оне фигуре које ношаху таблу! Да бих предупредио потпуно разорење овог лепог споменика, обратих се озбиљном представком београдском Ученом Друштву; па кад и тај корак остаде без успеха, обратих се лично министру грађевина, Велимировићу, који усвоји план ограде што сам га израдио с неготинским окружним инжењером Павловићем, за чије је извршење његов последник у служби одредио 1200 динара 1891. године"....

У Текији је на мученичком коцу издахнуо славни *Коча*, са шесдесет другова својих, које су Турци опколили били на „Кочином брду“, код Добре, па их, после страшнога боја, похватали и у Текији понабијали живе на коље! — У време Карађорђево, у Текији и на Сипу (маленом селу испод Текије) били су шанчеви, који су нарочито имали да мотре на Адакале. — У Текији се родио Аврам Петронијевић (1791.), који је познат под именом „Аврам Ћехаја“. —

Према Текији је повећа угарска варош *Оршава*, која се нарочито назива и „*Стара Оршава*“, за разлику од „*Нове Оршаве*“, којим се именом назива *Адакале*.

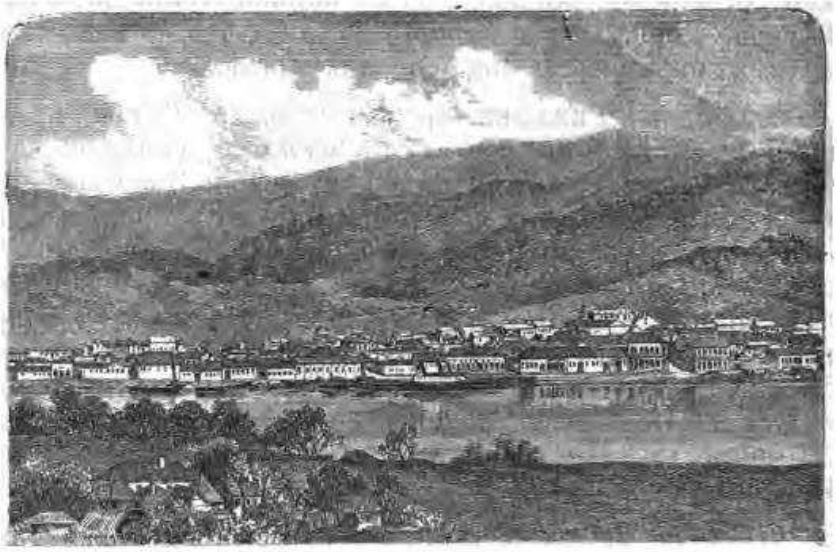

Оршава.

Оршава лежи у пространом затону долине *Черне*, која овде улази у дунавску низију. С југа, с друге стране реке Черне, подиже се брег *Алион* (Alionberg), који упире у само Дунаво. А испод тог брега на Дунаву је острво Адакале са својим градом.

Застадосмо у оршавском пристаништу.

Уз обалу беше велики број већих и мањих лађа и шлепова. На обали пак врвела је множина света, која је показивала слику врло живог саобраћаја, што га ово

место има у трговачком погледу као крајња тачка угарскога Баната. Оршава се подигла у новије доба трговином и бродарством, и има изглед живе и веће вароши. Нема сумње да ће, после регулације Ђердана, Оршава бити једно од најважнијих трговачких места на граници Угарске.

Историја ове вароши може се пратити кроз две тисуће година. Положајем својим, као једна од најглавнијих позиција Доњега Дунава, она је од вајкада била место, око којега су вођене одсудне борбе. Ту ломише убојна копља стари народи, Даки и Римљани; ту је, оздо с Дунава, као и с брегова Карпатских, продирала најезда азиских варвара; ту се борише Словени, Грци, Вугари, Угри, Немци, Срби и Турци.... Ну ми ћемо само летимично поменути неке од тих догађаја.

У време Римљана Оршава се звала *Tierna*, према којој је, у Текији, била *Transtierna*. У средњем веку носила је име *Ursava*. Арпадов војсковођа Зуард освојио је од Бугара на јуриш 896 г. Доцније су угарски владаоци утврђивали ово место као одбрану државног друма, који води и у равнице Угарске и у унутрашњост Сибињских брегова. После Мухачке катастрофе остаде Оршава дуго под Турцима. Крајем 17., као и у првој половини 18. века била је неко време у рукама Аустријанаца, док после Пожаревачког мира не остаде сасвим њихова. За време угарске револуције, 1849., заузео је генерал Бем без борбе. —

Од Оршаве води железнички пут кроз романтичну долину Черне у *Мехадију*, код које су чувена купатила *Хержулова* (Herkulesbad — Herculesfürdö). Планински предео Сибињских Карпата — *Ердељ* — привлачи путнике интересношћу и романтичношћу својих изгледа. Његови су становници и данас у већини Румуни, између којих су се по где-где населили Немци — *Саси* — и мађарски граничари — *Секлери*. Ну међу њима има и *Срба* у знатном броју, који су овамо пребегли с десне обале дунавске, бегајући испред Турака. С тога се у овом крају и сретају многа српска имена места и брегова. Земља је родна, ма да је брдовита. Главна су места: *Клаузенбург*, *Херманштат* и *Кроштат*.

Код Оршаве не остасмо дуго. Звоно и по други пут огласи полазак, а на обали угледасмо г. Милана Кујунџића како јури к нашој лађи, а за њим потапкава момак, претоварен некаквим корпама, кутијама и амрелима. Он је овде оставио француску лађу, те нас сачекао.

Тек што смо се кренули од обале, недалеко од моста на реци Черној а на крају једне лепе, дугачке алеје, засађене високим и витким јабланима, угледасмо угарску *„Кронкапелу“*, која је подигнута на оном месту. где је Кошут 1849., после пропасти угарске револуције на Вилагошу, закопао круну и крунске инсигније Св. Стевана, пре него што је пребегао на турску област. Њу је подигао својим новцем цар Фрања Јосиф за успомену на откриће круне (1853. г.). У средини капеле находи се удубљење у облику бунара од шареног мермера, у коме је један мермерни камен у величини оног сандука, у коме је нађена круна; на њему је круна с инсигнијама представљена у рељефу. —

Крон-капела.

Пред нама беше острво са зидинама града *Адакалског* (Ада-кале, „Острвски град“).

Радознало посматрах овај, данас доста опао, а негда врло јак и важан град, који је у историји турских ратовања играо знатну улогу. Његови, солидно озидани бастиони, огледајући се у површини дунавској дизаху се из ње као каква страшила, те опомињаху на крваву улогу која им беше намењена, на пламен и смрт, која је са њих сипала на непријатеље. Рефлекси са огледала дунавског, градске зидине, рогљеви, казамати, сахат-кула и лучне капије, увећаваху језовиту слику овог утврђења, над којим се високо лепршала аустриска застава!...

Ово острво, опремљено за одбрану под царем Леополдом I, а јаче утврђено под Карлом VI, било је негда једна од најјачих стратегиских позиција на Доњем Ду-

наву, чији имаоци могаху у свако доба бити господари дунавског саобраћаја. Последња крвава борба с Турцима била је крајем прошлога века. Трагови те борбе, редути, шанчеви и логорска места, још се и данас распознају на врху Алион брега. Ту беше шатор Лауданов, у коме је и цар Јосиф II становао. После Београдског мира, кад је Оршава прешла у руке Аустрији, Адакале је и даље остало Турцима. Тек у последње доба, после Берлинског уговора 1878., турски су становници оставили острво, и Адакале је прешло у својину аустриску.

Кад турске дахије, 1804., побегоше из Београда у Адакале, буде послан војвода Миленко, да им главе донесе. У споразуму са заповедником адакалским, Миленко са својим момцима опколи кућу у којој беху дахије, побије их, и главе им донесе на Врачар, где је Карађорђе био у логору с војском. —

Спроћу Адакала, на српској обали, био је неки мали градић, који су Турци називали „*Шистаб*“ а Аустријанци „*Elisabethfort*“, и који је допуњавао значај адакалског утврђења. Он се састојао из два засебна бастиона и једне високе, стражарне куле. Подигао га је 1736. г. ђенерал Хамилтон, и у част аустриске царице дао му је њено име. Срби су га разорили 1868., по уговору о предаји градова, и данас је на том месту само гомила цигаља и камења, прорасла травом и маховином.

Испод Адакала, на левој обали, железничка је станица *Верчерова*, прво место краљевине Румуније на Дунаву. —

Велики Ђердап. Регулисање Малог и Великог Ђердапа.

Већ се од Адакала може догледати последњи, ну и најважнији део дунавских спрудова и брзака, део, који је у свету чувен именом „*Гвоздена Капија*“ или „*Велики Ђердап*“, и који је једна од највећих и најстрашнијих сметња бродарских на Доњем Дунаву.

Српска је обала ниска, у приличној ширини, а иза ње се поступно уздижу брегови онога виса, који је назван „*Слава Божија*“, а који с Мироч-планином чини један планински склоп. Ну румунска је страна брдовитија, са знатно стрменом обалом; њени су брегови покривени шумом. Дунавско корито не достиже још ону ширину, коју је имало пре клисуре, али се ипак знатно раширило, почевши још од Оршаве.

Ђердап почиње на 3 километра испод Верчерове, више нашег села *Сипа*, и пружа се у дужини 2800 м. Од једне обале до друге, Дунав је најпре широк 900 метара, а при крају Ђердапа сужава се на 560 м.

Ђердап чине многобројне подводне и надводне стене, камени спрудови и гребени, којима је претрпано дунавско корито, и који у великој множини стрче над површином. При мањој води то је читава гора од кршева, између којих се пробија грдна маса дунавске воде, ударајући хучно о њих и делећи се у многе рукаве. У време суше над водом је толико много стеновитих клада, да би се дрски скакач могао намамити да сувом ногом окуша прелаз с једне обале на другу. Па и кад је вода већа, ипак је ту велики број стена над површином.

V

ОД КЛАДОВА ДО РАДУЈЕВЦА.

Кладово. Трајанов мост.

Слава Богу!....

Радостан узвик, пун захвалности управљене Свевишњем, отима се из груди бродаревих, кад се прође кроз последње опасности ђердапске. „Слава Богу!“ — понављасмо и ми на крову, погледајући се веселијега лика....

Пред нама беше Дунаво тихо, широко, достојанствено — онакво, какво нам се указивало пре клисуре. Лађа је мирно пловила пучином његовом, а нама је било лакнуло у души. Брзо нестаде оне тишине, оног бојажљивог ћутања, што га је изазвао страх пред опасношћу, у којој се налазисмо међу кршевима и чевриптјама ђердапским. Ћаскање отпоче у живљој мери.

Сунце се увелико клонило западу, а лак поветарац стварао је на крову пријатну хладовину, где смо у веселом разговору очекивали да видимо *Кладово*, и да што пре стигнемо у *Турну*, где смо се надали српском дочеку наших сународника, који у том румунском месту имају своју црквено-школску општину.

Одатле, па све до утока свога у Црно Море, Дунаво не пролази више ни кроз какве планинске кланце; нема више никаквих степовитих спрудова и кршева, никаквих брзака ни вртлога; његове су обале ниске и равне, његов је пâд благ, ширина велика, дубина довољна — нема опасности ни страшила, каквих до сада имађасмо.

Одмах испод *Сипа* је острво, које су Турци називали *Чиплак-ада*, док га Срби зову *Голо Острово* (а Власи: „*Остров-гол*“). На њему се находе зидине од некаквога градића.

На пола часа испод Сипа, између Сипа и села *Цецерца*, на самој обали дунавској а на узвишеној стени налазе се развалине града, названог *Црна Стена* или *Карагаш*. А недалеко испод села Цецерца је па Дунаву село *Кладушница*. На румунској пак страни је само једно селанце, с неколико кућерака у стењу, јер је ту обала још врло стрмена. У њој, над самом водом, усечен је железнички пут, који од Оршаве, преко Турне, води у унутрашњост Румуније.

Набрзо се појављује *Кладово* са својим градићем.

Кладово је варошица на самој обали; после Неготина највеће је место у округу. У њему је канцеларија среза кључког; има новену, лепу цркву, мушку и женску школу, пошту и телеграф, паробродску станицу и прелазак за Румунију.

Варошица је испод града, постављеног на једном вису, који се с обале поступно пење; а у полеђини њеној недалеко се уздиже брег, на коме су виногради. Град је подигнут на темељу негдашњег римског утврђења, чију је основу и задржао, а данашњи му је горњи строј од Турака. Облика је четвороугаоног, са зидовима 6 м. високим; на рогљевима су куле 12 м. високе. Турци су у њему седели до 1867. године; а по њиховом одласку наши су му разорили зидове, те се данас налази у опалом стању. Турци су се овим градом много дичили и поносили. С тога су му и дали име *Фетислам* (Fethül-Islam) т. ј. „*Заштита Ислама*“. Српски га становници у околини називају „*Светислав*“.

Око Кладова је, у ратовима аустриско-турским прошлога века, проливено много крви. Ту је, 1689.г., маркграф Баденски домамио к себи последњег деспота српског, *Ђорђа Бранковића*, па га под стражом послао на заточење. Вероломној политици аустриској, којој је, поред многих лепих обећања датих народу српском, било најпре потребно и деспотово име да би га у већем броју дигла на оружје против Турака, није ишло у рачун да у сред народа остави личност, подобну да носи

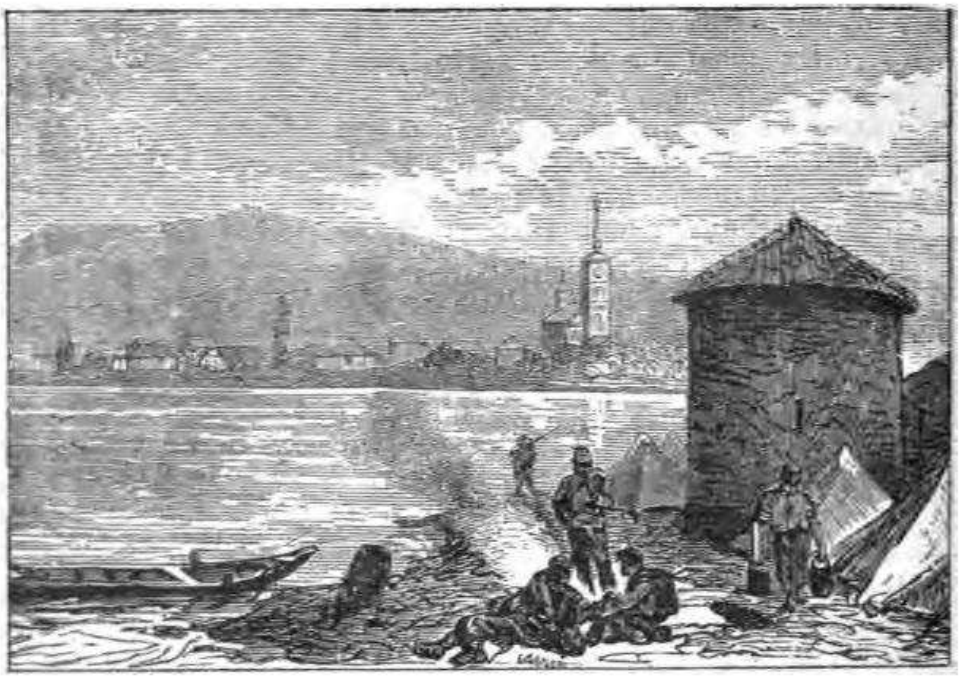

Кладово

круну својих прадедова. Јуначан народ српски беше жудан слободе и самосталности, а Аустрији је била потребна војска, која ће у ратно доба проливати крв за њене интересе, а у мирно доба опет њој аргатовати и плаћати данке. С тога је деспот Ђорђе, ни крив ни дужан, морао испити чашу горчине, чашу аустриског неверства, и пропасти као сужник, у дугом и мучном тамновању!....

Кад је први устанак српски захватио Крајину, Турци су се у Кладову дуго и упорно држали против устаника. Кад је *Миленко* очистио Кључ од Турака, није покушавао заузимање Кладова, јер не имађаше за то довољно средстава; само је мотрио нањ, да не би Турци испадали и штете чинили. Године 1809. пређе испод Кладова руски ђенерал *Исајев* с нешто руске војске, и удруживши се са српском војском, науми да освоји Кладово на јуриш. Ну напад је несрећно испао, и Кладово остаде и даље у рукама Турака. Тек у Септембру, 1810., кад га је поново напала српско-руска војска, којом заповедаху *Добрњац* и руски пуковник *Цвиленев*, предало се Кладово с 500 људи, 6 застава и 21 топом.

Године 1812. беше у Кладову српски магистрат, пошта, војвода са 600 људи војске и 27 топова. А 1813. г. заузеше га поново Турци, и тада га оправише и јаче утврдише. А кад је, 1833., Крајински Округ придружен Србији, Срби добише и варош Кладово, ну град остаде и даље под Турцима, све до 1867. године.

Занимање кладовских становника, као и становника других двеју варошица овога округа — Текије и Брзе — у главноме је риболов и трговина с рибом и ајваром. Нарочито се код Сипа находе велике гарде за лов моруне и друге крупније рибе, која у извесно доба године у великом броју долази из Црнога Мора у Дунав, да у њему баци своју икру. Ну на скелама тих варошица извози се и доста стоке и сточних сировина, јер је овај део Тимочке Крајине веома богат стоком, а нарочито говедима. Извози се много и дрва, која се по Мирочким шумама немилице секу.

* * *

На пола часа испод Кладова, код села *Костола* а према румунској вароши *Турни*, находио се римски кастел *Pontes*, на самој, узвишеној обали, који је имао задатак да брани прелаз преко чувеног *Трајановог моста*.

Камени мост цара Трајана на Дунаву броји се несумњиво у најзнатнија дела римскога грађевинарства

Још му се сувременици дивише, а овековечише га и сликом, на новцима и на Трајановом Стубу у Риму.

Године 1858. усахну Дунав необично јако; тада изађоше из воде на видик 16 стубова овог огромног моста, који је имао у дужини више од једног километра (1127 м.), и коме су сводови највишу површину Дунава високо надвишавали. Цео је мост био сграђен на 20 стубова, од којих је сваки био висок 45 м. а широк 20 м., с распоном од 50 м. између два и два.*) Последњи стубови на обали, тумбаси, и данас се распознају, и на нашој и на румунској обали. С предњих страна њихових виде се рупе 15 см. широке и 45 см. дубоке, у којима су нађени остаци од дрвета. А иза оба тумбаса находе се остаци од зидова, који беху у вези с мостом По њиховој висини изводи се закључак, да је и мостовски пут био високо издигнут над површином воде. Његова је просечна висина морала бити над водом бар 20 м. Стубови, као и оба тумбаса сграђени су од мешовитог материјала, с бетонисаном основом; али по нађеним знацима изгледа, да су били обложени са свију страна масивним, каменим квадрама, онако, као што се то могло видети на једном од средњих стубова, који је 20 м. широк и правилно озидан тесаним пешчаром и квадрама од једног куб. м.

Данас се, на десној обали, још одржао тумбасни стуб, широк 4 м. а висок 10,5 м., зидан ваљаном, угладчаном циглом. Елементарним утицајима он је у горњем делу јако оштећен, а до сада се одржао са доброг, каменастог малтера, којим је зидан.

Досадање белешке о мосту нису довољне, да се може знати тачна конструкција његова. Детаљна проучавања стручних техничара могла би зар одговорити одређено на питања: у колико се горња мостовска коч-

---

*) *Дио-Касије*, конзул римски у Панонији, оставио је опис тога моста: „Per ea tempora Trajanus lapideum pontem in Istro fecit, opus sane mirandum et maxime memorabile, cui caetera illius opera vix adaequare possis. Viginti stant ex quadrato lapide pilae, quarum altitudo centum et quinquaginta pedum, praeter fundamenta habetur; latitudo sexaginta pedes continet; distant inter se centum et septuaginta pedibus, fornicibus vero conjunguntur“.

струкција слаже с оном представом на Трајановом Стубу и новцима; да ли су стубови били везани зиданим луцима или дрвеном лучном конструкцијом; колика је била мостовска висина и да ли је мост био подешен за одбрану?... Римљани су већ тада умели изводити зидане сводове на великом распону, о чему сведоче многи мостови и вијадукти њихови из тога доба, нарочито они код Марторела и Лисабона (с луцима на распону до 45 м.). Ну већина полукружних сводова у Италији и у источним провинцијама римским беше узрок великој мостовској висини и с тога јако уздигнутом путу мостовском.

Остатак Трајановог моста.

Мост је зидан у време другог похода Трајановог противу Дака (105. год. по Хр.). Зидао га је архитект *Аполодор* из Дамаска. Ну и сâм *Трајан* беше велики архитект. Већина мостова, подигнутих за време његове владе у Италији, Шпанији и Немачкој, као и оних преко Еуфрата и Тигриса, извршени су под његовим нарочитим руковођењем. Аполодорово је име овековечено на тријумфалној капији Трајановој у Риму, на чијем је луку

израђен рељеф: како Аполодор пружа Трајану план од дунавског моста. Тај је рељеф доцније пренесен на Константинову капију.

Трајанов мост, ова најпоноснија грађевина римскога генија на Доњем Дунаву, којој би данашња техника једва могла подражавати, — одржао би се по свој прилици и данас у свој својој величанствености, да не беше Хадријанове зависти, који је, као последник Трајанов, а под изговором да би мост могао послужити северним варварима за продирање у Мезију, наредио да се горња мостовска конструкција поруши. Па и чувени мајстор Аполодор паде као жртва те зависти и мрзости. Само се 20 година беше одржала у целини ова творевина великога императора римског. Али му слава остаде вечна...

Главу бронзане статуе Трајанове, подигнуте пред мостом на нашој страни, нашли су рибари пре 40 година у песку, близу обале. Она се чува у нашем Народном Музеју.

Трајан, овај велики војсковођа, архитект и владалац римски, умро у једном ратном походу у Азији 117 године.

Турна Северин. Даки. Румуни.

Из звуке наше музике приспесмо у Турну око 6 и по часова.

По програму нашем, начињеном у Београду, требали смо у Турну стићи најдаље до 3 часа по подне. Ну такав не беше и програм наше „Кулпе“ и њенога капетана. Они се не управљаху по маршрути и брзини, којом плове обичне, редовне лађе; капетан не показиваше ни мало воље да одговори учињеним погодбама. Отуда

је наш рачун морао бити погрешан, и ако не беше „рачун без крчмара". С тога смо ми, без оправданих разлога, стигли у Турну четири часа доцније, него што је требало. Оволико задоцњење имало је својих, за нас неугодних и непријатних последица и у Турни, и у Радујевцу, и у Неготину.

То је учинило, да изостаде свечани дочек, који су нам припремили били наши сународници из Турне, заједно с нашим „пријатељима" — Румунима. Рекоше, да нас је скоро цела варош, с румунском војном музиком, очекивала пуна 3 часа. Чекајући тако дуго на обали, у коју је била јулска припека, они се, пред наш долазак, разиђоше, сумњајући да ћемо и доћи. Па ипак, дочек не изостаде сасвим. Већина Срба, с неколико румунских ђака — који према нама беху одушевљени још од оног познатог излета наше великошколске омладине у Турну — издржаше несносну врућину. Кад наша лађа застаде у пристаништу, на обали се, уз лепршање српске тробојке, захорише одушевљени поздрави: „Живели Срби!"...

Изађосмо брзо из лађе, здравећи се с нашом браћом и пријатељима, и благодарећи им на дочеку.

У Турни смо могли остати мало дуже, због снабдевања лађе угљем. Том се приликом и користисмо, да видимо Турну. Неки пешке а неки на колима, кренусмо се навише, у варош, која је на брегу, доста издигнутом над Дунавом. Већи се део упути у варошки парк, а ја и тројица мојих пријатеља провезосмо се кроз варош, да бар приближно познамо њену физиономију.

Могу рећи, да Турну не нађох онакву, какву замишљах по многим хвалама о њој. Обична варошица, којој је изглед више оријенталан него европски. Она тек има да буде лепа и уређена варош, а сад то још није. Она је у свом почетку онако, као данашњи наш Ниш, — само што је Ниш много већи и живљи. Улице су макадамисане, без калдрме, с тротоарима. Од свију зграда, које су, као и у нашим варошима, већином слабо зидане, јако пада у очи „префектура" — зграда окружне и варошке управе, која је, одиста, и својом величином и архитектурном лепотом импозантна.

НОВИ ЖИВОТ ФИЛИПА ФЕРАРИЈА
Жико Николић

Две особе које се једва и познају остале су саме у просторији. Скривени повод доласка краљице Наталије у Бродарску агенцију Филипа Ферарија није се још могао ни наслутити.— Када су ми рекли да Вас је Саша пронашао у овој српској варошици и да разговарате у Вашој агенцији, пожелела сам да Вас видим. То је за мене велико чудо, мислим што сте Ви, такав човек, овде? Филипу засмета то непрестано понављање заменице другог лица множине у разним обличјима. Црне и дуге обрве, нешто од источног тајанства у том раздељку који располућује оштру тамну косу. Шишке са обе стране додирују обрве, црнило им се стапа над белином пути. Благо руменило образа говори за себе о узбуђењу. На тренутак као да је пред Филипом лутка, фино почешљана и сређена брижном руком. Наизглед стидљиво скупљене усне ћуте под пријатно извајаним носићем, а до малопре су те усне превртале бујицу речи. Сада ћуте и те немирне руке, бела пут и на њима просто исијава. Оно што следеће види код ове жене и што га у трену имресионира су зулуфи који се танко спуштају и уоквирују питко обличје лица. Нешто од античке лепоте можда … нешто недефинисано … сетио се Ане. Ова српска краљица … Црна жена.

— Јесте ли ту, господине Филипе?— Да, ту сам, извините, мисли су ми …— Ви добро знате какве прилике владају у српској краљевској породици.— Пратио сам шта се догађа, стварно ми је жао. Мислим да је то све могло другачије.— Мислите цивилизованије?— Да.— Ја сам желела … сањала тако нешто, али за то је било потребно двоје. Филип не зна шта да каже, има страх да буде искрен јер дух краља Милана као да лебди изнад његове главе. Тај Милан учинио му је неке услуге, помогао му је када је требало. Зато се он плаши да било шта ружно каже на рачун краља Милана, а имао би шта. „Ћути, само ћути, или причај нешто друго“ говори му страх од краљеве сенке.— Примећујем да Вам је француски језик добар, ако не и бољи него код Вашег сина.— Учила сам српски, чак је мој бивши говорио да воли мој српски изговор са руским умекшавањем. Говорио је: „Ти као да певушиш српски“. Данас, не верујем да је био искрен.— Видим да сте са сином разговарали на француском .— Да, и са сином и са бившим мужем,

са дворским дамама, са српским политичарима, са свима углавном сам се споразумевала француским језиком. Да ли ви то мени налазите као ману? Као да ми замерате?— Не, не замерам Вам. Напротив, дивим Вам се. Она се још више зарумени и руком подиже шишку која јој је пала преко ока. Лепа Црна жена. На зиду слика једног импресионисте. Она то примећује и задржава поглед. — И ви изгледа волите ове импресионисте као и мој бивши?— Волим. Да ли ви то мени налазите као ману? Као да ми замерате? Први пут се зачуо смех, са обе стране. Отопила се ледена громада између њих двоје.

Жико Николић, "Прометеј" Нови Сад 2014

*https://zikonikolic.wordpress.com/tag/%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD-%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8-%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%82-%D1%84%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%BF%D0%B0

Омиљени странац у кладовским механама био је филателиста и нумизматичар Филип ла Ренотијери де Ферари /1850- 1917/. Рођен је у Паризу, од оца Рафаела де Ферари, богатог племића за кога се говорило да је његово "пола Ђенове", финансијера железничке линије Париз- Лион-Марсељ, и мајке Марије де Бриљол /нећака принцезе од Монака и кћер амбасадора Сардиније у Паризу/. Након очеве смрти усвојио га је аустријски гроф од Ренотјере фон Кригсфелда. Сматран је власником највреднијих збирки ретких марака и новчића. Био је близак пријатељ српског краља Александра Обреновића. У Кладову је имао бродарску агенцију. Упамћен је као дародавац новчаних прилога, књига за одличне ђаке и одеће и обуће за сиромашну децу, а летопис православног храма Светога Георгија Победоносца помиње га са назнаком: "посетилац и приложник Филип Ренотиер- Француз из Париза". На прослави завршетка регулационих радова на Ђердапу- Сипском каналу, 27.9.1896.г. нашао се у друштву краљице мајке Наталије Обреновић. Овај милијардер завештао је легат у корист општине кладовске; будући да је у млађим данима, уз сагласност старатеља кастриран, није имао потомства које би га могло наследити.

У Кладову је Ферари имао бродску агенцију. Поред, за овдашње прилике врло лепе зграде са просторијама за привремени смештај бродараца који чекају на замену смена и укрцај-искрцај бродских товара, агенција је имала плац са складишним простором за вино у бурадима, тзв.пивницу и директан приступ Дунаву. Имајући у виду стање земљишних поседа, верификовано кроз катастарску јавну евиденцију- детаљне скице и листове вароши Кладово формиране 1936.г, врло је вероватно да се ради о објекту који је након Фераријевог одласка из Србије прешао у власништво фамилије Јоцковић, обзиром да у регији овдашњег пристаништа није евидентирана нити једна некретнина сличне намене и профила. И Петар Јоцковић, кладовски сресски начелник у првој деценији 20.века и Филип Ферари имали су исту судбину да избгену извршење смртне казне

стрељањем- Ферарија је од убиста спасао један од егзекутора из околине Књажевца, пошто је под оптужбом за шпијунажу у српско-бугарском рату 1885. ухапшен у селу Понор, између Пирота и Књажевца. Петар Јоцковић је пак, на волшебан начин, пошто је ''при одступању германске војске новембра 1917 заједно са шефом кладовске бродарске агенције /некада власништво Филипа Ферарија/, Драгутином Михаиловићем одведен у Турн Северин ради стрељања, преко ноћи се спасао бекством из затвора''.

ДНЕВНИК СА СРПСКОГ ДВОРА 1892-94

Албер Мале

Четвртак, 6 април;петак, субота 1893

Четвртак изјутра- полазак на Ђердап. Украцање у пола шест на "Фијуму", велику и лепу аустријску лађу с пространом крмницом, слаоном, трпезаријом, кабинама. Има нас прилично. Путовање се не може описати; током једне посете Ђердап се не може видети. После вожње кроз равницу по којој се Дунав раширио у бескрај, наилази се на планинску препреку која се одједном пење на 600 до 800 метара, па се чини да се у њеном подножју Дунав мора зауставити. Јер, не види се никакав излаз, никаква пукотина кроз коју би могла да протекне та изузетна количина воде која вам ствара илузију мора. Ипак, ту је пролаз Бабакај чуван неприступачни рушевинама једне велике и старе тврђаве из дванаестог века: Голубац са девет кула. У једанаест сати залазимо у теснаце, потрајаће до пет; то је непрекидан низ чудесних пејзажа, река се наизменично гуши међу окомитим стенама, овде ољуштеним и жутим као пешчане дине, тамо покривеним шумама у ово доба године љубичастим, а онда опет слика читаве историје земље по геолошким слојевима: црвени, сиви, модри, плави, жућкасти, бели, извијени, испресавијани, оштрица наједном очврслих; гдегде настају огромна језера уквирена планинама блажих падина, на којима се као по спратовима ређају куће, ретка села, језера савршено спокојних вода, језера увек потпуно затворена. И кроза све уже и све дивљије пролазе река истиче из корита, и тако све до оног огромног теснаца, Казана, који се протеже километрима дуж стрме литице 800 метара високе. Метсимично багери, бушилице, моћни вирови реке и шиклјање пене означавају место спапова; они су данас утопљени у водама; требаће још времена, још хиљаде година, да их Аустрија уклони, као што се обавезала на Белринском конгресу. Лети, кад су воде ниске, путници и роба неизоставно се прекрцавају на брод са малим газом. Српска обала једнако је стрма и дивља а ипак је Трајан дао да се баш ту начини пут чији се трагови угледају с времена на време, па човек остаје збуњен тим чудом од пута усеченог у планини у равни бујице, без помоћи иједне од наших направа, без наших експлозива. Човек не може а да с поштовањем не посматра стари натпис узерзан у самом камену,

данас упола избрисан, који подсећа да је дело срећно извео Трајан, син нервин, Цезар, Август, велики првосвештеник, конзул по четврти пут... Тајну остатка однео је Дунав, на велику жалост археолога.

Оршава, где лађа стаје, једно је од оних огромних мађарских села која се простиру као да су варош од 50000 становника, а која километрима својих широких и правих улица, оивичених истоветним кућама сведеним на приземље, не обухвата више од 10 до 12 хиљада људи. Ова варош је сасвим незанимљива и зато ми шишамо до Турн Северина, у Румунији. Вожња је трајала пет до седам часова; и ту има још један теснац Дунава, много краћи, мање дивљи него они који су претходили, али још увек врло леп. Затварају се огромни слапови. Затварају се огромни слапови. Наши атласи овде смештају Ђердап, који би, у ствари, требало померити у Казан. Румунији је стало да се издалека препозна по једној хохштаплерској појединости: на самаој граници, на стени изнад пешадијске станице, извајали су огромним словима реч *Romania.* Турн Северин је мала варош с лепим положајем; увече, у хотелу "Европа", официри који се ту хране за столом међусобно говоре француски, све придошлице ословљавају на француском и тако разговарају. Али, у народу се немачки језик још увек највише користи. У петак изјутра обиграли смо пијацу на којој је врвело од сељака обучених у бело, од гаћа до широких огртача од ваљане вуне опшивеног..., и јагњеће шубаре. Неке жене обучене су као мушкарци, подразумевајући и чизме, друге носе двоструку шарену кецељу на белој хаљини и око главе велики бели превез који час лепрша на раменима, час је прикупљен на грудима и на доњем делу лица, по источњачком обичају. Петак увече- повратак у Оршаву, не идемо у грчку цркву као што смо намеравали зато што смо се преморили. Све што смо, дакле, видели од грчких светковина за Велики петак и Ускрс видели смо изјутра у Турн Северину, у једној необичној црквици која, изнутра окречена у сиво, изгледа као да је сва од челика. С обе стране врата уздижу се две огромне стојеће фреске, четири портрета донатора, два укрућена господина у црним реденготима, две даме ништа мање укрућене у кринолинама: година 1864, каже сликар. Све је отворено као код нас, али нема гроба; смао сто у средини цркве, на њему гори много свећа украшених тракама и цвећем; свете књиге, крст, положени су на сто. Платно на коме је налсикано тело Христово у гробу прострто је на столу, а свуда унаоколо, уоквирујући беле облике тела, разасуто свеже набрано цвеће, зумбули и љубичице.

*Клио Београд 1999.г, с.150-152

НАШ ЗЕТ

Војислав М Јовановић

LICA:

- Knjigovođa
- Gospodin Čeda
- Advokat
- Blagajnik
- Gospodin Vlajko
- Mika Mak
- Penzionar
- Udovica
- Hotelski momak

Događa se u kancelariji Upravnog Odbora jednog novčanog zavoda u unutrašnjosti. Obična kancelarijska soba. Dvoja vrata pozadi, jedna levo. Levo, u prvom planu, jedan sto, pretrpan hartijama. U levom uglu jedan pult sa debelim trgovačkim knjigama. U desnom uglu gvozdena furuna. Desno, uza zid, orman s aktima i jedna kasa. Rasparene stolice. Na desnim vratima pozadi, krupnim i udešavanim rond slovima napisan natpis: Advokat; *na levim:* Knjigovodstvo i Blagajna*. Po zidovima, jedno ogledalo, red plovidbe, šareni kalendar jedne trgovine s kancelarijskim materijalom, jedan lisni kalendar. Kroz leva pozadna vrata vidi se kontoarska pregrada i pultovi.*

Prva pojava

Knjigovođa, Gospodin Čeda

KNJIGOVOĐA: ... To ti je grdna jedna cicija i na sve nas gleda kao da bi crkli da nam nije njega. Evo, ja sam neki vajni knjigovođa, pa mi opet ništa ne pomaže. Postupa sa mnom kao sa poslednjom stokom... Sramota me da ti kažem: znaš li da mi svakog dana broji pera i crvene plajvaze da nisam koji odneo... A on ti je upravnik, glavni akcionar, predsednik Upravnog Odbora, što god hoćeš!

GOSPODIN ČEDA *(plašljivo):* Pa hoćeš li onda moći učiniti što za mene?

KNJIGOVOĐA: A-ha!... To je druga stvar! Kad se tiče toga, to je sasvim druga stvar! Ne brini. Koga mu ja preporučim, taj je siguran da će proći na cenzuri.

GOSPODIN ČEDA: Gledaj, molim te.

KNJIGOVOĐA: Hoću, hoću. Kako ne bih tebi što učinio... Na koliko?

GOSPODIN ČEDA: Ta... sto pedeset. Nije bogzna šta, a ne znaš kako sam se skucao: plata mala, selidba skupa - zlo!

KNJIGOVOĐA: A-ha, aha!... A koga si uzeo osim Mijalkovića?

GOSPODIN ČEDA: Uzeo Danila.

KNJIGOVOĐA: Jaoj, moj brate! Briši Danila: inače propade! Znaš li ti u koliko je taj bratac zaglibio! Ima taj, samo kod nas, bar četiri hiljade... Kažu da će mu i na grob udariti zabranu... Nego, sad se upeo ovaj naš *matori* da mu izradi klasu: obojici stiga. Lepo je to biti dužan do guše, pa pustiti da te protežiraju poverioci.

GOSPODIN ČEDA: Odista?

KNJIGOVOĐA: Dabogme. Videćeš ako taj ne odleti za sekretara... Nego, briši ti njega!

GOSPODIN ČEDA: Pa koga da uzmem?

KNJIGOVOĐA: Uzmi koga znaš, samo njega nemoj. *(Premišlja se kratko vreme.)* Ono... možeš, probaj, ali sumnjam da će što ispasti.

GOSPODIN ČEDA: A ko je u cenzuri?

KNJIGOVOĐA: On i gospodin Ješa. Upravo, što on kaže to ti je.

GOSPODIN ČEDA: O, brate moj, ne zna taj što je muka kad se ostane bez para.

KNJIGOVOĐA: Ko ne zna?

GOSPODIN ČEDA: Pa... pa taj vaš *matori.*

KNJIGOVOĐA: On ne zna! A znaš li ti šta je bio naš gospodin Vlajko?

GOSPODIN ČEDA: Šta?

KNJIGOVOĐA: Bio je opančarski kalfa u Čajetini. Došao je u Beograd i ugurao se u podoficirsku školu, bio je tri godine narednik u Nišu, dve godine na robiji što je zlostavljao vojnike...

GOSPODIN ČEDA: !...

KNJIGOVOĐA: Kažem ti. To zna cela varoš. Uostalom, to mu niko ne prebacuje, osim koga piskarala tamo po novinama u Beogradu... Sa robije je otišao negde za praktikanta, potukao neke hajduke u rudničkom okrugu i dobio on ukaz, a načelnik Belog Orla. U tom dođe neki atentat, zavera, šta li, te mu cepnuše za sreskog. Ovde je bio šest godina, doterao do prve klase, oženio se dobro. Onda ga strpaše u penziju: zašto, to niko ne zna; mora biti da je učinio neku groznu glupost. Kad ga penzionisaše, ovde je i ostao, pokupovao neka imanja, vodenice, cigljane: nešto sam stekao, nešto nasledio od tasta; osnovao je, evo, ovu *Zadrugu,* dve trećine akcija upisao sam; sam bira Upravu, sam žari i pali: dere menicama vas nekoliko činovnika i oficira, kupuje žito i šljive, licitira na svakoj prodaji Uprave Fondova, liferuje tajin i zob garnizonu: šta ćeš više!

GOSPODIN ČEDA: Moj brate!

KNJIGOVOĐA: Tako je to kad ko ima sreće. Pre neki dan vukli na tombolu jednog ćurana kod Tonke. Ja uzeo četiri numere meni i četiri kasirki, pa ništa. A on jednu, pa odnese ćurana... A žestoko beše parče.

GOSPODIN ČEDA *(uzdahne):* Muka ti je to brate ovako... Šesnaest godina uči školu, pa ništa.

KNJIGOVOĐA: E, sad misliš da si bogzna šta kazao. To se priča...*(Odmahne rukom.)* To se priča bog te pita od kad!... Nego, reci, jesi li mislio da ćemo se ikada naći ja i ti ovde?

GOSPODIN ČEDA: Jok brate. Znaš li šta sam mislio gde si ti? - Mislio sam, nemoj da se ljutiš, da nameštaš vodovode po kućama. Znam kad te isteraše da si to počeo, pa nekud propade da te čovek više ne vidi... Baš sam se začudio kad te ovde nađoh.

KNJIGOVOĐA *(smeje se):* Nemoj ništa da se čudiš. Pre nekoliko nedelja prolazio je ovuda Sima Latinac: on je sad u Čačku, pa je vodio đake u neku ekskurziju. Prekrsti se čovek kad me vide kod Tonke ovako... Kaže: "Mislio sam da si davno gde na robiji, kakav si bio okačenjak"... A znaš li kako me je mrzeo! Kod njega sam stalno imao dvojku. "Maksimoviću, dede rosa!..." A ja rosa, rosae, rosis, rosarum… tuc-muc, dvojku, pa na mesto!

GOSPODIN ČEDA: Je li, Boga ti, šta je sa Svetom Vasićem, onim što je begao od kuće kad vas isteraše?

KNJIGOVOĐA: Eno ga, ostao u Švabenburgu sa jednom udovicom. Ja svršio već tri godine tu trgovačku školu, a on i ne misli na ispite... Treba samo da ga vidiš kakav je to gospodin čovek!

GOSPODIN ČEDA: Jesi li sam ovde?

KNJIGOVOĐA: Ja i blagajnik. Ne smem, more, nikako da primim kasu. Nisam lud. Kad ne možeš da živiš bez ajnca, beži od kase kao đavo od krsta!

GOSPODIN ČEDA: Šta je, kartaš se, kartaš?

KNJIGOVOĐA: Šta ću! Koliko da prekratim vreme. Nema nam, evo, već dva meseca, ni orfeuma, ni glumaca, ni pevačica. Dolazila samo jedna menažerija. Pa gde ćeš onda uveče!

GOSPODIN ČEDA: Pa imaš li sreće, nesrećniče?

KNJIGOVOĐA: Imam, kad sam u špurijusu. Preksinoć mi digoše jedanaest banki: Mika!

GOSPODIN ČEDA: Koji Mika?

KNJIGOVOĐA: Zbilja, ne znaš Miku?

GOSPODIN ČEDA: Jok.

KNJIGOVOĐA: Uh, Boga ti! To je gospodin-Vlajkov zet.

GOSPODIN ČEDA: Aaa, taj u nedejstvu?

KNJIGOVOĐA: Jest, sad nosi civil. 'Ajduk je to. 'Ajduk, kažem ti.

GOSPODIN ČEDA: Pa zar s njim?

KNJIGOVOĐA: S njim, razume se: neće, valjda, grof Goluhovski da dođe da igra ajnca sa mnom... A šta mi fali da sednem s Mikom?

GOSPODIN ČEDA: Ništa... Otkud onaj udade ćerku za slepca?

KNJIGOVOĐA: Eto... Ne da Bog sve odjedanput: i pamet i pare. *(Pogleda nešto Glavnu knjigu na pultu.)*

GOSPODIN ČEDA *(hoda po sobi; neko vreme pauza):* Da ti ja ne smetam?

KNJIGOVOĐA: Ne smetaš. Nemam nikakva posla. S publikom radimo od devet sati; sad je tek osam i frtalj. Moram ovo dana da tražim povišicu, pa, šta ćeš, mora da se podvaljuje.

Druga pojava

Pređašnji, ADVOKAT

ADVOKAT *(otvara desna vrata pozadi; gologlav):* Još nije došao gospodin upravnik?

KNJIGOVOĐA: Nije.

ADVOKAT: A-hm! *(Zatvara vrata.)*

Treća pojava

KNJIGOVOĐA, GOSPODIN ČEDA

GOSPODIN ČEDA *(šapatom):* Ko je to?

KNJIGOVOĐA: Naš advokat. Nisam ga ni čuo kad je došao.

GOSPODIN ČEDA: Zar imate toliko posla sa sudovima da vam treba stalan advokat?

KNJIGOVOĐA: Ja šta ti misliš. Nema dana da ne iskrsne što. A posle... to je vrlo dobar prijatelj gospodin-Vlajkov. Govore da će ga ovih dana postaviti za okružnog načelnika.

GOSPODIN ČEDA: E?

(Knjigovođa nešto piše. Gospodin Čeda šeta po sobi. - Posle kratke pauze čuje se zvonce levo u predsoblju. Knjigovođa piše još marljivije.)

Četvrta pojava

Pređašnji, BLAGAJNIK

BLAGAJNIK: Dobro jutro! *(Prolazi pozadi levo.)*

KNJIGOVOĐA: Dobro jutro, gospodin-Mito. Evo ovde je gospodin Čeda suplent... Onaj što su ga sad postavili...

BLAGAJNIK *(dolazi ponova na pozornicu, bez zimskog kaputa i bez šešira):*A-ha... *(Rukuje se.)* E, milo mi je, milo mi je. Ja sam Dimitrije Radošević, blagajnik *(Proguta reč.)* Zadruge za štednju i kredit.

GOSPODIN ČEDA *(zbunjeno):* Milo mi je...

BLAGAJNIK: Ja sam gospodina, čini mi se, video sinoć na pivu.

GOSPODIN ČEDA: Može biti, može biti.

BLAGAJNIK: E, baš ne znate kako mije milo. Imam jednog sinčića u trećem razredu... vrlo bistro dete videćete... A vi ste za matematiku?

GOSPODIN ČEDA: Ne. Predajem srpsku istoriju i srpski jezik.

BLAGAJNIK: Šteta. Mislio sam da ste za matematiku... Nego, sve je dobro, samo kad je čovek duševan. Deca su deca, moraš im malo pogledati kroz prste... Gospodin Steva obori ga lanjske godine iz računice (pa još blagajnički sin!), pa morade dete celo leto da uči... Onako, znate, malo je prilenj, ali je vrlo bistar, vrlo bistar...

GOSPODIN ČEDA: Videćemo, videćemo.

BLAGAJNIK: A vi profesori baš nam dosadiste menicama. Nije ni nama ovamo lako. Pre neku nedelju, gospodin-Savi što predaje crtanje ode na protest, pa neće sad da me vidi, kao da sam mu ja kriv... A gde ste sa stanom?

GOSPODIN ČEDA: Još nisam našao.

BLAGAJNIK: Kod "Evrope" ste?

GOSPODIN ČEDA: Kod "Evrope".

BLAGAJNIK: Ako, ako. Tako samo, radite, radite... Alal vera onome ko svrši školu! Ej, da ovog mog doguram samo do Akademije! *(Opet se čuje zvonce u predsoblju.)* Eto gospodin-Vlajka. *(Pređe u svoju kancelariju pozadi.)*

Peta pojava

GOSPODIN ČEDA, KNJIGOVOĐA, GOSPODIN VLAJKO.

Gospodin Vlajko ima oko pedeset godina, nosi nisku jaku od košulje i nad njom crven, zadrigao i ispucao vrat; pravi se kao da ne Vidi gospodin-Čedu.)

GOSPODIN VLAJKO: Aaa... radi se, radi se... Gledaj ti kako se provrednio naš knjigovođa: sve mi se čini da će danas tražiti malo akonta!

KNJIGOVOĐA: Ne, gospodine upravniče; zavodim u Glavnu knjigu.

GOSPODIN VLAJKO: Ako! I treba da zavodiš!

GOSPODIN ČEDA *(koji je do sada pazio na svaki pokret gospodin-Vlajkov, tražeći trenutak kad će da ga pozdravi):* Čedomir Vujanović, suplent.

GOSPODIN VLAJKO: A-ha, aha... vrlo dobro. To mije milo... Iz Beograda, aaa?

GOSPODIN ČEDA: Iz vojske...

GOSPODIN VLAJKO: I treba da služiš vojsku: prvo dolazi majka otadžbina. Šta je? Jesi li doneo da daš što na štednju?

GOSPODIN ČEDA *(zbunjen):* Ovaj... hteo sam jednu menicu... Ne znam, žiranti, kako... sad doputovao, skupa selidba... *(Vadi menicu iz cepa i pruža.)*

KNJIGOVOĐA: Gledajte, gospodine upravniče, dobar je čovek.

GOSPODIN VLAJKO *(vadi naočari; polako razgleda menicu, gledajući gospodin-Čedu preko naočari):* Ti si Beograđanin?

(Knjigovođa iziđe levim pozadnim vratima, zatvorivši ih za sobom.)

GOSPODIN ČEDA: Iz Požarevca sam.

GOSPODIN VLAJKO: Aha, iz Požarevca. Dobro, dobro.

GOSPODIN ČEDA: Molim vas, gledajte... *(Proguta nekoliko reči.)...* vrlo blagodaran... *(Jedno nerazgovetno ,,zbogom". Odlazi levo.)*

Šesta pojava

GOSPODIN VLAJKO, MIKA MAK.

(Gospodin Vlajko sedne za sto, opet metne naočare i čita neke novine. -Pauza.)

MIKA *(u kaljavim čizmama, sav uprskan blatom):* Dobro jutro.

GOSPODIN VLAJKO: Gde si ti dva dana?

MIKA: Bio sam u mlinu.

GOSPODIN VLAJKO: Kakva si posla imao u mlinu?

MIKA: Bio s načelnikovim sinom.

GOSPODIN VLAJKO : Dabogme. Ti se, zete, provodi sa načelnikovim sinom, a ti, taste, lupaj sam glavu sa ovim 'ajducima ovamo! Kako vam je Franc spremio?

MIKA: Dobro.

GOSPODIN VLAJKO: Šta ima tamo novo?

MIKA: Onim novim kolima opet slomili osovinu. Tako je to kad most još nije popravljen: mora da se preskaču kojekakve džombe. Gledaj kakav sam! Umalo ne ostadosmo u onom žabljaku kod Grabovika.

GOSPODIN VLAJKO *(vrlo ravnodušno):* Koj' te đavo tera da sad ideš u mlin! *(Nastavlja da čita novine, vrlo slabo slušajući dalji govor svoga zeta.)*

MIKA: Nego znaš šta... Opet ću morati da idem do Pešte. *(Očekuje neki odgovor, pa onda opet nastavi.)* Ovako se više ne može. Šta ti misliš?

GOSPODIN VLAJKO: Aaa?

MIKA: Moram da idem do Pešte.

GOSPODIN VLAJKO: Šta ćeš u Peštu?

MIKA: Imam posla.

GOSPODIN VLAJKO: 'Ajde, ne mlati! *(Produži da čita novine.)*

mika *(razmišlja se neko vreme kako da nastavi):* Ozbiljno ti kažem, moram da idem u Peštu.

GOSPODIN VLAJKO: Šta je tebi danas!

MIKA: Nije mi ništa... Gde je Marko?

GOSPODIN VLAJKO: Šta će ti Marko?

MIKA: Treba mi da ga pošaljem kod komandanta. Digao mi ono sedlo, pa ne vraća.

GOSPODIN VLAJKO: Otišao je Marko jutros rano na ringov.

MIKA (*vrlo ozbiljno):* Znaš li šta ja hoću danas od tebe?

(Gospodin Vlajko čita i dalje svoje novine. Pauza.)

MIKA: Treba mi šest hiljada dinara... *(Pauza.)* Čuješ, treba mi šest hiljada dinara.

(Gospodin Vlajko prsne u smej, pogleda ga, pa nastavi da čita novine. - Kratka pauza.)

MIKA: Molim te, nemoj da me ljutiš.

GOSPODIN VLAJKO *(lupi novinama o sto):* Ama šta je tebi danas?

MIKA: Ništa. Hoću šest hiljada dinara.

GOSPODIN VLAJKO: Jest, ja štampam banke. *(Opet uzme svoje novine.)*

MIKA: Ala si ti ponekad čudan! *(Hoda po sobi.)*

GOSPODIN VLAJKO: Zašto će ti pare?

MIKA: Imam jedno plaćanje u Pešti.

GOSPODIN VLAJKO: Kakvo plaćanje *ti* imaš!

MIKA: Ozbiljno ti kažem, trebaju mi pare.

GOSPODIN VLAJKO: Opet si se kartao!

MIKA: Nisam se kartao. Imam jedan stari dug da platim.

GOSPODIN VLAJKO: Platio sam ja jednom sve tvoje dugove!

MIKA: Kartao sam se, eto da ti kažem.

GOSPODIN VLAJKO: Lepo. Plaćaj kako znaš. Što se kockaš bez para?*(Pauza.)* Što lažeš! Što lažeš da si se kartao! *(Opet nastavi da čita novine. - Duga pauza.)*

MIKA *(prelazi uzbuđeno nekoliko puta preko sobe):* Molim te, nemoj da teraš komendiju!

(Gospodin Vlajko pravi se da ne čuje. - Pauza.)

MIKA: Nemoj posle da se kaješ što si tako bezobrazan sa mnom. Znaš dobro šta sam ti jednom napravio!

GOSPODIN VLAJKO *(priđe levim pozadnim vratima, otvori ih. U dnu, pred kontoarskom pregradom, vide se dva-tri čoveka):* Maksimoviću, odi ovamo!

Sedma pojava

Pređašnji, KNJIGOVOĐA

GOSPODIN VLAJKO: Imaš li kakva posla?

KNJIGOVOĐA *(sa jednom crvenom uložnom knjižicom u ruci):* Imam, gospodine upravniče.

GOSPODIN VLAJKO: Lepo. Kad svršiš, a ti napiši jedan telegram: pitaj pošto su danas akcije Beogradske klanice. *(Zatvori vrata za njim.)*

Osma pojava

GOSPODIN VLAJKO, MIKA, na kraju scene ADVOKAT

(Gospodin Vlajko priđe zidnom kalendaru, nešto zagleda i beleži po njemu.)

MIKA *(Gleda ga neko vreme ispod očiju):* Ti si jedan matori magarac i ništa više!

GOSPODIN VLAJKO *(smeje se);* Ha-ha-ha-ha! Hajde-sad, hajde-sad!

MIKA: Nemoj da se cerekaš i da se praviš šašav, kad nisi šašav! Znaš li da me danas-sutra mogu uhapsiti!

GOSPODIN VLAJKO *(prebledeo):* Šta je tebi? - Ti si lud!

MIKA: Kažem ti lepo da mi trebaju pare!

GOSPODIN VLAJKO *(zagušeno i oštro):* Opet si potpisao nekoga!

MIKA: To si ti kriv!

GOSPODIN VLAJKO *(odsečno):* Ništa me se ne tiče! Idi onima s kojima si pare potrošio!

(Pauza)

MIKA: Nemoj da me praviš budalom... Ja ne tražim *tvoje* pare, tražim ono što sam *ja* zaradio na novoj kasarni. Šta si ti bolji od mene? Šta mi ti manje trošiš? Ne znam ja kako tebe šiša baba Kata iz Donje Male!

GOSPODIN VLAJKO: Napolje, bitango! Napolje! Napolje se vuci! Bitango jedna! Hoćeš da ti ja plaćam lumperaje i kojekakve... Napolje! *(Hoće da ga izgura.)*

ADVOKAT *(pređe brzo preko sobe i hoće da ih rastavi):* Vlajko, ostavi se, Boga ti, ostavi se!

GOSPODIN VLAJKO: Marš u...! Gledaj tvoja posla!... Hoću da isteram lopova i kockara! *(Zalupi vrata za zetom.)*

Deveta pojava

GOSPODIN VLAJKO, ADVOKAT

ADVOKAT: Nemoj toliko da vičeš. Sve se čuje u drugoj sobi.

GOSPODIN VLAJKO: Nek se čuje! Ništa me se ne tiče!

ADVOKAT: Ti, Boga ti, ne znaš šta radiš. Zašto praviš toliku larmu kad ćeš sutra *sam* da ga zoveš!

GOSPODIN VLAJKO: Ne laj!

ADVOKAT: Zar si zaboravio šta si radio kad mu skinuše uniformu, pa si ga posle uzeo sebi za ortaka.

GOSPODIN VLAJKO: Jezik za zube!

ADVOKAT: Nemoj da si bezobrazan kad ti lepo govorim kao čoveku.

GOSPODIN VLAJKO: Nemoj da si ti bezobrazan, slepče. - Nahranio sam te kao psa, da me sad ujedaš!

ADVOKAT: Polako, polako, rode moj! Nismo mi baš tako strašni. Kaži ti meni kad ćeš ti da platiš onaj moj tal?

GOSPODIN VLAJKO: Kakav tvoj *tal?*

ADVOKAT: Za one četiri potočare.

GOSPODIN VLAJKO: Ti si lud!

ADVOKAT: Lud sam, dabogme. Ali, pazi se! Nemoj da odletiš sa zetom zajedno!

GOSPODIN VLAJKO: More, šta je vama, ljudi, danas! Kao da ste svi jeli bunike!

(Advokat ništa ne odgovori; hoda po sobi. Gospodin Vlajko ga stalno meri pogledom. - Pauza.)

ADVOKAT: Zašto se mi svađamo da nas pita ko! Zar se ovo ne može lepo svršiti, kao međ' poštenim svetom?

GOSPODIN VLAJKO: Šta ćeš?

ADVOKAT: Znaš li šta je ovaj tvoj nesrećnik zet učinio?

GOSPODIN VLAJKO: Dakle, ti si to znao, pa ćutiš!

ADVOKAT: Do jutros nisam ništa znao. Lepo sam se zgranuo! Potpisao čovek sebi punomoćije, otišao u Beograd i digao pare... Šta je taj mislio da ga pita ko!

GOSPODIN VLAJKO *(lakšim glasom):* Nemoj, Boga ti, tako da vičeš! Čuje se sve u drugoj sobi.

(Obojica pređu u Advokatovu kancelariju. Neko vreme pozornica je prazna. - Kucanje u leva vrata. Ponovno kucanje. Penzionareva glava na levim vratima.)

Deseta pojava

PENZIONAR, UDOVICA

PENZIONAR: Izvolite vi napred, gospa Ristosija!

UDOVICA: Hvala... Uh, kako je ovde vrućina!... Nema ga niki!

PENZIONAR: Sad će gospodin Vlajko. Tako on uvek. Nadzirava po kancelarijama: vredan čovek!

UDOVICA: Baš sam htela da ga molim... Znate, udajem ćerku...

PENZIONAR: Eee?

UDOVICA: Jeste. Svršilo mi dete inštitut, sad čeka mesto; a ja rekoh: bolje tebi, ćerko, nađi nekog dobrog čoveka, nego da *ti* čekaš na državno. Udajem je za jekonoma: ima lepu platu, a što je glavno, ima udovica penziju. Nema danas više kao ono nekad. Svako ti to gleda da se okači na državno. Samo proklete selidbe i sedamdeset šesti paragraf, pa ti kuca srce dok ne napuniš deset godina!

PENZIONAR: E, tako ja znam, kad sam služio u Knjaževcu, pa sve mi mladi, tek što kažu omirisali arhivu. Bože, Bože, kako prolaze godine! A gde vaš pokojni beše pre nego što ga premestiše ovamo?

UDOVICA: U Kladovo.

PENZIONAR: Jest, U Kladovo. Baš znam dobro da ga doseliše robijaši... Ej, zakopa ti se čovek ovamo u vnutrenost, pa ni makni više!

UDOVICA: Baš tako. Ja spremila detetu nešto para, pa bi sad htela da kupim neki mebl: jest, kaže blagajnik, čekaj ti gospa-Ristosija tri meseca na otkaz! Ko je znao da mu ima neki otkaz!... Pa dođoh da molim gospodin-Vlajka, inače mora da držimo svadbu posle berbu.

PENZIONAR: Eto, tako ti ja tražio jedanput od Ministarstva (a bejah onda u Financiji), tražio ja naknadni kredit za ogrev, pa mi ga odobrili u sveto-ilinske vrućine. Muka ti je to sa ovom našom državskom administracijom!

Jedanaesta pojava

UDOVICA, PENZIONAR, HOTELSKI MOMAK, KNJIGOVOĐA

HOTELSKI MOMAK *(zaduvan i preplašen):* Gde je gospodar Vlajko?...

PENZIONAR: Šta je, šta je?

KNJIGOVOĐA *(našao se odnekud):* Šta je, Boga ti?

HOTELSKI MOMAK: Gde je gospodar Vlajko?... Zet mu...

UDOVICA i PENZIONAR: Šta zet? Šta zet?

HOTELSKI MOMAK: Uzeo sobu kod nas malo pre... Puče revolver...

PENZIONAR: Ubio se?

UDOVICA: Uh! Uh! Šta mu bi!

KNJIGOVOĐA: Ta nije moguće!

HOTELSKI MOMAK: Jedan metak u glavu...Sav mu mozak ode... Gde je gospodar Vlajko?

KNJIGOVOĐA: Ostavi to sad! *(Ugura momka u svoju kancelariju.)*

(Posle ove momentne scene, Penzionar i Udovica preneraženi izvuku se iz sobe da vest raširе i komentarišu po varoši. Knjigovođa se vrati natrag u svoju kancelariju i zatvori vrata za sobom.)

Dvanaesta pojava

*(*Gospodin Vlajko, *zamišljeno grize gornju usnu i žmiri očima; dva puta pređe polako pozornicu, zastane kraj pulta i prevrće Glavnu knjigu. - Duga pauza.)*

ZAVESA

Lozana, maja 1905.

---

*http://www.rastko.rs/drama/marambo/vjovanovic-drame-1.html

ЖИВОТ ЧОВЕКА НА БАЛКАНУ
Станислав Краков

...Усред ових догађаја мој отац је изненада добио премештај из Књажевца за граничну тврђаву Кладово на Дунаву. Мој је отац био задовољан овом ппроменом јер је у Кладову имао да буде не само војни лекар већ и једини лекар за читав тај срез.

Као на Дивљем Западу, путовали смо три дана у једном затвореном фијакеру од Књажевца до Кладова крај граничне реке Тимока и потом кроз густе храстове шуме у Крајини које никада нису биле без хајдук...

Била је већ пала трећа ноћ од нашег напуштањ Књажевца када смо угледали светлости малог рибарског града Кладова. Наш фијакер је одскакао преко старе турске развађене калдрме. Зауставио се пред једним хотелом, који је имао само приземље. Радознали становници овог малог места од хиљаду и пет стотина душа почели су да се купе око фијакера:

-Дошао је доктор.

Баш у том тренутку врата кафане су се отворила и сопственик хотела је истрчао сав узбуђен:

-Докторе, брзо, спасавај ми жену...

Како је мој отац имао под руком свој трусо, утрчао је у кафану. Ми смо седели у фијакеру и чекали. Мало касније угледао сам оца где излази насмејан.

Хотелијеровој жени забола се кост од рибе у једњак и почела је да се гуши. Мој отац јој је извадио кост и његова репутација доброга лекара је већ прво вече била створена.

Сутрадан смо се увезли у страу турску тврђаву Фетислам, на неколико километара од вароши, у којој је био гарнизон од неколико стотина људи. Превезли смо се преко висећег моста и крај тешке гвоздене капије изашла је стража да ода почаст моме оцу.

Добили смо велику засебну кућу која је овде, као у колонијама, због многобројних змија, била високо изидана тако да се у њу морало улазити преко више камених степеница. Змије су, у прво време, биле прави кошмар за мене, а за моју мајку читавог нашег боравка у Кладову. Ја сам се временом на њих навикао. Било их је свугде. Сваког дана смо их налазили у остави и кујни, које су биле у засебној згради, где су тражиле млеко, висиле са греда таванице, подвлачиле се под ормане, улазиле у сандуке. У штали где је био коњ мога оца, сеиз никад није смео да завуче руку у сено да не би наишао на змију. Али их је највише било између камења огромних градских бедема, испод којих су били дубоки казамати, који су раније служили као затвор. Баш у казамату, најближем нашој кући, у коме смо држали кокоши,

био је раније затворен, после побуне Источне Србије 1886. гоине против краља Милана, касније чувени српски државник Никола Пашић.

За мене је кладовска тврђава била обећана земља. Присуство великог броја војника, у чији сам живот волео да се умешам и да га делим, огромни топови на бастионима, цитадела усред тврђаве, са високим кулама и висећим мостом, у коју се улазило само босоног или у папучама јер је била пуна десетина тона експлозива и барута, подземни лагуми, све је то за мене било чудесно. Највећи број цивилних пацијената мога оца били су аласи- рибари и зато нам је сто био увек пун кавијара и најбоље дунавске рибе. Рибари су научили моју мајку да пече кечигу, умотану у пергамент, на ражњу на тихој ватри, те је то постало моје најомиљеније јело.

Ту сам први пут дошао у додир са иностранством- ако се тако може назвати, Кладово је било на тромеђи. Чамцем сам често прелазио у Турн Северин, у Румунију, или у Оршаву, само неколико километара даље, у Аустро-Угарску. А између те две за мене стране земље отркио сам још једну: Турску. Боље рећи, један изгубљени део Турске. Ту, крај Оршаве, у сред реке пуне вртлога, као енклава, било је мало утврђено острво Адакале, последњи остатак турске владавине на Дунаву. Када сам се први пут искрцао из великог рибарског чамца, који је једва одржавао равнотежу усред јаких брзака, у зеленило овог малог отока, као да сам дошао у једну земљу која је била из друге епохе и са другог континента. Адакале је теоријски припадало Турској, али на њему, сем једног шефа места, који је био као шеф једне велике породице, уопште није било власти. Ни полиције, ни царине, ни суда, ни болнице. Људи су живели тихим, непромењеним животом. Заливали су своје баште и чували неколико оваца и потом долазили у центар пред једину кафану, под расцветалим дрвећем, да ту лагано срчу кафу или једу рахатлокум. Живот је на њих потпуно био заборавио. Последњи пут се одиграла на овом острву мира и среће једна историјска драма равно сто година раније. У једној јулској ноћи, 1804 године, на ово острво су стигле лађом на којој су бежале из Београда четири злогласне београдске дахије- четири одметника од султана али четири џелата за Србе. Они су бежали испред устаника Карађорђевих. Али нису побегли јер је следеће ноћи приашао острву други чамац, пун српских устаника, које су водиле две војводе. Дахије су похватане, на обали су им одсечене главе, опране у Дунаву и послате за Београд. Од тада се Адакале искључило из историје и ушло у свој мирни, патријархални живот. Тек после Балканских ратова /1912-13/ Аустро-Угарска је посела острво и упознала га са свим обавезама, законима и дужностима које модерна држава намеће својим поданицима....

...У лето 1906 био сам завршио четври разред основне школе у Кладову као најбољи ђак. Управитељ школе Милић био је захвални пацијент мога оца. Требало је сада да на јесен отпутујем за Београд код своје бабе и ујака да бих тамо учио гимназију. То је било последње лето мога срећног детињства у кладовској тврђави....

*Станислав Краков с.19-22, Наш дом Београд 2006.г.

Stanislav Krakov, književnik, novinar, filmski stvaralac, „srpski Hemingvej", u jednoj enciklopediji "veliki junak ratova", a u drugoj, posle Drugog svetskog rata „narodni neprijatelj", ili kako je sam sebe nazivao „putujućom tragedijom" rođen je 29. marta 1985. godine u Kragujevcu. Njegov otac, Zigmund, (Aleksandar) Krakov bio je Poljak, lekar, a majka Persida iz tada ugledne porodice, sestra Milana Nedića. Stanislav Krakov je u osnovnu školu krenuo u Knjaževcu, gde mu je otac bio sa službom i svoju čuvenu autobigrafiju *Život čoveka na Balkanu*, počinje upravo opisom atmosfere u tom gradu, i to dana 29. maja 1903. godine kada su u Majskom prevratu brutalno ubijeni kralj Aleksandar Obrenović i kraljica Draga Mašin. Osnovnu školu završio je u Zaječaru 1905. godine, a zatim se porodica preselila u Kladovo, a iz tog, tada malog ribarskog mesta u Beograd.

http://www.smrtnakazna.rs/sr-latn-rs/teme/smrtnakaznauknji%C5%BEevnosti/stanislavkrakov.aspx

ОДА СРБСКОЈ НАЦИЈИ
(Ode alla nazione serba)
Габриеле Данунцио

Какав то крик непрестани
недра планинска пара?
Какав то вапај заумни
потреса густе шуме,
дах леденим рекама
гуши, немир у изворима ствара?
О Србијо Стефанова,
о краљевство Лазарево свето,
крви девет југових синова,
земљо Миличина плача,
ти знаш: опет су разапели
Цар Душановог Христа,
на свако дрво оголело
твојих шума, на сваки кам голи
твојих планина мрачних,
стопала и колена су му здробили
ударцима ногу, проболи
са бодежом груди,
не киселицом од вода сирћетних,
већ са густом жучи изгрушаном крви
уста му света напојили нељуди.
Хабсбуршки џелат, стари
убица немоћних и слабих,
кољач нејаке дечице
и жена, старкеља
блудна којој кроз ноздрве
црви на гомиле врве
и већ се смрдљива, са трепавице
и браде, крмељива и балава душа слива,
бегунац што се тетура и мучи,
кога твој мач проби
на Церу, у Ваљеву, у Гучи,
који се нагутао воде са Дрине
мутне, тражећи прелаз спасоносни,
и батргао жестоко у Сави
док се Хајдук Вељко поносни,
дрско смејао на ветру
оштром као некада неготинском

везиру, а твоја звона
звонила Христу и твоји попови
грмели са Бановог Брда
над Београдом белим од искона.
Хајде народе Марков, храбар буди!
Имај срце јако, срце челично
пред судбином! Ти си, ох људи:
располућен, подељен цинично
на два дела, на два трупла
крвава, као на кули
што погођен би Хајдук
Вељко. Сећаш ли се њега?
Располућен посред стомака
паде. Широке груди
прекинуте у појасу
падоше, одлелујаше у локву
димну. Лежаху Херкуловске
бутине тог див-јунака
раскречене, лежаху доле
посвећене. А из
гркљана поклич се расу:
“Држи се храбро!” Жуч из поцепане
јетре шикну: “Ти се држи
Србине!” Из утробе што пржи
такав ропац се проломи: “Храбро се држи!”
Тај ропац чула вила.
Све твоје горске виле.
Све твоје са урвина виле
чуле команду што пуче,
а ти је чу и јуче.
Чује је земља тврда,
неће три године зазеленити.
Чује је над облаком небо,
неће три године роса чиста пасти.
Шта мари, о ратници?
Глава Свеца Србије,
лобања Лазарова блиста
не само у Ситници,
већ у свакој реци. Ево рже
велики коњ Шарац
Марков, и буди се јунак
тресући своју црну косу.
Цар Душан стиже из Призрена,
израња из Марице мутне
Вукашин, диже се са Косова
јато од девет јастребова.

И кличе бијела вила
с врха Рудник планине,
над Јасеницом што тече мила,
кличе и призива од Тополе Ђорђа
што одмара ослоњен на рало.
“Где си сада Петровићу Ђорђе?
Које рујно вино пијеш?
О чему сањаш? Зар ме не чујеш?
Где си мрки сељаче?
Где су војводе твоје?
Где војвода Милоше,
Јанко и поп Лука?
А Алекса? А Ђурђија? А Миленко
од Мораве? За софром
ли седе? Вола ли заклаше
па наздрављају и песме поје?
Пију ли у славу Христа
да им помогне? Пију ли редом?”
А на погачи налик на медењаке
ипак пише: Христос побеђује.
Али, ту нема места за јунаке.
Кључа крв витезова
коњу до стремена,
до стремена и до мамуза.
А крв до колена
гази пешак, и до појаса,
и дави се кад падне потрбушке.
Жене сред крвавог блата
преврћу мртве, не могу
сина да препознају или сестра брата.
Сви су крвави, сви једна рана,
као на Косову пољу
девет синова Југ-Богдана.
Више надутих тела Дунав носи
него ли ишчупаног корења
што не зна куда да избаци,
набујали Вардар се ваља,
Сава је вена исушена
што гргоће кроз теснаце,
та белина што беласа у вече
пена је Тимока, а Дрина
брза је кланица што тече.
Хајде Петровићу Ђорђе, говедару
од Тополе, хајде пробуди се и позови!
Поведи са собом своје јунаке:
мудрог Јанка и беснога Васу.

Поведи са собом своје хајдуке
што играју над врховима
мачева. Вељко, ево сада,
бедара и прса се лаћа
и спаја их као некада,
а унутра јетру жучну враћа.
Хајде, хајде свињари Божји !
Мишарска олуја, ево сада,
кроз јармове Шумадије
стару победу вије,
сеје ново семе.
Нека друга стада ћеш гонити
пред собом, друге дивљије
чопоре, другу још гору
стоку, друга утовљена
крда, гадна људска племена.
Сећаш се? Говорили су дедови
некад седећи за софром:
“Гле покварено Бугарче, црна сина,
што и данас нас лови
због кришке хлеба и чаше вина
и комада овнујскога меса!”
Није ти зарад хлеба Бугарин црни
и није због гутљаја вина,
и није због комада меса нека,
већ да би све узео на крају,
све да би теби узео на крају:
земљу, име, дах, беоњачу
ока, лик човека,
зато тај Бугарин црни сада
тебе прати и напада
са леђа, у крста те убада.
Тројицу их имаш, а са Бугарином црним,
три кукавице снагом се размеђу сада.
Али, пази да ти јетра остане цела,
дабогда, о касапине стада.
Заузеше Смедерево град стони,
заузеше такође и град
бели, Београд, престони,
у ватреном паклу:
од Липара до великог Врачара,
свако брдо поста пећ врела.
Заузеше Лучицу, па такође
Ђуприја паде, па обадве
напунише широм,
широм језовитом обе бачве.

Напунише Плану старцима
ослепелим, женама дојке
режу, а осакаћена деца
пузе да брашно лижу.
И Сопот претворише убице
у јадне своје касапнице
сецкајући у њима свето
месо (о Крститељу!), а олтар
крвава трпеза им бива:
ишчупаше језик попу,
а на њему остија жива.
Али из Берчиорова спази
Румун са очима милоснице,
са лицем као од воска,
како плове низ Дунав у Кошаву
надуте Швабе, испливавају мртве убице,
на тисуће по сивом Дунаву
између Рама и Дубравице,
између Сипа и Текије мртваци.
Под Текијским брегом
што прашти као бакља од смоле,
гроздави швапских телеса.
Место где се једе није више Лапово,
већ гомила трулежи. Није Тривуново
воћни брег: то је гомила
црва што ври. Чујеш, Враново
гозба је за гавране, а Вујан за лешинаре.
О роде Краљевића Марка,
сабљом рачуне поравнаваш старе.
Под Оршавом где се зла вода
завлачи, сада се срећу псине
Бугари и Швабе, балега и изметине.
Заузеше прелазе и пролазе,
заузеше их, а ми наше заседе
држимо. Пали Ужице и Раља,
заузеше и Струмицу и Врање,
и Краљево заузеше и бију
села и градове, зидине и урвине,
и где ли оставише више костију
него камења, више лобања
него белутака. Заузеше и зидине
Ниша одевеног у црнину,
јао, света Србијо, у одоре
црне обукла си болне куће
где се зараза шири попут море,
и смрад са врата бије.

Заузеше и древно Скопље
(јао, света Србијо, плачи),
дом који у славу Бога
саградила си од камена,
а ту је и тврђава, чувар сенима
Цара Душана Силнога.
О Србијо, плачи на коленима.
Затим устани и скочи и у своје руке
поврати Цркву, тврђаву и светиње олтара,
и главну кулу, Царство и судбину.
Обоји зелени ток Вардара
као Нишаву и Влашку,
обоји Вардар као Власину
чију мочвару већ си претворио
у глиб смртни за Бугаре.
А Тимок, о народе Ђорђев
који оца свога светом руком
закла да роб не би био.
Тимок обоји у вечност,
у вечну гадост
од извора до ушћа
и све до дубока миља
у име твојих силованих жена
чија част је на обалама оскрнављена,
у име твоје деце на коце набијене
и ко из праћке избачене,
у име изгорелих, у име попаљених,
што бакље беху запаљене.
Паде Лазарева глава
на Косову равном и пропаде
царство, згасну слава.
То од Скопља Бугарин црни
по Косову равном блатом стреса
њушећи победу срамну.
Држ' се, Србине! Чуј урлик беса
Хајдук-Вељка који васкрсава
и снагу обнавља. Држи се храбро!
Ако хлеба немаш, мржњом се засити,
ако вина немаш, мржњом се напоји,
ако само мржњу имаш, сигуран можеш бити.
Не сакупља у планини праве
вила, нит корење туца,
да би видела ране твога срца.
Ти не војујеш за ране твоје,
већ на смрт за олтар свети -
војујеш за огњиште своје.

Ако поклекнеш, устани, полети,
ако паднеш наузнак, устани,
ако посрнеш, устани па се брани.
Тако је клицала своме роду вила
с високе планине, вила
тако кличе и у војну зове.
О Србијо, храбра буди! Мржња ти је
узданица, мржња ти је храна
и оружје за твоје синове.
Бој се још бије код Кочана
и битка се води у Пироту,
у Тетову је велика кланица,
и на Бабуни између двеју литица.
У Ражњу је твоја коњица,
на газу Извора пешаци су твоји,
на Глави твоје жене изгладнеле
са ножевима и секирама.
Мајке се боре у јатима
са дететом на грудима
и пушком уз образ, или су на колима
што их волови љути вуку
труднице или су у седлу са два
пиштоља као велика Љубица,
гавранима црним слатка посластица.
Какав то смех пуче
као удар силни надланице?
То је смех Хајдук-Вељков
са вучје му вилице.
Шта он види? Бугарина црна
како губи својих тридесет динара?
Швабу премрлог коме падају
гаће док се предаје са страхом у души?
Перјаницу ли види тиролску
старога крвника кога кашаљ гуши
и дави старачко пражњење?
Или тријумф Мурата прешлог у немачку војску,
султана евнуха са широким појасевима,
како потеже ђорду масну?
Шта ли види, па се подругује
гадовима и кукавицама, шта ли види?
Види, види педера под круном,
види дрипца што би Цезар да буде,
свег премазаног азијатским помадама,
како отима од Јулија Цезара
кревет краља Никодема сама!
Опипај твојим рукама

тврдим ту врећу стару
зла и сала, о Вељко, ту врећу
сланине и ту ђубретару.
Цезар Бугара црних,
као Симеон, тај ли је,
као Калојан од Преслава,
то ли је Кобург копиле?
Ти који држиш оштрицу
међу зубима, хајдуче, ако кубуру
хоћеш да држиш у руци,
посеци ми ту кукавицу
реским својим смехом,
исеци га као печеницу,
зачини га онда мошусом,
циметом и лавандом.
Тако удешена ћеш га послати
скопским блудницама.
Нека га твоја поруга прати,
нека га твој смех цепа и пљушти са висока
по твојима као ватра жестока.
О Србијо, чија краљица беше
милосна Ана Дандоло и што даде
Урошеву краљевску вену
Буонделмонту за жену,
чуј: победа је латинскога рода
и доћи ће као слобода.
Она је чиста бела девица
(ни твоја вила јој није равна)
лакша од твоје виле
дивље што босих ногу
пред непријатељским четама
плесаше на копљима банова.
Гласници су зборили
од Прилепа Марку: “О господару,
око царства се гложе.
На коме је царство сваде, се велможе.
Зову те на Косово равно
да пресудиш на коме је царство.”
Неко повика: “Латинско је царство.
На Латинима је царство.
Јер Рим им даде царство.”
Слава Јединоме, хвала Господу
на Косову ће Латини са тобом
сутра да се заједно боре
под крсташ барјаком
док Шваба: “Моје је царство”,

мрмља, “јер се ратна срећа окреће”.
Сутра ће са Латинима бити
њихова велика чедна девица.
Већ су крв своју измешали
са твојом у Валандову, светиње
прве. Сада се Велес црвени
од њих, а Црна се румени.
Међ роговима Бабуне
отпор не може да сатруне,
а у Прилепу вера се распламсава.
О Румуне курвинског погледа,
шта тако буљиш у пределе трава,
двоумиш се између опасности и плена ?
А ти кукавни Грке пошвабљени,
што осећаш драме прљавих мука,
зар не чујеш топ Деде хајдука ?
О притворни Дачанине, ти се дичиш
славом латинскога имена,
а достојан ниси ни имена
варварскога што ужасно беше,
нити си чист од азијатске
губе што са тебе још лепи,
дакле, када ћеш рат почети?
Када ће Трајанов стуб
чији се кам претвори у плам,
к теби доћи да те поведе
као стуб Божији од облака
у Етаму водећи синове
Израиља ка пустињи
мирној кроз воде раздвојене?
Али и ти, Грчићу, меркаш.
Одавно су мртви твоји одметници.
Ено диже се и Буково
и пљује на тебе са костурнице.
Предајеш се. Нећемо те купити
ни за прљаву драхму.
Челиком ћемо тебе исплатити.
Време је, време је. Ноћ плача
пада. Над свима
лебди закон ватре и мача:
то је искушење највеће.
Обазривост је срамота, сумња
пораз јесте, одмор је злочина пошаст,
кукавичлук се речју празном размеће,
а оклевање је пропаст.
Италијански роде, буди строј

оштар као неки клин,
строј што се пробија,
као римски троугао цепа и разбија.
Италијански роде, буди фаланга
чврста, збиј фронт свој,
фаланга жестока што лети
као један човек у бој.
Италијански роде, буди снага
краљевског орла тог
што туче крилом, кљуном
раздире, канџама граби врага.
А Бог је један: наш Бог.

НОЋ У АЛХАМБРИ

Иво Андрић

О нашем покушају да радимо с румунским петролејом и нашем путу у Букурешт не би имало шта да се прича (то је управо једна брука наша), да нисам том приликом поново срео свог страог друга Николу Крилетића и провео с њим једну бурну ноћ, која је и још једном у полицијске рапорте иностранства унијела неколико наших имена...

Сала се све више пуни. У ложу лијево од нас дођоше неки трговци, Београђани, Крилетић се с њима здрави и рукује преко ограде.

...И опет се с неким поздравља и уводи неке људе у ложу.

Кимићикић, тешки трговац из тимочког округа. Неки младић из Кладова, висок, погнут, тамножут у лицу. "Николић, лађар". Очито туберкулозан, говори промукло и кашље...

Ваздух је пун дима и прашине, засићен задахом пића, воћа и мириса. Све подсјећа на вечеру поред освијетљеног слапа. Али покаткада се прокине и та хука да се замијени још већом и оштријом, а сваки се такав догађај врти око Крилетића као вир.

Силази бучно са столице, иде поред наше три ложе, удара снажно дланом у дирке од преграда и узвикује.

-Ес, Ха, Ес.

И пошто је окрстио ложе, узима јеловник и винску карту у тврдим корицама и баца на сто средње ложе.

-ово нам је Устав, а ја сам вам Министар- предсједник, па да га видим ко смије да не пије.

Сви вичу и упадају у ријеч.

-Шта сам ја?- пита наметљиво онај туберкулозни младић из Кладова.

-ти си министар народног здравља...

*Иво Андрић Сабрана дела, књига осма, Знакови- приповетке, "Просвета"Београд, "Младост" Загреб, "Свјетлост" Сарајево, "Државна заложба Словеније" Љубљана; Београд 1963.г.

НА ЛАЂИ

Иво Андрић

На свим нашим путничким лађама које плове Дунавом има једна нарочита атмосфера. Ту се наша сељачка строга и наивна једноставност видно меша са оним турским и влашким што још живи у нама и око нас.Неколико сати спорог пута, и ви сте потпуно на отровном Леванту где кафа, алкохол, дуван и чулност нижих облика стварају засебан свет споре мисли, мутног осећања и немирна али непокретна духа...Посматрајући те промене међу путницима, неосетно су ми пролазили сати... Мој сапутник је имао изглед оних људи који су незадовољни провинцијом а за које нема места у претсолници. Његово лице оштрих црта, расно, са правим носом и неподсеченим брковима, кварио је неки непријатан немир и израз лажне одлучности коју даје алкохол... Тада се мој сапутник некако косо, готово враголасто, нагну према мени и упита ме лако и свечано:

-А знате ли где је сада онај Станисављевић?

-?

Не говорећи ништа, он обори кажипрст према поду, указујући на понутрицу брода.

-Однео је малопре, видели сте, жени у кабину чашу воде. Сад спавају.

Па после краћег ћутања:

-А знате ли куд апутује, и зашто?

И не чекајући одговор настави.

-Иде у Кладово. Шаље га Министарство финансија да ме смени, јер имам мањак. Није моја кривица, али имам мањак у каси. Био сам у Београду, тражио сам новац д апокријем, али нико не да. Враћам се, ево, истом лађом. Сутра треба да му предам касу. Остало ћете читати у новинама.

Било ми је и мучно и страшно.Коначно нађох снаге да устанем. Сапутник ме није задржавао. Точио је хладно и презриво само своју чашу и говорио кроз осмејак, као да пева.

-Тај са цветом спава. Са крином, господине!

И онда, као да брише то што је рекао, додаје сасвим другим гласом.

-Тај има у реду и дневник касе и партијалник. Ја га познајем. Збогом господине, клањам се! Пријатно!

У мојој кабини било је загушљиво. Спавао сам мало и рђаво. Око седам сати изјутра изашао сам у Турн- Северину. Излазећи, погледао сам са страхом у салон. Био је празан. Астал за којим смо седели, био је го и почишћен. Осим нас неколико који смо силазили сва је лађа спавала...

*Иво Андрић Сабрана дела, књига осма, Знакови- приповетке, "Просвета"Београд, "Младост" Загреб, "Свјетлост" Сарајево, "Државна заложба Словеније" Љубљана; Београд 1963.г.

НИЗ ВОДУ, РАЗГОВОРИ УДВОЈЕ

Иван Ђаја

Њихов разговор прекиде нагли удар ветра. Време се било натуштило. Живи песак се дизао на појединим местима и у облацима падао на реку. Наша два пријатеља похиташе да се врате на брод. У малој кајути било је врло пријатно. Биће то атавизам, успомена на живот у пећинама и колибама, што и најкултурнији људи осећају нарочито задовољство кад се нађу у каквој малој и ниској одаји у којој се не могу исправити. Заштићени од ветра, уз благо њихање бродића и клопотање воде уз његов десни бок, Марко је посматрао кроз окно узбуркану реку, тамне брегове над Базјашем и ниске облаке. Дотле је Андреја разгледао шкољке што је био успут покупио. Посматрајући повећу добро очувану шкољку једног бивалва, рече:

- Бадава, тешко је наћи штогод што је човек измислио а што природа није већ остварила. Кад би човек више посматрао природу, он би тада *откривао* уместо што *изумева*. Погледај шарку на овој кољци. Како је савршено начињена; антагонистичком игром шкољка је или затворена или више или мање притворена. То савршено одговара њеним потребама. Мишић који привлачи оба поклопца увек је згрчен, јер шкољка је махом затворена или слабо притворена. Физиолог Парнас је открио да је тај мишић, с обзиром на улогу коју врши, сасвим особене природе: она на тај свој рад притезања не троши никакву енергију нити храну па се не може ни уморити. Заиста је немогуће не видети *мисао* у ономе што је жива природа створила. Све те творевине живога света, животиње и биљке, израз су мисли и сврхе, готово више него оно што човек својом индустријом ствара. Па ипак, наука се из свих сила и свим средствима упиње да докаже да у природи нема ни једно ни друго. Човек својим умом и разумом труди се да докаже да ван њега нема ни паметног ни смишљеног. То је заиста доста нескромно, ако не и

горе, и не иде у прилог његовој памети. Има ли примера људског (а човек уме бити упоран и тврдоглав) о тако упорном стремљењу једноме циљу, о тако неисцрпној довитљивости да се кроз све препреке до њега дође, као што је нагон живота у борби за одржавање живота? Рећи ћеш ми да све то почива на механизмима, и да ту свест не игра никакву улогу. Разуме се да је тако, али само што ти механизми имају све одлике онога што човек својом памећу ствара у нарочитоме циљу. И само у живоме свету видим то присуство памети и свих њених израза: намере, сврхе, знања, стицања искуства. У једној трунци живе материје има више генијалне технике, више смишљене целисходности него у најчудеснијим људским изумецима. А шта тек да мислимо о биљци и животињи!

Како можеш замислити да су такве творевине, од којих немаш потпунијег примера паметнога, постале без учешћа неке памети? Стотине хиљада механизама сарађују у живоме бићу на одржавању живота и на његовој одбрани. И што је најчудније, ти се механизми мењају, подешавају једни према другима и према променљивим спољашњим прилика. И то увек у смислу одржавања живота и његове одбране. Истина је, организам не побеђује увек, али се ипак бори! И свему томе упорноме и генијалноме треба порицати и сврху и памет! А ако помињеш памет или штогод слично у природи, тада ће те уврстити у мистичаре, као да позиваш у помоћ неке тајанствене небеске силе а не најобичније чињенице самога живота. Није ли памет, по њима истим, у нашем мозгу? Нисмо ли у стању поставити циљ својим настојањима и доћи до њега? Нису ли то позитивне чињенице као и то да дишемо и да се крећемо? Још да је питању оно што остварује мртва природа, али се тиче живота, који је средиште и извор мисли и разума. И још их има који тврде да наука нема догма! У сва времена их је наука имала. Она се у великим питањима увек трудила да докаже оно што је желела. Само што она то покушава поштеним средствима, што чини њену снагу. Па кад не успе, она сама обори догму коју је била уздигла. Тако је и са чисто механичком доктрином живота. Мораће се најзад признати да је једна од основних особина живе материје она иста коју данас приписујемо само једном органу, мозгу, и да се у свакој трунци живе материје израђује потајно и споро нешто што је исте природе као наша мисао и што је омогућило развој и усавршавање живота са свим оним његовим чудесним

творевинама и механизмима који су сушта смишљеност и сврховитост. Мораће се човек помирити с тим, да није смишљено и паметно само оно што он ствара, већ да је и он постао на исти тајанствени начин којим се израђује и мисао у његовом мозгу.

МАРКО

У тим питањима се треба чувати привидности и уношења одлика нашега духа онамо где их стварно нема. Знаш да се све појаве у природи могу изразити речником наше психологије. Песници то обилно искоришћују. Небо се радује и плаче, бесно море вреба своје жртве, ова река хита да се што пре улије у море... Та тежња да се живот одржи, то неодољиво настојање да се дође до циља, можда је исто тако привидно и далеко од онога што ми тим именом назначујемо као и настојање камена да под утицајем земљине теже постигне свој циљ.

АНДРЕЈА

Ништа није тако неодређено и лично као значај речи. Исте речи немају за сваког појединца исто значење. Још мање имају исти смисао исте речи на разним језицима: Freiheit није исто што и libertè, реч шума не изазива иста осећања као реч forêt. Свака реч је у сваком језику прикупила у себе оно што су јој дали историја, уметници, песници, цела образованост једног народа.

У тренутку када сам под утицајем природе, велим себи: „То је дакле значење тих уобичајених речи!“ И чим утисак ишчезне, речи више ништа не значе, јер никако није више могуће надовезати утисак за њихов смисао.

Осећајмо дакле, замишљајмо да све то што су толики милиони осетили пре нас, да ми то сада откривамо. Осећајмо и ћутимо. Главно је осетити, а да ли се може изразити, сасвим је споредно. Има их, пак, за које важи и постоји само оно што се од осећаног може исказати. То су професионалци стиха, четке и осталог уметничког оруђа. Они су потребни, јер их има много који тек преко њих могу осетити природу и бити узбуђени. Ми, хвала Богу, нисмо од тих.

Месец се био сакрио за један брег. Госпођин Вир је утонуо у мрак и мир. Само је из планине допирао покоји пригушен крик ноћних птица и ситног зверења.

TABULA TRAIANA

Montibus excisis anconibus sublatis viam fecit

Срећна се провлачила између пловећих знакова, црвених и црних, који бродовима означују пут. Андреја је на крми нарочито пазио да их брза вода не нанесе на те велике укотвљене греде, те да им не буду кобне уместо да им показују пут. Вода је на неким местима била тако брза, да је изгледало да мотор у брзини својој заостаје за брзином реке. На Гребену су летели подижући слап од кога су били мокри као окупани. Бродари веле да се на Гребену осећа како брод низводно пада, гњурећи кљуном, док узводно полегне и стење као животиња кад хоће да прескочи препону.

На пешчаној обали испод Милановца зауставише се око десет сати пре подне па пођоше у град да купе хлеба и друго. После подне пођоше низ воду и убрзо унађоше у опасни канал Јуц, коме бродари, веле, дугују многу седу влас. Узани кривудави канал у коме попречне струје Поречке реке бацају бродове и шлепове на подводно стење, најгоре је место дуж целог Ђердапа. Провлаче се Јуцом огромни шлепови, често на неким местима нема више од две шаке воде под њима, а кад магла изненада падне или зими вејавица изненади бродове у Јуцу, јадни капетани осете тада сву горчину морнарског хлеба, за који се вели да има две коре.

На изласку из Јуца, очекивао их је необичан призор. Између Голубиња и Љуботена упадоше одједном у ројеве воденог цвета, тако густе, који су их шибали по лицу и падали им у очи, да су једва могли пред собом штогод видети као кроз најгушћу мећаву. Милиони тих инсеката падали су на реку и прекривали је у потпуном смислу. Инсекти су се у ваздуху сударали, свлачили су своје беле кошуљице, парили се и лепршајући крилима падали на реку умирући. Сваки кутић брода био је пун њихових меких жутих лешева, са огромним црним очима и рачвастим репом.

На улазу у Казане, жива вејавица се прореди. Пролазећи поред Калника, стене која вири из воде на самом уласку у Казане, Андреја се сети шале свог друга, који је једном наметљивом познанику дао своју адресу преко лета: Марко Н. Калник, Ђердап.

У Казанима је владала потпуна тишина. Горе у висини врхови планински били су осветљени сунцем које се није видело. Вода је била глатка и полако је протицала. На једној страни лепи Сечењијев пут, који их прати од Базјаша, провлачио се сада клисуром уз саму реку, на многим местима уклесан у самој стени. На другој страни остаци Трајановог пута, на који су били наишли већ код Госпођиног Вира, омогућавали су да прате промене што их је обала претрпела за скоро две хиљаде година.

- Те су промене готово незнатне - примети Андреја. – На неким местима изгледа да су се стене угнуле, блокови померили. Иначе се готово свуда може пратити пут, негде би се могло још ићи њиме, и пастири и рибари га понегде још искоришћују, а оне четвртасте рупе у којима су биле греде и њихови подупирачи, јер је пут једним делом био проширен даскама, изгледа као да су јуче начињене. Кад се за две хиљаде година тако мало променило геолошки, за милион година не би се богзна што изменило. Колико ли је тада требало времена да се изврше геолошки преображаји као што је просецање ове клисуре?

Као што су били уговорили, стадоше уз десну обалу под самом Трајановом таблом. Ту је обала одсечена као зид, али мало повучена, тако да је то место, нешто заклоњено, састанак рибара. Под самом таблом је некада био шири обод на коме су рибари ложили ватру и кували чорбу, те је Трајанова табла била прекривена гаром. Један министар унутрашњих послова, који је имао смисла за старине, наредио је да се пропланак зазида стрмо – и сад је табла заштићена.

Марко увуче руку у једну од оних четвртастих рупа у којима су биле греде о којима говори натпис на табли: „Просекавши брда и подметнувши балване, сагради пут“, и привуче брод.

- Уронио сам у дубоку прошлост – рече Марко. – Ова је рупа постојала више векова пре доласка нашег народа у ове крајеве. Ништа се из тог времена

није тако очувало као ове шупљине у камену издубене. Изгледа да ништа људског није тако трајно као оно што је без садржаја.

- Погледај ове погане животиње шта су учиниле – рече Андреја, гледајући како су се хиљаде водених цветова и њихових кошуљица полепиле на крову кајуте коју је то јутро свеже био премазао. Свуку се, спаре се и угину. И то им је живот. Мужјаци имају онако буљаве очи, веће од саме главе, да би се, вероватно, нагледали света за неколико сати живота. Као да се природа хтела нашалити, свевши живот ових бића на парење. И то није једини пример њеног хумора те врсте; има једна врста паразита који живе под трбухом неких морских ракова и који су током времена изгубили и главу и ноге, и срце и желудац, све осим жлезде за размножавање, из које се та бића једино и састоје.

МАРКО

У томе питању природа се и са људским родом свирепо нашалила. Није ли готово све што је људско у истоме знаку? Да би се живот могао овековечити било је потребно да се његове исцрпене снаге принављају сарадњом, да не кажем саучесништвом, човека и жене, или уопште мужјака и женке. Је ли тако? Та се појава налази дуж целог низа живих бића, код животиња и код биљака. Код ових се тај посао врши врло просто: махом је поверио ветру и бубама да пренесу прах прашника на жиг тучкова. Код животиња је друкчије. Зачетак живота је скривен њиховим очима; он се обавља у дубини њихове утробе. Природа, која све предвиђа, имала је, без сумње, разлога да тако буде. Предвиђала је да ће од животиње постати паметан човек, који ће покушати да изигра њене намере. Осим тога, требало је приморати животињу да испуни захтев природе. То овој није било тешко, јер то није било први њен захтев те врсте. Створила је један нагон више. Као што је натерала животиње да се хране и напоје, нагоном глади и жеђи, тако је измислила сексуални нагон.

Могла је и код човека да учини то исто, ставивши му у изглед оно што Шанфор назива „падавицом од неколико минута“. Зашто онда није постигла своју сврху једним обичним нагоном, као што су глад и жеђ, којим човек не би био више ни понижен ни постиђен него када седне за трпезу да се ода сластима јела и пића? Али јој је канда било стало да постигне своју

биолошку сврху и да у исти мах човек осети како је игра у њеним рукама. Она је у себи рекла: „Не само да ћеш, човече, вршити оно што ће те највише везивати за животињу, већ ћеш у томе наћи најпотпунија одушевљења која ће те понети у највише висине до којих можеш доспети; али то само зато да осетиш моју моћ и своју слабост. Служићеш најтелеснијему, најплеменитијим прегнућима и надахнућима своје душе. И кад будеш мислио да се највише удаљујеш од мојих потреба, увидећеш да си им онда у највернијој служби. Стављаћеш насупрот једно другоме полет свога срца и захтев свога тела, а они ће потицати један из другога.“ Ха, ха! Природа је била свирепа у тој својој шали. И видиш све нараштаје како делују у томе одушевљењу које им је природа наметнула, видиш песнике који узалуд траже речи да га искажу. Видиш љубавнике који иду у смрт јер су уверени да су створени једно за друго; међутим, све зависи од случаја, који ће се најпре једни на друге намерити. Могло би се помислити да ће културом и разумом, најзад, човек успети да се отме тим варкама. Али, напротив, што су културнији, све више духовног извлаче из нагона тела. Велика дела, племенити потхвати, највећа жртвовања потичу из одушевљеног нагона љубави. И све то, тако супротно телесноме, све је то стварно његово дело. Јер не може се човек задовољити љубављу која се не подаје. Премда је љубав најпотпунија онда кад не почива ни на чему до на жудњама, јер зашто би љубавници, кад уверавају једно друго да је њихова љубав неизмерна, тврдили да се воле као првог дана. Доцније љубав почива добрим делом на успоменама. Осим тога човек се заварава, јер неће да види изумирање онога у чију је вечност веровао. У љубави има и самилости; та су два осећања врло блиска.

АНДРЕЈА

Најчудније ми је то што је љубав сва у знаку тајанствености и загонетности. А, међутим, све је тако просто! Ни у чему се природа није показала тако оскудном у машти и духовитости. Биће да човек сам ствара ту тајанственост, завијајући љубав велом тајне и стида.

МАРКО

И с разлогом то чини. Природа је дала стид да би тајанственошћу дала привлачности ономе што га иначе можда не би имало. Кад помислиш

шта је све природа измислила да би зајемчила трајање живота, мораш се чудити када јој неки оспоравају да је паметна. Замисли шта је све остварила у градњи, радњама и нагонима живих бића, у служби једној истој сврси. Помисли само на материнску љубав и незахвалност деце. И та незахвалност је њено дело; јер кад им дође време да пренесу буктињу живота, морају с њом и своју љубав пренети. Родитељи имају тада друго место у срцу своје деце. Тако мора бити, јер природа је дала све врсте љубави једино ради своје себичности. Праве су мајке, видиш, оне које то разумеју и које се с тим помире. Природа није само паметна већ је и лукава.

АНДРЕЈА

Мени се чини да је у људске врсте љубавни нагон добио такав облик стога што је његов природни ток спутаван. Кад би се задовољио чим се појави, као што је то код свих животиња, можда не би био узрок толиким поремећајима и свакако не би имао онај претерани значај у људском животу. А овако, пригушен и распаљиван годинама, доцније не може никако бити сведен на прави свој смисао. Код животиња, а може ли се замерити што за једну животињску функцију тражимо светлости од своје ниже браће, тај нагон има све особине других нагона, као што су глад и жеђ: задовољава се чим се појави и где нађе прилике за то.

МАРКО

У томе баш и јесте сва тежина и сложеност тог питања по човека, што је то у природи одвише просто. А друштво људско има своје законе који нису закони природе. Шта би било са породицом, народом, моралом, кад би се то питање оставило законодавству природе! Ни у чему дисхармонија људске природе и складног друштва није тако велика као у томе питању сексуалности. Отуда видимо да једна физиолошка функција као и свака друга, засеца у веру, и у законодавство, и у морал. Како је црква са дубоким познавањем људске природе прогласила брак светом тајном, и како је потребно ту тајну потхрањивати и брижљиво чувати да не би наместо ње дошла разголићена истина.

АНДРЕЈА

Једино не могу себи никако да објасним: откуда та присна веза између сексуалности и морала? За неке се морал поглавито у томе састоји како се ко понаша у томе питању. То ми је, морам признати, сасвим неразумљиво, иако осећам да тако мора бити. Зашто нема везе са моралом како се храни задовољава свој нагон глади и жеђи? Има људи који се тако одају уживањима трпезе, да су одвратни. Али се не може рећи да су због тога неморални. Има их чак врло моралних. Исто тако љубавна страст може бити непристојна, одвратна, нездрава, али, сама по себи, не видим зашто би била неморална. Нарочито се моралност женска оцењује са сексуалног гледишта. То је и бесмислено и не може се друкчије објаснити до љубавном себичношћу човековом. Најзад, мени се чини да морал није у самим делима нашим већ у томе какво је дејство њихово на наше ближње. Узорна жена и примерна мајка је неморална ако на своје дете троши више него што му је потребно а не осврће се на ону децу која немају хлеба. То је неморалност чија је стварност очигледна.

МАРКО

У томе се нећемо никада сложити. Моралност и неморалност су и у самим радњама нашим а не само у последицама њиховим по наше ближње. Јер, по теби, кад би на земљи било једног јединог човека, тај не би могао бити неморалан. Осим о ближњим својим, човек мора водити, у првом реду, рачуна о себи самоме. Има радња његових које га унижавају пред самим собом, које се не могу помирити са људским достојанством. Међу те радње долазе телесна уживања, чим им се одајемо више него што је потребно постизању онога чему служе.

АНДРЕЈА

По чему су телесна уживања неморалнија од других уживања? Меломани, на пример, прави су сладострасници. Нема ли нечега физичкога у музичком уживању са притвореним очима и поремећеним дахом?

Уживање је уживање. По моралности, сва су иста, ако тврдиш да су нека од њих неморална.

МАРКО

Има телесних уживања, а има их и душевних. Прва су ниска и унижавају човека, друга су племенита и уздижу га.

АНДРЕЈА

Нема уживања која нису телесна. И најдушевнија су уживања телесна нарочите врсте. И од њих нам је топлије око срца. Од њих временом мења се и наше чело и наш поглед. Наше тело може подлећи злоупотребама једних као и других, телесних и душевних. А што велиш да једна уздижу човека а друга га понижавају, и ја мислим да је тако, само што ћу ти приметити да се излазећи са неких уметничких изложаба човек не осећа поноснији него после једне ноћи разврата. Али свакако, као што велиш, има уживања која уздижу и друга која то не чине. Треба да смо захвални судбини ако нам је доделила неку добру, корисну и хигијенску страст, а да жалимо ако нас је обдарила неком неваљалом и нездравом. Али нити смо у првом случају врли, ни у другом порочни. Разлика је у природи самих страсти, а не у нама. А све оне потичу из потребе за уживањем, која је у основи живота. Има их који воле да се лишавају обичних уживања, да гладују, да злостављају своје тело. То су тек утанчани сладострасници своје врсте.

МАРКО

Ниједна страст није нижа и опаснија од те којом хоћемо да рушимо и ружимо сва она начела добра и зла на којима човечанство почива. Морамо сматрати врлину заслугом, а слабости грехом. Са великом је муком човечанство саградило, на чистом животињству, нешто што се од њега отело иако је из њега поникло. Не дирајмо у то. Све је то на слабим ногама; и баш стога га треба штедети и подупирати, уместо да се напада и руши. Морал је једно осећање, као и уметност, а не једна рационалност. Јесте, оно што је ружно, нескладно, непристојно, такође је и неморално. Морал је нека врста естетике.

Били су бацили своје удице, али сита риба мало је марила за њихове мамце. Преставши да рибају, посматрали су Трајанову таблу, дивно сачувану, чији је напис време излизало само на неколико места, таман колико да пружи ученим епиграфима задовољство њеног одгонетања.

-Да је била потпуно сачувана, ова табла не би научницима била тако драга – рече Марко, милујући камен руком. – Замисли, она је из другог века по Христу. То нам изгледа врло далеко. Стварно, историјско доба је много краће него што нам изгледа. Шта је један век кад човеку пола проживљеног века изгледа врло кратко. Али нама изгледа много дуже оно време које искуством не можемо одмерити.

АНДРЕЈА

Мени је неразумљиво то, што док природњаци не могу довољно да се приближе предмету свог изучавања и траже све моћније микроскопе, историчари веле да им треба одстојање од догађаја, као сликарима кад посматрају слику, да би могли догађаје видети и оценити. Мени је то неразумљиво. Историја, међутим, није уметност, и зашто ће боље познавати догађаје они који их нису видели, и боље оценити људе, ако их нису познавали?

МАРКО

Ја мислим да је то због тога што се у историји из непосредне близине одвише много види да би се историчар могао снаћи. Издалека изгледа све простије. Стога су најјаснији у историји они периоди о којима се има најмање података.

АНДРЕЈА

Погрешно је мислити да о свачему постоји истина за нас схватљива. Чим се изађе из материјалног света и простих историјских чињеница, истина, једна и једина, не постоји више. Те појаве имају много више димензија од нашег духа, који није у могућности да их обухвати у целини. Отуда у историјским и друштвеним питањима различна схватања, јер има разних истина од којих ниједна није потпуно истинита.

Већ се било смркло кад се под Трајановом таблом окупише рибари са својим чуновима и чамцима. Разговарали су о слабом лову, приписујући га воденом цвету и предвиђајући још за више дана да ће слабо бити рибе. Рибари су објашњавали необичним гостима да водени цвет пада три пута годишње. Први пут је ситан, други пут је крупан, а трећи пут је најситнији. Данас је пао други по реду. Описивали су им затим како изгледа зими кад лед заглави и запуши Казане. Било је тешко замислити да кроз неколико месеци могу наступити такве промене, да после оних жарких дана река добива изглед ледене пустиње. Причали су им о јесењим маглама, када лутају па по неколико сати не могу да се дочепају обале, о кријумчарима, о легендарном Петру хајдуку и његовој жени Смиљи...

Рибари полегаше један за другим на асуре у чамцима. Небо је било облачно, обећавало је освежавајућу кишу. Наши привезаше боље бродић, да их олуја не изненади, а затим се опружише на палубу и заспаше.

НА СПРУДУ

Од ране зоре рибарили су под Трајановом таблом. Око десет сати кренуше низ воду.

Чим изиђоше из Казана, осетише необичну жегу тога дана. Небо је било сиво као над пешчаном пустињом; река, прекривена лешевима воденог цвета који је непрекидно падао, изгледала је прљава и као да одише нездравим дахом. Оставивши за собом острво Оградину, указа се на левој обали Стара Оршава, са дугим низом бродова у сенци јабланова, а према њој Текија, притиснута уз само брдо што се над њом диже.

Жеђ их је морила те се зауставише да би се снабдели водом на хладном извору крај Текије, добро познатом свим бродарима. На обали је омора била још несноснија. Седоше пред кафаном, наручише кафу. За неколико тренутака, посматрајући људе и ствари око себе, били су се већ уживели у досаду тог места.

Преко пута је била месарница са овчијим бутом на вратима, на који су падали ројеви мува. До ње пиљарница са нешто кржљава воћа и увеле зелени. До кафане је један старац чучао пред неколико свежих овчјих кожа.

До њега, за другим столом, седе полицијски писар. По начину како је наручио ракију, како је пушио и како су му се пролазници покорно јављали, могао је човек да му погоди цело биће, цео живот.

Крај његових ногу играли су се маче и штене. Наша двојица у тој дечјој игри животиња нађоше разоноде и лепоте, међу људском ружноћом што је била око њих. Момак, доневши им кафу, ошину животиње својом крпом, сматрајући да оне једино ремете уживање његових гостију.

- Хајдемо – рече Марко, попивши кафу одједном - рекох ти да је на обалама лепо само гледано с воде, при пролазу.

Упртише судове с водом и вратише се на брод. Под платном је сада било малко ветрића што га је кретање брода по брзој води давало. Врућина је била нагнала чак и буле у Ада-Калеу да до појаса загазе у воду на песковитом врху свога острва.

Под Ада-Калеом, на оној огромној ширини реке, не би се рекло да нема пролаза за два брода, и да се мора чекати да један изиђе из уског канала просеченог међу подводним стењем, да би други могао унићи. На Водицама је чекао велики путнички брод да изиђе уз воду неки теретни који се у даљини, у огромном облаку дима, извлачио из Сипског канала. *Срећна* не подлеже никаквим прописима већ се провлачи како уме, на своју одговорност. Вода је била доста ниска, те су сви бродови пролазили Сипским каналом што га је техника у самој обали ископала да би обишла ону брану стења што се целом ширином Дунава препречила, несавладљива као права Гвоздена врата.

Тога дана многи врхови тог подводног стења вирили су као црни зуби из запенушане чељусти. *Срећна* се држала десне стране тог „старог пута“, где је стење нешто дубље под водом, и великом брзином прелетеше дуж спољашње стране насипа Сипског канала. Крму је држао Андреја, који је овуда већ пролазио и добро познавао пут и његове опасности. Ћутали су обојица, у оном уживању напетих живаца, у игри са опасношћу. Пред крај насипа пројурише мимо потопљени шлеп чији је кљун само вирио. Био је пун соли кад је потонуо.

Вода је ту смушена, сударају се разне струје, кључа, пенуша се и окреће у вртлоге. Морао је Андреја хитро да исправља бродић, који је заносио, час на ову, час на ону страну. Најзад открише село Сип, насеље самих рибара, а мало доцније били су међу групом пешчаних острва, покривених зеленилом, зарубљених тополама и врбама.

Готово је са Ђердапом! Ето поново широког, мирног Дунава, без стења и клисура, са спрудовима и адама, ниским обалама, по коме се плови и дању и ноћу.

Кладово је било пред њима. Велики облаци прашине дизали су се на обалама. Небо се било натуштило, у даљини је севало, таласи су се дизали. Окренуше бродом и заклонише се иза шлепова натоварених дрвима, који су на котви стајали. Олуја прште, плаха киша уз грмљавину стаде падати у крупним капљама на реку која се на површини клобучала као да кључа. Заклоњени у собичку, одахнули од омарине, дисали су жудно свежи ваздух који је мирисао на буковину. Пре него што ће зећи, сунце сину још једном на пречишћеном небу.

- текст цитиран према http://www.rastko.rs/delo/13004, Иван Ђаја, *Низ воду, разговори удвоје*, Београд 1938.-

ЖИВОТ ПРОЛАЗИ СЕЋАЊА ОСТАЈУ

Лазар Мечкић

Napravili smo izlet do Oršave, do stare Oršave koja više ne postoji. Potopljena je sa izgradnjom hidroelektrane Đerdap I. Bio je to simpatičan gradić sa oko desetak hiljada stanovnika, a najlepši je deo bio onaj što je ležao na samoj obali Dunava.

Iz Oršave smo produžili do ostrva Ada Kale, gde smo malim brodićem prešli sa obale na ostrvo. Ada Kale je naseljeno isključivo Turcima, ima ih oko 570 duša i izolovani su od ostalog sveta. Na to ih niko ne prisiljava, već su se sami - tako reći - zatvorili u sebe. Međusobno se žene i udaju i tu je neminovna degeneracija. Selo se nalazi na istočnom delu ostrva, a ostrvo je ograđeno tvrđavom prilično razrušenom i zapuštenom. U selu se nalazi džamija, a isrped nje jedan prilično visoki čempres. Postoji još jedan čempres na kraju istočnog dela ostrva, pa se čovek mora zapitati: kako je moguće da, i pored košave koja duva dolinom Dunava, klima bude tako blaga da može da uspeva mediteransko drvo? Pored čempresa u selu skoro u svakom dvorištu neguju se smokve, kao i svako drugo kontinentalno voće.

Slučaj je hteo, da baš u vreme, dok ovo pišem u listu „Politika” od 14. jula 1991. godine u rubrici ,,Da li znate” izađe sledeće objašnjenje:

„Masiv planine Karpata štiti područje Đerdapa od uticaja oštre klime sa severa. Tako je Đerdap neka vrsta prirodnog termostata džinovskih razmera u kojem su očuvane biljne vrste još iz tercijera, karakteristična za nekadašnje obale evropskog centralnog mediteranskog mora. Zahvaljujući tome, sve do danas Đerdap je ostao zanimljiv po flori, a posebno po pojedinim biljnim vrstama, koje su samo ovde očuvane.”

Meštani Ada Kale se bave zanatstvom i sadnjom duvana. U selu postoji radionica za proizvodnju pamučnog platna za izradu krevetske posteljine i pogon za fermentaciju duvana.

U svakom dvorištu od ulaznih vrata pa sve do kuće za stanovanje (kuće su uvučene u dvorište) vodi staza popločana turskom kaldrmom, a duž staze sa jedne i druge strane zasađen je bosiljak.

U centru sela se nalazi nekoliko prodavnica i kafanica i poslastičarnice sa osmanlucima od vinove loze. Na ulici se prodaje med, što znači, da je na ostrvu razvijeno pčelarstvo. U poslastičarnicama se prodaje ratluk i drugi slatkiši svojstveni turskom življu. Narod je vrlo ljubazan i predusretljiv. Utučeni su što

moraju da se sele sa Ada Kale na drugo ostrvo nizvodno na Dunavu, zbog potapanja njihovog ostrva za potrebe hidroelektrane Đerdap.

Još neke podatke o ostrvu. Dugačko je 1750 metara, a široko oko 500 metara. Za vreme turske vladavine predstavljalo je jako utvrđenje na Dunavu i kontrolisalo plovni put. Na Ada Kale su našle pribežište Beogradske dahije koje su izvršile seču knezova u Beogradskom pašaluku 1804. godine (Aleksu Nenadovića, Bričanin Iliju, Gagić Janka i druge) zbog njihove strahovlade je i izbio prvi srpski ustanak 1804. godine. Tu, na Ada Kale, ih je sa svojim ustanicima uhvatio i pogubio Karađorđev vojvoda Milenko Stojković.

Na ovom putu smo posetili i Turn Severin, grad sa oko sedamdeset hiljada stanovnika. Grad je vrlo lep, sa mnoštvo baš lepih i kitnjastih građevina, a najlepše je to što mu je obala Dunava malo podignuta i tu se nalaze možda i najlepše zgrade. Na samoj obali, u jednom lepom i velikom restoranu smo ručali. Tada sam prvi put u životu jeo srnetinu. Jelovnik u restoranu bio je vrlo bogat, hrana ukusna, a usluga na zavidnom nivou.

*http://www.novibechej.com/index.php/zivot-prolazi-secanja-ostaju/829-temisvar-banja-herkulane-i-ada-kale-1966

НА БРОДУ УЗ БУКУ МАШИНА
Драган Јовић Лисац

28.април, 1971, Караташ
...Овде има мало мачака, врло мало, и ако их има, мршаве су, троме и ружне. А превише паса, обичних џукела, сеоских чувара. Куће су од блата, а има и нових од печених цигала, много жаба по барама, поточића, прозора са завесама и без њих. На румунској страни саобраћај је врло развијен...
...Тај први и други дан био ми је тегобан највише због тога што ми се учинило да ме је овде довела Брадоњина фантазија, јер оно о чему је говорио и што је обећавао, све се распало као сан. Нити се гради нова брана, нити ћу ја имати приступа на њу, нити ћу добити некакав стан са балконом и погледом на Дунав...

18.мај 1971. ХЕ Ђердап
Врућина. Радио сам брзо. Слани зној ми пече очи. Често одлазим у мрачни поплављени клозет да се напијем воде и одморим. Он је између лифта и степеништа поред машинске хале.
...Вратио сам се у Караташ. Као да сам све сањао. Међутим, С. Ме није пустила у собу. Била је избезумљена. Прислањала ми руку испод њених груди да бих видео колико је уплашена. Из моје собе се ни сада ништа није чуло. Ствари сам оставио испред врата.
Сачекао сам комби са бране. Био је пун чистачица из Сипа. Некако сам ушао. Онај шофер с вечитом чачкалицом у зубима питао ме: "Куда ћеш сада па ти? У Кладово? Па шта ћеш тамо...Да станујеш?...Пази богати!..."
Увече сам оној жени у соби на Караташу рекао да поједе све што нађе у мом орману.

21.мај 1971.ХЕ Ђердап
Вечерао сам око 17 часова на радном месту, и то врући чај из термоса, већи комад сира, млади белли лук, кувано јаје и хлеб намазан пекмезом. Лепшу вечеру не могу замислити. Као и оног дана на преводници. То су праве гозбе. После су доле у шестом агрегату почели вечерати и радници, вариоци, бетонљери. Док сам радио око мене као из неба падали су каменчићи, у ствари из дизалице високе до неба што је преносила цемент.

24.мај 1971, Караташ

Целу ноћ нисам тренуо и само сањам како радим на брани. Кроз прозор се чуо лавеж паса, па се и он спојио са сном.Чудио сам се томе како је тај пас доспео доле на прво преливно поље у изградњи. Било ми је тескобно и мучно, вероватно од пасуља који сам вечерао. Све редом сам псовао, "Фронт", Брадоњу... У сну радим на брани. Вода је изнад мене... Бетонски блокови се помичу, гласови су врло високо и далеко... Све се гиба и руши... Будим се. У очи ми трешти неки рефлектор са румунске стране. Чекам зору. Хтео сам одмах да одем на брану и нешто лсикам. Ујутру ме Брадоња није будио.

5.септембар 1971, Караташ
Утучен због синоћњег догађаја. Ништа ми се не ради. Брадоња се не јавља и нико се не јавља...Само лешкарим...Желим неки расплет и да почнем испочетка. Боље је стајати на својим слабачким ножицама, него на туђим јаким које те воде у супротном правцу.
...Отишао сам у Караташ. Превише је тужан. Ветар...Самоћа...Пустиња...Моја соба у нереду. Незнам да ли мачићи још живе у оној рупи. Од како нема Стамене као да је све Замрло. Нико више не долази да код ње пије кафу. Више се кроз ходник не чују њене веселе псовке и смех. На трави испред бараке нема више пространих тепиха изнетих из соба, ни веша на жици. Нема више ни веселих девојчица и нико се увече не игра жмурке. Прошао је један једини човек и показао ми колико је риба упецао. Све је личило на пропаст света и поред оног гиганта што је из близине наранџасто трештао до саме стратосфере. Изнад румунских брда преко Дунава изашао је огроман црвени месец. Испод њега је тутњао моторни воз. Јова, сликар самоук, укључио је разглас, па се у тој пустињи чуо још један глас "вечерњег" Ђорђа Ненадовића.

6.септембар 1971, Кладово
...Обе слике док сам сликао нисам мислио да нешто вреде. За ову из Врсара тек си ми ти рекао, и Ксенија, да је добра, а ја се сећам док сам је носио по мразу преко два брода да сам хтео да је одлепим од табле и бацим, јер су ми се прсти у рукавицама укочили од зиме. А и за ону другу нисам био уверен да нешто вреди. То је она што сам је сликао док сам радницима држао "говор" како радим и шта ми све то значи... Долазили су чак одоздо из рупетине- кратера за агрегате да виде шта радим. (Из писма Брадоњи).

ХЕ Ђердап, 18.септембра 1971.
...Цео дан напољу ледена киша, али ја сам радио испод генератора у простору где је лежиште ротора, где није било тако хладно, али тескобно. Другу слику сам урадио поподне са крана у машинскох хали. Нисам задовољан или није било онако како сам замишљао. Испод генератора, где сам сметао радницима, двојица совјетских инжењера коментарисали су моју слику. Један је рекао да је смислио поетичан назив за њу: "Под генератором".

Караташ, 8.октобра 1971.
...Око себе је расплињавао и преко тамних румунских брда ширио врло чудну браон оранжасту светлост. Мотив као да је покривен оксидом гвожђа, а истом бојом светлуцали су прозори румунских солитера. Он је доњом страном додиривао брдо јер тек што се био појавио иза њега.
...После сам вечерао мој пасуљ. Брадоња није био превише нападан са својим предавањем, али ми је одржао предавање о томе како не може спавати док му је кухиња у нереду и све неопрано и како не може схватити да се шерпица са пасуљем преко ноћи држи отворена, јер пада прашина, пауци и други инсекти.
4.новембра 1971.
...После је један бугарски отпловио и ми смо се привезали на "Бихаћ" а за нас два бугарска. На јендом је стајала парола "Привет на советските речнофлотци". После је отпловио и "Бихаћ". А ми смо се везали за обалу, на нас бугарски "Вапцаров", а за њега "баба Тонка".
...Сетио сам се....На месту где због љуљања шкрипи затегнуто челик чело (алат) поред моје кабине сипаћу мало ланеног уља.

Рени, 5.новембра 1971.
...Гледао сам тај утовар наших баржи и шетао по руском шлепу бр.1052. Успео сам неприметно те ноћи да снимим утовар под рефлекторима огромним окретним дизалицама које су са велике висине сручивале товар руде у једном хватању 5 тона у наше барже.

На Дунаву 6.новембра 1971.
Овакав начин "бродског" паковања слика назвао сам "метеор- систем" јер ми се почетна идеја за то створила у глави док сам једном до Београда путовао хидрокрилним бродом "Београд" тог типа...
...Пловимо кроз густу маглу са опасним теретом дању. Кабина је замрачена навученим црним завесама да би се јасно видело на екрану радара. Наш радар користи и румунски реморкер који плови за нама тако да имам посматраче из пријатељске земље, док лсикам на крми нашег брода.
...Кад сам завршио слику, вратио сам се у кабину, а у ходнику сам се ссрео са кормиларцем Синишом који ми је рекао да ми са прамца ветар носи ствари. И стварно: флаша пуна финог разређивача пала је и сломила се, а разређивач истекао у дугачкој бразди по косом прамцу... и четке су почеле "трчати" и столичица, транзистор, мрежица, крпе... јер је брод почео пловити уз ветар
...Водостај је низак и брод се "чеше" о дно. Уморан сам и покушавам да заспим. То ми успева, али се затим будим од потпуне тишине. Нагињем се кроз прозор своје кабине из кревета. Магла је и од умора халуцинирам да смо сели на дно најплиће баруштине и да се један жабац подсмешљиво бечи на нас. Ујутру смо нормално опет запловили. Стали смо само због тога да би "Крагујевцу" правили "друштво".

На Дунаву 7. Новембра 1971.
...Ево шта ми још недостаје на овој пловидби:
1.црна акварел боја
2.бела темпера
3.хамер и акварел папир
4.конзерва за воду
5.неколико тушева
6.акрилне боје
7.кошуље и шушкавци за шверц, а има се шта купити
8.аутоматски фото-апарат малог формата са телеобјективом
9.двоглед је неопходан за овакву врсту путовања.
Поред Душана, другог официра палубе и помоћник машинисте Драган данас је био заражен сликањем. Дао сам му боје и налсикао је један портрет.

8. новембар 71, у Ренију на броду "Дрвар"
Око 02 часа пробудили су ме јер је дошла ревизија. Дотле је брод тумарао по луци горе-доле целе ноћи док сам ја спавао. А најлепше спавање од свих врста спавања је овакво, на броду, уз буку машина бочних удараца, док преко стакла пљуска чађава, мокра, ситна руда, бачена из петотонске јаке руске дизалице.
...После се домаглило, постало светлије, сунце се пробило и обасјало брод баш из правца који сам сликао. Утисак се изгубио. Почео сам као некада шпахталицом да скидам велике количине боја са платна, јер је слика била ужасно лоша и безизлазна. Никада се толико нисам "шљапкао" и мазао бојама као сада. Тубе, четке, кутије, руке, палуба, све живо сам био замазао и радио сам врло нервозно и усиљено. После ручка отишао сам 200м. испред нашег гурача и са врха прамца прве барже- танка почео сликати цео састав са мало више реда и концентрације.
...Први пут радим без подсликавања и само сам ређао боје, покривао ситније површине или оне веће као кад ређам каменчиће за мозаик да бих потрошио што више платна и боја и испунио норму. Брод неумољиво плови, Брадоња неумољиво чека добре слике, па сам нервозан и незадовољан. Слике ми нису "на нивоу", сасвим застарелог су типа и превазиђене од оног момента кад је сликарство измишљено...
....И на баржама сам пренео свој континентални обичај да заборављам своје ствари: шал и штафелај на крми код чамца, фото-апарат су ми однекуд донели, виндјакну на вратима салона итд, а неке ствари намерно остављам свуда около да би ми биле увек при руци на "терену".
...Увече сам прао четке нафтом коју ми је дао вођа строја.

25.новембар 1971, Кладово

...У чему је Брадоњина фамозна ефикасност? Ако је у питању стан, мени је на самом почетку нуђен док сам био у Србобрану, бабушници.... Брадоњин почетак је био кад је становао у бараци са 12 радника.
А мој почетак је ипак мало бољи: сам са собом сам становао у 2 собе. Додуше нисма имао клозет, а за воду сам ишао преко пута. И собе су биле одвојене пролазним ходником. Нема везе што су собе биле бивши дућани, али сма био сам и нико ми није говорио да ли ћу на зид да стваим поморске мапе или неке мазарије. Где ли сам се купао? Уопште се не сећам како сам тај проблем решавао... У сваком случају осећао сам се неупоредиво лепше, лакше. Чак су ме почеле примећивати неке цуре и био сам у сваком случају ефикаснији...
За та четири месеца становања у дућану ја сам пердавао, водио секције, уредио изложбу, и то врло добру, полагао руски на институту за језике у Београду, научио историју музике, цртао плакате и сценографију, а од те прве плате од 77.000, дупло веће од садашње, купио сам такав транзистор какав нећу скоро имати (био је морски пливач, планинар и друго), зимски капут са распродаје, окућио сам се (у професорској ташни носио по две цепанке за фурунче), уредио сам се (имао сам и пољавче), а умало се нисам и оженио. А да сма знао да ћу после 6 година завршити у Караташу са Брадоњином ветровком, гаћама итд, то бих и учинио.

Караташ, 29. Новембар 1971.
Време хладно, влажно и тмурно, са понеком залуталом пахуљицом снега.Празник је и овде на караташки начин и на начин данашњег дана. Неког има, неког нема, а од оних који су ту, нико се не види. Редови барака као композиција теретних возова на великој станици. Све до Сипа гомиле, гомиле, гомиле хартија што их је ветар закачио за гранчице и у трави преврнуте канте за ђубре, живи костури бивших паса, мачака, тетрапака, чаша од јогурта, кутије од детерџената, оглодане крупне ксоти, буђави хлеб, по нека олупина од аута, изгажена жичана ограда око игралишта, ветар и мало даље оранж осветљена брана и ниски облаци у истој боји. Такав је био Караташ кад сам сишао из комбија, поподне око 17 часова.

*Драган Јовић Лисац, "Развитак" бр.1/1972, Зајечар

ЗАПИСИ О ХЕ ЂЕРДАП
Мирослав Тодоровић

Преградисмо ту реку опаку
Мутну воду небу до колена прегазисмо

Звезде јој у темеље и крв и кости
Једна муња изговараше светлост кликтаво

И крик
И ведрина земљи под облаке клијаше сјајно

Беше вода мутна небу до колена
На видику сев кано звезда северњача

Пред ужаснутим очима земље и неба
Израстало је сунце огромно гранато

*

земљи под облаке кликтај

залуд дунаво младо звекиром удара
тешка врата замандаљена су

а звезда што јавља се
удес свој у освит да каже

већ проповед бива
већ проповед бива

*

Чуо се само глас свитања у мраку
У ркупоису северњаче слово и мач

Из воде мутне
Ено устала северњача и пева

Све гласнија светлост бива
Све јаснија звезда у клисури збори 1968.г.

*

видоју романдићу, сликару

Из воде дизао се пламен
Хучан
У руци му комад сунца
Из воде мутне хоће напоље
Иште небо и крик

У ћаси му пси и гује
Сва годишња доба вода мутна
Сад ни звекир у небо не гаси се
Само пламен затеже лук

Какву пашу овој води
Где нема је
Где северњача млада гласи се
А гнездо јој мркло

И
На крају
Пламен глас
Запис једино стваран 1969.г.

*Мирослав Тодоровић, Записи о ХЕ Ђердап, "Развитак" бр.1. Зајечар 1972.г, 64-65

ГРАДИЛИШТЕ
Брана Петровић

Gradilište - iz serije *Kultura danas*. Dunavom do velikog gradilišta u Đerdapskoj klisuri, na brodiću plove pesnik Branislav Brana Petrović (1937-2002) i glumac Dušan Đurić Đuša (1939-1969) i malo razgovaraju, malo ćute, a malo naizmenično kazuju stihove iz Branine poeme "Gradilište". Na početku, Brana kaže: "Vidi Đuša, naš zadatak je da za TV gledaoce i za večnost uhvatimo u kameru jedno živo gradilište sa stihovima pesme... Pod pojmom gradilaštva, ja podrazumevam sve ono što je tvoračko u prirodi, što je na neki način stvaralaštvo čitave vaseljene. Uzmi na primer malu semenku lubenice, njen neverovatan napor da nam se jednog dana nađe na stolu, onako zrela i crvena i da nas zadovolji. Njena divna saradnja sa Suncem, sa Vodom, sa Zemljom i Čovekom - šta je to drugo nego jedno gradilište! Listanje drveća u proleće, padanje snega, rađanje novih zvezda, kucanje srca u grudima, sve su to velika i mala gradilišta, kojih je moja poema, razume se, potpuno nedostojna. Poezija je u jednom dosluhu sa svim tvoračkim u vasioni, ona je u stalnoj prepisci sa inteligencijom zvezdanih pustolina i maglina, sa porukama vetrova i morskih talasa i svega što je u prirodi, u prostoru stvaralačkom..."
http://www.rts.rs/page/tv/sr/story/21/RTS+2/1313520/Trezor+.html

Поезијо бакра!
Сунцу под точкове
Баца се зидар са свог пламеног чула!
Огромна небеса! Облаци плове
Изнад мртвог тела
Поздрављам гашење креча!
Блистава длета!
Мистрије и трубе!
Висак у дослуху са Земљином тежом!
Армирани бетон!
Роботне скеле!
Чекиће и Кланфе!
Враголасту живу!
Усијано гвожђе!
Кад понестане правог материјала, Зидари,
Употребите моје кости!
Додајте ми мало ж'ра,
Мало магнета,
Мало светлости,
Љубљени моји,
Кад понестане правог материјала
Употребите моје кости...

7. септембар 1964.г- Свечано отварање радова на ХЕПС Ђердап. Председник СФРЈ Јосип Броз Тито изјавио председнику Румуније Георгију Дежу: "Овај објекат неће бити само комплекс разних инсталација и грађевина од бетона и челика. Кроз њега ће уједно пулсирати и мисли и жеље не само народа Југославије и Румуније него и других социјалистичких земаља. Јер, са почетком изградње ове бране завршен је... један временски период у току кога су између социјалистичких земаља стварани односи какви између њих не би смели да постоје."

7. септембар 1965.г- 1500 радника успело да Дунав прегради готово до половине загатом (лучним насипом) у који је уграђено око 400.000 м3 шљунка и другог градјевинског материјала; изграђено радничко насеље за смештај 2800 људи; завршен приступни пут Неготин- градилиште, дужине 60 км.

7. септембар 1966.г- Отпочели послови зидања бродске преводнице; до овог датума градитељи су ископали 1.678.166 м3 речног наноса и уградили више од 27.000 м3 бетона у темеље бране.

До краја 1966.г. ископано је наноса 1.500.000 м3 хидромеханизацијом и 700.000 м3 сувоземном механизацијом, а стена 1.400.000 м3. Уграђено је бетона и армираног бетона 420.000 м3.

Август 1967.г- Пресељење становништва из насеља која потпуно или делимично потапа акумулационо језеро.

Август 1968.г- До тада је у објекте на српској страни уграђено 950.000 м3 бетона, 48.000 тона бетонског гвожђа, 270.000 м2 челичне оплате, ископано преко 3,5 милиона м3 стена и више од 6 милиона м3 речног наноса и шљунка; на румунској страни до тада је уграђено 860.000 м3 бетона и 4000 тона арматуре.

22. јул 1969.г- Почело преграђивање Дунава; "од реке сужене већ на свега 276 метара, отето је још 10 метара".

20. септембар 1969.г- Ј.Б.Тито у Кладову Николају Чаушескуу: ''Сматрам да је ово велики дан када су се представници двију земаља, Југославије и Румуније састали на копну усред Дунава. Да је такав сусрет био могућан, треба захвалити нашим и вашим стручњацима, инжењерима, техничарима и читавим радним колективима који су својим стваралачким напорима обавили грандиозан посао и зауздали ову вечито слободну ријеку да не иде, неискоришћена, даље према мору''...

20. септембар 1969.г- Николаје Чаушеску Ј.Б.Титу: *''Изградња ове гигантске хидроелектране представља симбол добрих односа који постоје међу нама и симбол румунско- југословенског пријатељства. Она показује шта могу остварити два народа који граде социјалистичко уређење, који су господари своје судбине и који су решени да сарадјују на свим пољима делатности... Ја сматрам да хидроелектрана у Ђердапу има у том смислу и међународни значај, не само због тога што олакшава пролазак бродова раних земаља кроз то тешко подручје Дунава, већ нарочито због тога што она доприноси афирмисању принципа на којима треба да се заснива сарадња земаља које граде ново уређење, социјалистичко. Она такође показује да између солидарности и заједничке делатности суседних земаља, с једне стране и националних интереса с друге стране, нема никаквог антагонизма, већ напротив, између њих постоји чврсто дијалектичко јединство''.*

21. септембар 1969.г- Ј.Б.Тито градитељима Ђердапа: *''Када је ријеч о медјунационалним односима, мислим заиста да је жалосно да се људи, после толико година устежу да кажу да су Југословени. Сада се мање*

говори о Југославији, а више о федерацији. Ја никад нисам био нити сам сада, за неко југословенство у смислу стварања једне националности. Све националности и народности треба и могу да нађу своје мјесто у нашој федерацији, али, као држава, ми смо ипак- Југославија. Вани се зна за Југославију. Морамо то питање јасно и правилно поставити, поред осталог, и због угледа који Југославија ужива у свијету''.

Јул 1970.г- Завршени су радови на румунској страни.

18. јул1970.г- Почело је пуњење акумулационог језера.

6. август 1970.г- Из електране на српској страни потекли су први киловати енергије- стављен у погон први агрегат, у 1 сат и 40 минута. До тада су југословенски и румунски неимари уградили 3.700.000 м3 бетона, 250.000 тона арматуре и челичних конструкција, 1,5 милиона м3 бетонске и камене облоге, 71.000 тона опреме.

15. август 1970.г- Почела је производња електричне енергије на румунској електрани.

10. октобар 1970.г- Пуштена је вода у бродским преводницама на српском делу Дунава.

31. октобар 1970.г- Започела је редовна пловидба српском преводницом.

31. март.1971.г- На српском делу постављен је последњи метар шине и носачи крана; спојени су румуски и југословенски делови хидроелектране који се налазе на највишим котама.

16. јун 1971.г- Спојени су последњи сегменти великог моста за друмски саобраћај преко Дунава.

7. децембар 1971.г- Отпочела редовна пловидба кроз српску преводницу.

16. мај 1972.г- Званично пуштен у рад Хидроенергетски и пловидбени систем Ђердап-Портиле де фиер. Николаје Чаушеску: *''Реализација овог пројекта захтевала је огромне напоре и наметнула решавање посебно компликованих проблема. Чињеница да акумулационо језеро има 2 милијарде кубика и захвата површину од 170 км2, преливна брана 441 метар с капацитетом преливања од 15.500 м3 у секунди, говори о грандиозности овог објекта... Преграђивање Дунава и претварање његове снаге у енергију и светлост представља дивну демонстрацију стваралачких способности човека, џиновских извора којима располаже социјалистичко друштво за убрзани развој производних снага, напредак привреде, подизање степена цивилизације и добробит народа... а имајући*

у виду допринос СССР-а, то је највеће дело у мултилатералној сарадњи између социјалистичких земаља''.

Председник СФР Југославије Јосип Броз Тито доделио градитељима 305 одликовања а председник СР Румуније Николае Чаушеску150. Румунски председник одликовао је Јосипа Броза Тита титулом Хероја Социјалистичке Републике Румуније и Орденом победе социјализма. Тим поводом Ј.Б.Тито је изјавио: *''Оваква велика дјела не остварују се, нажалост, без жртава. И у изградњи Ђердапа је изгубљено неколико драгоцијених људских живота/према официјелним подацима14/. Ја користим ову прилику да им одам пошту, и да изразим дубоко саосјећање с њиховим породицама''...''Другарице и другови, ми смо дубоко заинтересовани да принципи активне и мирољубиве коегзистенције, које су Румунија и Југославија чврсто уткале у своје односе, постану општа пракса у међународном животу. Јер само на тај начин може се обезбједити да сваки народ буде заштићен од мијешања и пријетњи, док живи у сигурности и миру и да развија своје духовне и материјалне вредности. Само на таквој основи могу се градити демократски и равноправни односи у свијету и успјешније обједињавати напори у рјешавању постојећих проблема у отклањању узрока криза и сукоба''.*

ОДЛАЗАК ПЕСНИКА

Бора Рудан

Одлазак песника осетили смо сви ми који кафану сматрамо значајном друштвеном установом. Осетили смо га онако хемингвејски- отишао је део нас. Отишао је заправо део који је давао душу нашем зачараном кафанском свету... Догодило се то овако: Једне вечери у кафану је ушао друг Бане са тројицом месних фудбалских звезда, Власник кафане, уз физички изражено уважавање, отпратио је своје изненадне госте до посебо аранжираног стола. Пошто је муњевито послужено пиће и мезе, друг Бане је бацио свој неуморни и заслужни поглед по кафани. Након краткотрајне анализе резултата осматрања, невидљивим покретом позвао је кафеџију а овај се у положају лумбалшијалгичког напада створио поред њега. Друг Бане шапну на уво- микрофон и 'сталак за микрофон' се нагло усправи и одлучним корацима пође према столу за којим је седео Песник. –Песник, овог момента да си напустио локал! Хармонија људи и пића за столом била је поремећена. У првом тренутку Песник је реаговао рефлексно- љубазно се обратио агресору: - А који је разлог молићу? –Хигијенски! Тако замазан не можеш да седиш у моју кафану. Друг Бане ме је баш упозорио... Оно што се тада догодило изненадило је све присутне. Ја сам накнадно анализирајући догађај дошао до закључка да се ипак таква реакција Песника могла очекивати. Све оно што му је живот чинило црним и безнадним тај човек је сабрао у једну реч: лаж. Од ње је страдао, од ње је бежао и увек јој се враћао. Знао је у ком грму лежи зец, а у конкретној ситуацији са једне стране грма стајао је он, а са друге политичар окружен фудбалерима. Коцка је бачена. Устао је нагло, кренуо корак- два према 'чистима', заузео познат став за деклемовање, али овога пута Хамлета је заменио Емил Зола. Прст је био управљен на друга Банета: -*Где ће ти душа/Ти само знаш за лаж/ И тај што те слуша/ И лаж гута/Зна да си гад/.* Сцена се завршила тако што су Песника, укоченог као споменик, кафеџија и келнер изнели из кафане. Кафеџија се дуго и дубоко извињавао другу Банету у своје име, у име свих и у име пијаног Песника. Да, најлогичније објашњење је било да је за све крив алкохол, јер најлакше је храброг прогласити пијаном кукавицом. Друг Бане, у складу са својом професијом, био је врло толерантан: инцидент је истог момента заборавио. За њега је то био рутински потез. А Песник? Он је добио битку а изгубио рат. У својој последњој битки потрошио је сву снагу. Дух особењака умро је заувек. Већ следећег јутра Песник је,

лагано дрхтећи, стајао пред главним улазом у општинску зграду. Чекао је да се појави друг Бане да би му се извинио. Полугласно се преслишавао. Био је обријан и очешљан. Друг Бане му је у тренутку промакао својим суздржљивим и брзим кораком. Песник је потрчао за њим али код степеништа га је зауставио портир... Не знамо где је и како завршио Песник. Можда још увек живи у нашем граду, а можда је и у лудници- како неки причају. Ја га више нисам видео, јер у животу је тако: људе видимо само тамо где их очекујемо.

* Бора Рудан, Одлазак песника, "Развитак" Зајечар 1988.г, бр.6,

ДАНТЕОВ ТРГ

Драган Великић

...У Дамјановом подруму је и његова лектира, трећа наследна структура. Ту затичемо Авантуре Тома Сојера, Хофманове приче /недостају корице/, Андерсенове Бајке, Пустоловине барона Минхаузена /неочувано, много читано/, неколико књига Карла Маја, и , сасвим у десном углу, сликовницу о животу Мухамеда ал II Леа, великог паше острва Адакале на Дунаву.

...Камион је однео ствари и када се, сутрадан, поново нашао у сада већ бившем крају, вече је сачекао на палуби руског тегљача. Један од момака са брода обећао је Дамјану да ће га, на неколико дана, повести до Кладова.

...Био је већ мрак када је, на палуби, Рада причала о подводном граду Адакале, који се након изградње хидроелектране Ђердап нашао на дну Дунава. Некада су у том граду живели Турци. Педесетих година двадесетог века становници Адакале су исељени. Упориште дахија, који су у Првом српском устанку побегли из Србије, пружало се као аветињски град на дну Дунава. Након потапања, на источчном крају видни су остаци једног фора са бастионом терасом, који је у давна времена био страх и трепет за дунавске бродове, јер је ту било више од десетину топова. Читаве те вечери, слушајући Радину причу о граду који живи испод воде, не спомињући Мухамеда ал II Леа, прећуткујући своје дечачке снове о борби са великим пашом и ослобођењу поробљеног острва, Дамјан је размишљао како, можда, испод сваке воде живи траг неке пропасти и како би требало направити карту потопљених градова. Те ноћи Дамјан је пожелео живот у тишини једног таквог града; тада је дошао на идеју о топографији дна...

...Имала је само шеснаест година. Једном, док су лежали у кабини, дамјан је рекао Иванки да на дну Дунава постоји град Адакале, објаснивши јој да је у том граду поптуна тишина и да је тај град најчистији на свету, зато што га вода стално пере...

...Дамјан се годинама опијао књигама у подруму библиотеке. Осећао тишину књига, подводни мир напуштеног града на Дунаву...

*Драган Великић, Дантеов трг,Лагуна Београд 2013.г, с.17, 19, 20,24.

Saan, Ducepratum, Острвски град, Ата/Ада, Острво-тврђава, Ада Кале, Ada-i- Kebir, Оршавско острво, Нова Оршава, Каролина, називи су за острво које се, до 1971. године и потапања за потребе изградње хидроенергетског и пловидбеног система Ђердап, простирало средином Дунава од 220. до 221, 6 км низводно од Београда, на 4 километара низводно од српске Текије и румунске Оршаве, 2 км низводно од ушћа Черне, 18 км узводно од Турну Северина и 15 км од Кладова. Позиција Аде Кале, како се у време дефинитивног урањања у дубине Дунава звало, а исписивало са Ada Kale, Ada Cale, Adakaleh, Ada Kaleh, Adacale, Ада Кале, Адакале, Адекале, омеђена је 950. и 952. километром дунавског пловног пута. Најближе тачке острва биле су удаљене 255 метара од румунске стране коју надвисује брег Алион и 315 метара од српске стране са обронцима Мироча. Готово медитеранска клима погодовала је добром прилагођавању неких егзотичних врста биљака, попут маслина, на острву дугом 1780 метара и широком између 400-500 метара које је, гледано из ваздуха, својим обликом између осталог подсећало на какву неман што је главу заронила у дунавске дубине. Отуда бројне легенде о митском бој у јунака Новака и аждахе управо у ђердапској регији, као и прича да је баш ово острво постојбина маслине.

Друго име из старијег раздобља, по писању румунских историчара Saan, могло би имати корена у једном од Зевсових атрибута, али и у другом називу за античку богињу Дијану. По овим божанствима су се могли звати римска насеобина Занес, али и мало острво Зан низводно од Аде Кале, према турском попису из 1741. године насељено искључиво хришћанима, који су истовремено били пописани и у харачком дефтеру на Ади Тимур Капија, низводно од Сипа . Нешто свежији историјски трагови упућују нас и на топоним Саина/Шаина крај села Манастирица као исторoдни назив са оним потоњег адакалског острва. На везе такве врсте указује посредно, чињеница да је Шаина, приликом турског пописа из 1741. године евидентирана одмах после думенџија са острва Зан .

Назив острва у турском језику има потпору у речи „sagan“ – тамносмеђа птица – ластавица или чиопа /Apus apus/, са белим грлом, која је феномен издржљивости, виталности, а станишта налази у незагађеним срединама, градећи гнезда у шупљинама дрвећа или пећина. У претхришћанској ери ова птица била је симбол живота после смрти и ускрснућа, у египатским погребним обредима представљала је наду у бољи загробни живот. Код античких Грка и Римљана сматрало се да се душе умрле деце настањују у телима ластавица. Тимочани имају обичај лечења психофизички заосталог детета изговарањем магијских речи, када га, пошто га је окупала, мајка благо протрља живом ластавицом

изговарајући: „Ко ласта брз да будеш и из кревет' да изиђеш“ . Та дружбеница небеских висина до данашњих дана важи за симбол физичке и духовне светлости. Један од могућих разлога датог тумачења порекла имена лежи у импресији изазиваној присуством на острву много већег броја птица но што је то уобичајено у другим срединама, вероватно зато јер је током дужег периода део острва утонуо у дунавску воду а селице столећима касније задржавају идентични „миграторски импулс“ и долазе управо на локацију чији је знатан део у међувремену нестао. Потпору тези о ластавици као извору имена острва даје и његов изглед посматран са висине. Оно неодољиво подсећа на труп птице која није раширила крила.

Посматрано кроз значења латинских речи, актуелна због присуства Римљана на острву почетком нове ере, даје се назрети основа имена острва у терминима „sanguis – крв, сила или „sancte“ – свето. Како неки аутори сматрају, острво се пре нове ере називало Црвено односно Еритија, по кћери Ноћи и Атланта, јер је својом бојом подсећало на сусрет Сунца са смрћу у водама Запада. Острво је сматрано светим обзиром да је једно од могућих локација светог гаја трију Горгона, међу њима и Посејдонове милоснице Медузе .

Први већи радови на утврђивању острва тада још званог Saan поверени су 1371. г. од стране мађарског краља Лајоша I Бенедикту Химфију, једноме од управитеља 1365. г. настале Бугарске бановине, и њој додељених суседних банатских бановина .

Након Карловачког мира из 1699. године, острво је остало под управом Турака. Именовањем Ибрахим паше за команданта флоте Гвоздених врата 1716. године интензивирани су радови утврђивања острва, за шта је коришћена радна снага око 4000 Влаха, али већ 1717. године принц Еуген Савојски /1663-1736./ успео је да острво, скупа са суседном Оршавом стави под власт хабзбуршке круне . Пожаревачки мир 1718. г. створио је претпоставке озбиљнијег присуства Аустријанаца у регији на ђердапском делу Дунава. Како бележи Феликс Каниц већ 1717. г. гувернер генерал Клаудије Флоримонд фон Мерси почео је са изграђивањем острвског система утврђења „према плановима принца Еугена, на основу чега је настао један бастионирани четвороугаоник начињен по свим правилима одбрамбене тактике, с одговарајућим спољним утврђењима, и на српској обали 'Fort Elisabeth“ именован по аустријској царици, супрузи императора Светог Римског царства и краља Мађарске Карла VI . У време грађевинских радова начињен је плутајући мост који је повезивао острво са обалом, где је на обронцима брда Алион била смештена пећ за печење цигле, док је камен довожен бродовима и узиђиван у темеље . Каниц је записао: „До избијања поновног рата 1737. године учињено је много на појачању објеката, а на источном делу острва настала је мала колонија немачких занатлија и ситних трговаца. Као и сва аустријска војна здања оног времена, и ова су носила печат изразите сигурности, а нарочито је била чувена чврстина њихових казамата. Венац бастиона,

ломљен са много углова, допире готово свуда до саме ивице острва“. Централна унутрашња грађевина имала је четвороугаону форму, чији су углови били обезбеђени кулама за осматрање. Куле су носиле имена: Карол-Карло VI /цар/, Еуген /принц/, Мерси /гувернер Баната/ и Валис /Франц Паул фон. Генерал, Мерсијев наследник/; четири унутрашње капије на утврђењу именоване су, зависно од географског положаја као Српска, Београдска, Банатска и Видин капија, а постојало је и четири спољашњих капија у оквиру околних зидина, одговарајућих назначеним унутрашњим. Највероватније да је цео острвски систем утврђења а следствено томе и само острво добило име по императору Светог Римског царства и краљу Мађарске Карлу VI /1685-1740/. Зидови галерија и бастиона били су од цигле, имали су висину 5-6 метара и дебљину 1, 5-2 метра, а острво је имало касарну, болницу, цркву и један тунел испод Дунава према српској обали, који је водио до обалског утврђења Елизабетфорт, названог тако по аустријској царици, сазданог на основу наредбе генерала Хамилтона 1736. године.

Утврђење на адакалском острву било је толико јако да се испоставило готово неосвојивим и чак и за своје градитеље, Аустријанце у време инвазије септембра 1789. године. Тада је, захваљујући изванредној безбедносној структури фортификација, свега 800 људи успело да одоли нападима 18.000 аустријских војника, издржавши осмодневно бомбардовање са 27.000 пројектила . Тек у пролеће 1790. године Турци предвођени Мехмед Тарик/Тахир пашом предали су острво након вишемесечне блокаде .

У српској историји Ада Кале најчешће је помињано као место тренутног прибежишта, потом и страдања београдских дахија, поводом чије страховладе је и отпочео Први српски устанак.

Начин путовања кроз Кастел/ Елизабетфорт/ 1860. године сликовито је описао Феликс Каниц: „Када сам се 26. јула возио кроз терасасту тврђаву Елизабетфорт, ми смо хитали јер је пут који се одвајао код Кашајне реке да би се заобишла турска рампа на обали био, додуше, започет али не и довршен. Пред сам сунчев залазак стигао сам пред тврђаву која припада Адакалеу, чије су се рампе и капије, чим одјекне први позив мујезина на вечерњу молитву, беспоговорно затварале. Путник који је случајно закаснио могао је само под ведрим небом да очекује час кад ће мујезинов позив на молитву најавити следећи дан“ .

Острво после Првог светског рата враћено Румунији, насељено претежно Турцима, деценијама је било права мала оријентална оаза у срцу Европе. У новијој српској историји остало је упамћено као место са кога је једна немачка борбена група извршила десант на њене обале у реону стратешки изузетно значајном због погона за извлачење бродова ђердапским пловним путем – Сипског канала . Споразум Југославије и

Румуније о изградњи и експлоатацији хидроенергетског и пловидбеног система Ђердап на реци Дунав, који је ступио на снагу 16. јуна 1964. године резултирао је расељавањем Аде Кале 1968-1970. године, која је, након релокације комплетне грандиозне аустријске тврђаве, по којој је и стекла име, на острво Шимијан /раније Ада Губавац/ у близини Трајановог моста, заувек нестала у дубинама Дунава.

Једини предмет преостао на српској обали као спомен постојања несталог дунавског острва је сатни механизам са његове сахат-куле, који је седамдесетих година протеклог столећа красио зграду праховске царинарнице, да би после пресељења државних службеника у нове просторије, остао да са напуштеном руином сведочи о изгубљеном времену .

THE STRANGER OF ADA KALEH
Константин Северин

"There is a double birth of the mortal, and a double passing-away"

(Empedocles of Agrigentum)

At the Scientific Library of Dubrovnik, Nini is again alone in the reading room, and he keeps on studying, with the pencil in hand, a book of Boscovich, published in London, in 1961, by Lancelot Law White. On the last page of his reading diary, he had marked in the morning, during the classes of Inter-University Centre, a mere sentence said by Zdravko Mršić, the Minister of Foreign Affairs of Croatia, *We have land, people and democracy, we must invent the owners.* And you, Nini, have a topic, the characters and the narrative technique, you just need to invent your state of grace – the patron of writing and reader.

He could not understand what supernatural powers prevented him from talking to sister Clarisse. *Why won't you admit, Nini, that sometimes, during your night-time dreams, you thought of her as your girlfriend? You are too hungry for human and para-human passions, you want too much to experience every possible state, from the infernal to the paradisiacal. Because you wish it so, your life is a constant communion with demons and angels.* He kept remembering how natural his recent date and conversation with another nun was, when he was all alone in the compartment of the train that would take him from Bucharest to Dubrovnik. Although he felt as a sinner, he had been expecting for a long time to meet a

gifted nun that would open her soul to him. A nun touched by the wing of gift, he would tell himself, is a musician of love. Burning love. Working love. Changing love. Purifying love. Crucifying love. She gradually discovers the freedom of listening by a rhythmic commitment, by tightening the rules, by solitude and the cult of passion. She gives her body every day to an inner troubling experience. Her soul becomes a mysterious canvas of inner crosses and time opens to the celestial swirls of the essential world. In that universe of aerial images, should a thought make its way, Nini, a falling mountain would appear.

Vesna Čučić entered the reading room, accompanied by a man in his mid-sixties, massive but swift, with a crepuscular face, large green eyes, a straight and strong nose, thick and long grey hair, his chin and moustache white, black and red. *I hope this is a pleasant surprise, Mr. Orhan Hamdja is an expert in the secret history of the Balkans."*

- I've known it for some time that you would come to visit us; I am glad to meet you in person.

- Interesting, I only found out a couple of months ago that I would come to Dubrovnik, after reading the names of the winners of the Soros grant at the Inter-University Centre in the newspaper.

- The book you are to write has always existed, in a parallel universe, and it will not leave you one moment to wander about like your new Scottish friend or the numerous gigolos in Dubrovnik (*You've been caught, Nini, admit that you've put yourself in their shoes enough times!)*, it is a book that will seize your destiny in a clip, and it was it, not Vesna, that made us meet today.

- I do not even know what book you are talking about, truth be told I do have some sort of diary, rather fragmented, of my journey here, but I do not think I will ever publish it. So far, I have only published poetry books, and I am currently

working on another, *The Alchemical City*, which has nothing to do with what is happening to me here.

- Everything is connected to everything. I am talking about your novel *The Stranger of Ada Kaleh*. Sometimes books choose both their characters and their authors, many years before they are even written. He who studies the writings of Boscovich, both the published ones, and especially the secret ones, which are preserved in manuscripts in Dubrovnik, at the Royal Society of London or at the Vatican Library, manages to gradually seize the realities existing in parallel universes. I have known for quite some time your name and how you look, and the name of the book on which you will start working 20 years from now…

- Are you a science-fiction author? If, against all reason, I admitted that you had access to those parallel universes, which were indeed thought by Boscovich to interconnect with our universe, it is only common sense to believe that the images you see are amazingly infinite and diverse and I do not understand how you could have got to me, an anonymous fish in that endless ocean.

- It was not difficult to get to you, we share something in common. The island Ada Kaleh. We are both preoccupied with its tragically ended story.

A cold shiver runs down your spine, Nini, through your entire skinny body, splitting your body in two, you can no longer feel your right side, and the hearted one seems on fire, the word Ada Kaleh is a hatchet fallen on the multitude of thoughts, grown as the rings of a huge oak tree, that would place the person in front of you in the category of those lovers of imagination and cheap games, concepts and emotions. This is getting heavy, Nini, the sipahi before you can read your most intimate thoughts. For a few moments, you have a memory flash of Corina, when you were a student, you hold onto her image every time the earth slips beneath your feet. *Last night I dreamt that a dog bit me. I woke up, but*

tears would not let me fall asleep. Do you know that you see things more clearly at night? Then, whispering, I repeated the few words I am so afraid of: "I'm in love." They say lovers are happy. I'm in love and I'm crying. All around me there is only light, sun and flowers and I am crying. I cry because everything is ugly without you. A little girl used to beg for the love of a mean boy. She is determined to get it at any cost. Will she make it? The only thing she has left is hope. Do you know who the little girl is? A big fat liar saying the truth.

- Ada Kaleh is indeed one of my major obsessions. A childhood myth. I am amazed and glad at the same time that we can talk about this, have you visited it by any chance?

- I used to have a good friend there, Giovanni Esposito, originally from Napoli, we used to meet every once in a while in Dubrovnik or Ada Kaleh, and lend each other early editions of rare books and manuscripts. After the island was submerged, he moved to Australia. I know you are studying Roger Boscovich, maybe you would be interested in the fact that during his travel around Moldavia, in 1762, the famous Croat thinker met in Galați, also for exchanging early editions… Giovanni Esposito, my magician and alchemist friend. If you don't believe me, I will show you some unpublished pages of Boscovich's from his travel diary, which he copied at the Franciscan Monastery, and where he writes about his meeting with Giovanni. I also photocopied at the Royal Society Library of London 30 letters sent by him to Boscovich between 1752 and 1770. Sir Anthony Epstein, the Chairman of the society, helped me find them. Giovanni's words, told one night at my place over a Turkish coffee, *I live the end of the world every day, otherwise I could not survive or discover something essential*, have become my motto. Please come by my place tomorrow evening, we shall continue our discussion.

The apartment of Orhan Hamdja is on the ground floor of a 16th century building, in the North-Eastern side of the Medieval city, on the small alley Zlatarska, close to the Dominican Monastery (a true bastion, of quadrilateral shape, red roof tiles with partial sides, interior court with palm trees, a high tower, made up of three parts) and the old harbour. The place you are about to set foot in, Nini, is also a three-level tower, a Borgesian universe (consisting of books, early editions and rare manuscripts, but also of Turkish weapons, brass, silver trays, decorated with Oriental motives, prayer rugs, hookah, Turkish trousers, belts, old coffee toasters, kettles, various rare editions of Koran, portable stoves with brazier, with two interior red-coloured wooden stairs, one leading to the upper floor and the other to the basement, it is as if you were in an ocean of pages, through which the light unveiled into surreal peacock tails, engraved with characters from all essential languages, where you identify the old prohibited tomes, which you did not even dream of touching,**Codex Lugubrum, Arte d'amare, Cronica del paradiso, Religione cristiana liberata dalle ombre, Abusos introducidos en la disciplina de la iglesia y potestad de los principes en su corrección, Historia politica del pontificado romano, Compendio de la historia de la inquisicion extractado de los mejores autores, Encyclopédie progressive, ou collection de traités sur l'histoire, l'état actuel et les progrès des connaissances humaines avec un manuel encyclopédique, Turris Babel, Istruzioni secrete della compagnia di Gesù, con importanti aggiunte, Compendium Diabolicum, Vida escandalosa dos papas, Il codice della fortuna, Dio, l'uomo e le lettere, pensieri d'un esule italiano, Horae apocalypticae; le profezie di Daniele e l'apocalisse di S Giovanni apostolo, Vie voluptueuse des capucins et des nonnes, Cabala Speculum, Zur Geschichte des vaticanischen Concils, Rome souterraine**. The library is also an oasis of smells, of dominant olfactory sensations, especially a mixture of dry hay, onto which there a touch of vinegar and vanilla is added. No trace of mould

or dust, of rottenness or mice. On the contrary, everything seems a true encyclopaedia of pleasant tastes, soft, smooth and bright, which create a touching sensation in the perceptive nostrils, a stunning mixture, in which you can feel the perfume of the dry grass, of pumpkin pies, baked pears, church candles, grapes crushed in autumn, mountain fir trees resins, embraced couple, white horses galloping, lilac, violas, lavender, new-borns, grandparents' house in the countryside. An island of extremely lively aromas, of pure, self-sufficient and complete, almost impossible to grasp in words.

- Many of them have been brought here from Ada Kaleh by my friend Giovanni Esposito, over many years, before its submersion. They were part of a huge secret library built by the Austrian general Friedrich Ambros, Count of Veterani, inside the tunnel that connects the island to the Serbian shore, but the books weren't brought until later on, after 1716, at the order of Eugene of Savoy, who also reinforced the forts, connected to underground roads, a food store room, ammunition store rooms. Almost all of them were still works prohibited before the Inquisition, subsequently by Vatican as well, so numerous that they could not be hidden in the imperial library in Wien. An impressive collection of rare alchemy books was taken there, which came from the emperor's library and from that of my good old friend, who was responsible for taking care of keeping this treasure. And of course that he took with him the alchemic laboratory, a place of communion with the absolute in the underground of the island-palimpsest. At the beginning of the '60s I also entered the underground Babel Library, which has had only one librarian for almost three hundred years, Giovanni, through a hatch hidden in the mosque, the book shelves were organized as hexagons, so that everything looked like a giant "honeycomb" of books and alchemic vessels, an alternative universe, where I felt as if I was floating inside a god's mind. I don't know why, during my first night there, near a scriptorium, I dreamt Dali, dressed in transparent and subtle clocks, taking photos of him and the fly standing on the

double moustache, as though he detached the skin of Danube, under which lied my childhood dog…

- I begin to understand better why I feel a strange attraction to Ada Kaleh, why my ego sometimes strikes a chord with its childhood image. Perhaps the ego is also a submerged exotic island, with the Babel Library included. The Lilliputian island with perfume of mimosa and lilac, donkeys loaded with oranges, roses that would serve for making delicious jam, best quality tobacco leaves, anemones, orchids, lavender, olives that would serve as food for the gods, stone or clay houses, in which you could sometimes see a women with hair black as pitch working on a miniature loom, has insensibly become my lucky charm. I understand why the frequency of my thinking strikes a chord with that of the island, why I could feel its body so accurately, the aura of that place, a space where the seven skins of time are lost, why the island would gradually become the island-mirror, which shaped me by its own face, guided me when I was lost, dizzy, stunned and at times would even live inside me entirely. I feel the island-mandala changing the sensations and feelings as I speak, its inner architecture making my soul melancholic. It is some sort of strange attractor that causes turbulences of thought and sensitivity with every moment of thinking about it. On the island Ada Kaleh there is no time, only duration. Duration is the inner look, musical communion. It is time merged with the spirit, with the Babel Library. It now seems that, for most of us, time cannot merge with the spirit, which is why we live in a zombie world, with people lacking consciousness of and communion with the sacred. I can now easily understand this hard to describe metaphysical longing, a longing after a place I was not born in. Unfortunately, the island of my childhood has two overlapping faces, one serene and dauntingly beautiful, full of light and peace, with paradisiacal scents, and another one, scary, pinned by a dark suffering. Probably these emotions are more intense among intellectuals that were born and lived in Ada Kaleh, such as my friends, Omer Kadry,

Constantin Juan or Mustafa Uzeir. Some of them, such as the latter, believe that the island will re-emerge one day, by a miracle, from the Danube waters, and life will reborn, and its inhabitants, scattered all over the world, will fulfil the ancient oath of finding peace there. Look in my notebook, at his words, which I have copied from his book “Ada Kaleh or the Lost Paradise”: *I, Uzeir Mustafa, son of Fenzi and Fatima, born on June 15th, 1936 on this island and brought-up here, consider that it is my duty to leave my words behind, so that the truth is known about this island, since its beginnings and until present time, praying to Allah, our All Mighty Lord, together with the survivors, to perform that miracle, so that the island Ada-Kaleh reborn again like the Phoenix bird, from its own ashes, returning forever more beautiful, so that we can find our peace within it…*

- You are so fortunate, such metaphysical connection with Ada Kaleh is the best access method to the unknown powers of the soul. Bear in mind that the vision of Mustafa Uzeir does not lack body, thought means creation and, attached to strong emotions similar to the ones described above, it could shed light on the island. But I think this would be possible only if there were 800-1.000 persons captivated by this dream.

- Maybe after my novel is published… How could that library remain unknown to anyone, since the stranger of Ada Kaleh is somehow forced to emerge every once in a while? I now realize that in May 1962 when I went with my parents to the island, it is possible that they drank coffee with him on a porch. I even remember my mom receiving an unusual gift from him, an A4 notebook with cherry leather covers, which she never showed to me. I could not hear what they were talking about, I was playing with some Turkish children. Giovanni was no more than 40 years old, his pale hair was contrasted with his dark, curly hair, covered by a blue cap, and his green eyes, covered by bushy eyebrows, had an emerald glow.

- He would only go to the island two-three times a year, when he mingled among the numerous tourists, he did not communicate with local people, he would get out through the Serbian hatch to get supplies or travel to other places. During the last years he had obtained a proficient sealing system from Vienna to protect his precious library, after the island would be submerged.

Orhan offers Nini a sand coffee in a china cup bearing a drawing of the mosque from the former island, surrounded by the words Muslim Society, and lights up for himself a brass hookah, with black, carefully treated tobacco. A pleasant and fresh tobacco smoke, with notes of well-ripen apricots and cantaloupe gradually replaced the complex scents of the library, as if an unseen fairy touched the keys of an olfactory piano.

- I like mixing tobacco with bee honey and dried fruits, it is a new recipe. I usually smoke alone, that is when I almost feel the time breathing. That is how I reach the heart of silence, from where universes can be seen differently. *O, happy silence, as it is always in silence that we listen and learn everything there is to learn and the word of wisdom appeared from the fountain of silence*, Dimitrie Cantemir would say in “The Hieroglyphic History”, a book I have admired since I was a boy. Your vision about the fusion of time and spirit is interesting, I think you are right, but form should not be overlooked in this equation. Perhaps the mystery of the spirit itself lies in the still soundless symphony between form and time.

https://constantinseverin.wordpress.com/2014/04/05/the-stranger-of-ada-kaleh/

English version by Roxana Costinescu

Publicăm un fragment inedit dintr-un viitor roman al lui Constantin Severin, Străinul din Ada Kaleh*, al cărui personaj principal este un italian, Giovanni Esposito din Napoli*.

II. Întoarcere

A privi în depărtare, a scruta cu inima adâncă orice mişcare de pe malul românesc sau de pe cel sârbesc, era un exercițiu cotidian pe Ada Kaleh. Probabil de aceea numai insularii şi câțiva inițiați ştiu cu adevărat să privească himerele în față; în raport cu invizibilul, omul comun are privirea oarbă a melcului, distinge lucrurile de neînțeles doar după intensitatea luminii şi se orientează după miros. Dar acum, tot ce păstrez în ființa-mi profundă este gustul timpului pe Ada Kaleh, timp care se măsura, la fel ca pretutindeni, în iluzii, decepții, pasiuni care trec sau durează, păreri de rău pentru un trecut mereu prezent, teamă sau speranță pentru viitor, timpul tuturor, în care simțim că îmbătrânim toți, confuzi. Timpul pe Ada Kaleh… sau timpul Adei… era ceva magic, suspendat în amestecătura aceea de timp comun şi clipe durabile, timpul ca povestire a timpului. Pe trupul subțire al Adei puteai să simți clipele mult mai prezente, lungi ca liniştea câmpului, puteai să le percepi continuitatea firească şi înțelegeai deodată Timpul, în dualitatea lui, ca o iluminare de adolescent care îl întâlneşte într-o seară, la un colț, pe Dumnezeu, o clipă luuuuuuungă, şi apoi îl caută o viață, în amintirea acelei unice vedenii, fără să-l mai poată găsi vreodată nici în mănăstiri, nici în meditații sau beție, nici în poezie sau asceză. Amintirea aparține trecutului, iar clipa nu aparține decât vieții. Ada Kaleh era unul din acele spații magice, unde Firea te lasă uneori să intuieşti existența clipei, existența vieții ca alchimie a clipei, înțelegând fără ajutorul judecății, lin, ca o moarte în somnul unui vis frumos.

Mi-am făcut cont pe Facebook, dragă Nini (aşa îmi spun şi mie apropiații din Australia, după ce mai întâi m-au alintat Giovannini), tocmai sperând că într-o zi mă vei căuta, dar nu credeam că va trece atâta timp, abia din 2010 am început să comunicăm, la câteva luni de la moartea mamei tale, pe care am cunoscut-o în Ada Kaleh, în 1962. Tu aveai atunci 10 ani, prima imagine pe care o păstrez despre tine este momentul în care stăteai în genunchi în moscheea din insulă; uimirea din ochii tăi mari, adânci, cu irizări de verde crud, se revărsa în valuri imperceptibile, în penumbra acelui spațiu de reculegere, iar când am ieşit afară, cu toții, ți-am mângâiat zulufii aurii, răsfirați de un vânt dulce, îngânat cu parfum de liliac înflorit. Parcă plutea, deasupra noastră, pădurea de liliac din ținutul tău natal. Eu aveam atunci 277 de ani, din care 245 petrecuți în inima subterană, înțesată cu cărți, a insulei. Aproape jumătate din lunga mea viață, eu nu am fost ceea ce oamenii vedeau şi ştiau despre mine, adevăratul meu chip era un eu fugitiv, care apărea rareori, chiar şi în trăirile mele, în câteva momente privilegiate, dar trecătoare, parcă reamintindu-mi mereu că nu suntem locuiți decât parțial de noi înşine. Am avut nevoie de 150 de ani pentru a atinge starea de a deveni casa primitoare a unui eu unic şi permanent. Şi nici nu ştiu dacă aş fi

atins-o vreodată, dacă nu mi-aş fi petrecut cea mai mare parte a existenței în nişte condiții speciale; am aflat pe propria-mi piele că, dacă trăieşti zeci sau sute de ani în semiîntuneric, în obscuritate, ți se modifică funcțiile vitale şi conştiința, atât de dramatic, încât ai senzația acută că nu mai aparții vreunei rase umane. Ca să nu mai spun că se modifică total ierarhia simțurilor, după experiența în subterană primul meu simț a devenit mirosul; chiar amintirile de demult, despre un oraş sau o iubită, se întrupează în mintea mea mai întâi ca senzații olfactive. Aproape la fel de dezvoltat este simțul tactil, care suplinea în anumite momente chiar văzul, orice atingeam pe întuneric se prefăcea în imagini clare, intens conturate şi colorate, care îmi invadau ființa ca un foc de artificii. Iar gustul meu are un spectru cu mult mai larg decât înaintea exilului în interstițiile insulei, cuprinzând probabil savori neştiute de vreun alt pământean, pe măsura dulcețurilor şi aromelor infinite din Ada Kaleh. O dulceață de trandafiri sau de smochine, savurată în liniştea bibliotecii subterane, avea mii de nuanțe pe clapele papilelor mele gustative, transformând ritualul degustării într-o veritabilă simfonie.

Deşi am apărut pe lume la Napoli, în 11 februarie 1685 (în acelaşi an cu fostul meu vecin şi prieten, compozitorul şi organistul Giuseppe Domenico Scarlatti), locul în care s-a născut, din spuma mării, Muzica (nu se mai ştie cine a spus asta, prima oară, dar a devenit un loc comun al mândriei napolitane!), îmi place acum să afirm că adevărata mea naştere s-a produs cu mult mai târziu, pe insula Ada Kaleh. *Adevăratul loc de naştere este acela unde pentru prima oară ai aruncat asupra ta însuți o privire pătrunzătoare: întâile mele patrii au fost cărțile,* scria atât de profund Marguerite Yourcenar în *Memoriile lui Hadrian.* Familia mea, Esposito, era marcată de secolul *bel canto*, bunicii făcuseră parte din corul capelei regale iar tatăl meu, Vincenzo, era un maestru al clavecinului, apreciat şi de Alessandro Scarlatti. *Esposito* înseamnă expus, abandonat, şi se pare că familia noastră a avut ca strămoş un copil abandonat, dat în adopție şi poate lucrul acesta ne-a dat vigoarea de-a înfrunta urgiile sorții. Deşi destinul meu părea a avea un început fast, făceam parte dintr-o familie respectată şi fără grija zilei de mâine, primele întâmplări care m-au marcat, la vârsta de cinci ani, au fost teribile: atunci, în 1690, oraşul Napoli părea o periferie a Infernului, bântuit de lungi şiruri de morți, fiind devastat atât de un mare cutremur, cât şi de o epidemie de ciumă şi de o nouă erupție a vulcanului Vezuviu, pe strada noastră gardurile de la case dispăreau treptat, iar scândurile se transformau peste noapte în sicrie. Aşadar, prima amintire mai pregnantă din copilărie mi se pare a fi şi cea mai importantă: un băiețel de vreo cinci ani, cu ochii ațintiți deasupra liniei orizontului pentru a vedea flăcările uriaşe şi fumul negru ridicându-se spre cer, o rapidă învolburare pe mari suprafețe, la întrebarea mea „ce se întâmplă?” aud doar răspunsul laconic al tatălui meu, „a luat lumea foc”, m-am gândit ce trist era că lumea a luat foc, apoi am continuat să mă joc cu sora mea, Ariadna, de parcă ştiam încă de pe atunci că, deşi aparțin acestei lumi, în acelaşi timp nu fac parte din ea şi sunt scutit de orice pericol lumesc. Totuşi pentru familia mea bilanțul a fost tragic: doi frați mai mari secerați de moartea neagră şi o jumătate din casa noastră distrusă de cutremur. Moartea, suferința şi deznădejdea au alcătuit pecetea copilăriei mele timpurii, dar prin

muzică ne-am regăsit repede speranța, bucuria şi încrederea. Era perioada în care muzica napolitană, caldă, insinuantă şi captivantă reprezenta un catalizator al existenței şi energiilor creatoare, probabil atunci a început să circule vestitul nostru dicton, „stelele şi cântecele nu se pot număra”. Pe Strada di Toledo, unde locuiam, în afara noastră şi a familiei Scarlatti mai existau încă şapte case ai căror locuitori trăiau numai din muzică, de la compozitori şi profesori la cântăreți ambulanți. Viețuiam cu toții într-un fel de dulce exaltare şi frenezie, poate de aceea nu simțeam prea acut mizeria de pe străzi, mirosurile uneori pestilențiale provocate de lipsa de igienă, specifică acelor timpuri. Tineri sau bătrâni cu mandoline, castaniete şi tamburine întâlneai la fiecare colț de stradă, iar sunetele adiau de dimineață până seara, mai ales în zona portului, printre palmieri, livezi cu portocali, cactuşi, iasomie şi trandafiri rubinii, fântâni circulare şi case viu colorate, sau în insulele din apropiere, Capri, Sorrento, Ischia, Procida şi Forio.

Cu toate că luna viitoare voi împlini 328 de ani, aşadar am avut timp să citesc pe îndelete tone de tomuri şi manuscrise, cultura mea e încă fragmentară şi lacunară, dar tot ce-mi doresc este ca inima să-mi rămână întreagă. Am aflat treptat, ceea ce contează la un intelectual este esența sa, nu erudiția, iar aceasta se hrăneşte cu muzică, tandrețe, iubire, frumusețe, flori, artă, armonie. La început citeam pentru a cunoaşte şi a înțelege, acum citesc doar pentru a mă hrăni cu *bella espressione.* Lectura ca operă de artă. În felul acesta descoperi cu uimire că o astfel de îndeletnicire încetineşte timpul interior, iar tu rămâi un om tânăr şi sensibil, în timp ce emoțiile negative, violența şi ura îl accelerează şi omul îmbătrâneşte brusc. O operă este valoroasă dacă te transformă, îți schimbă ideile, senzațiile şi chiar sensibilitatea, te face să iubeşti mai intens. Savoarea de a degusta pe îndelete un astfel de text este inegalabilă, îmi place să descopăr tehnica clarobscurului în scriitură, aceea prin care aduci progresiv înțelesul unui cuvânt dintr-o parte înspre claritatea cea mai mare, din cealaltă parte înspre obscurul cel mai accentuat. Trebuie să te identifici cu ceea ce iubeşti, creezi şi gândeşti, gândirea e o serie nesfârşită de identități temporare. Abia după ce i-am studiat temeinic pe Bruno, Ficino şi Pico, cei trei magicieni ai Renaşterii, care în mod cert aveau acces în acelaşi timp la structurile secrete ale lumii spațio-temporale şi ale orizontului atemporal, am realizat că *bella espressione* în artă, literatură şi filosofie poate fi însuşită doar printr-o încercare aproape supraomenească de a juxtapune profanul cu sacrul, de a atinge acea mângâietoare şi febrilă consonanță între zgomotul de paşi şi zborul sacru, atât de vizibilă de pildă în arta lui Caravaggio, şi care ne procură emoții intense şi înălțătoare şi ne curăță de cele negative. Din păcate, de peste 50 de ani, în arta şi literatura lumii domină tendința de a unifica mundanul cu zonele luciferice ale matricei atemporale, fapt care accentuează sentimentul de alienare şi de mercantilizare a ființei umane. O amplificare a violenței şi a atracției către teluric s-a făcut însă simțită încă din secolul al XVII-lea, în care m-am născut, prin impunerea acelei formule nocive în plan ontologic, „omul-stăpânul naturii”. Aventura mea intelectuală pare vegheată de Monte Somma, muntele de lângă Nola, un vechi centru al etruscilor, nu prea departe de Napoli, cel mereu disputat de spanioli şi austrieci. Locuitorii din zonă sunt oameni dârji, dinamici, verticali şi

umani, nişte vulcani în erupție, probabil datorită unui incendiar amestec, în timp, de etrusci, greci, romani, teutoni, mauri şi spanioli. Acolo, într-un loc izolat din cătunul Cicala, într-o casă modestă cu două încăperi, înconjurată cu liliac alb, se născuse mama, Maria, o brunetă cu ochii imenşi, iar cu peste 100 de ani înaintea sa, Giordano Bruno. În căsuța bătrânească din Cicala am răsfoit pentru prima oară, la vârsta de 7 ani, o parte din manuscrisele şi cărțile lui Bruno, moştenire de familie. *Absolutul produce Mintea, iar Mintea produce Sufletul Lumii,* aflam eu la vârsta copilăriei... Aveam acum un Model, străbunic al mamei, aşa încât toată adolescența şi tinerețea nu am făcut decât să repet, pas cu pas, experiența formativă a lui Bruno. Am învățat din adolescență limba şi literatura latină, greaca, spaniola, filosofia, logica, tehnicile de memorare, îndeosebi cele care puneau accent pe memoria vizuală, îi citeam cu nesaț pe clasicii literaturii romane, Lucrețiu, Virgil şi Ovidiu, pe marii poeți italieni, Dante, Ariosto şi Tasso, îl studiam pe Aristotel în original, astfel încât la vârsta de 25 de ani am fost primit în Academia Secretelor Naturii, prima societate ştiințifică din lume, înființată la Napoli, în 1560. Nu-mi erau străini nici gânditorii arabi din secolele X-XII, Averroes, Avicenna, Algazel, Avicebron, pe care îi puteam citi în traducere, eram atras în special de teoria lui Averroes despre o creație nesfârşită, pornită din interior, nu impusă de o zeitate exterioară. Am învățat şi limba ebraică, îmi plăceau literele, încărcătura lor simbolică, făceam adesea exerciții de caligrafie cu ele, iar caietele mele începeau să semene cu nişte opere de artă. De la Plotin la Porphirus, de la Pico della Mirandola la Heinrich Cornelius Agrippa, de la Raymond Lully la Paracelsus resimțeam tot mai acut imposibilitatea de a aşeza structurile realității ultime într-o formă logică. De altfel şi Bruno accentua în *De Umbris Idearum* că ideile noastre sunt un amestec de lumini şi umbre şi nu reprezintă adevărul absolut, pe care nu-l putem atinge vreodată, cu excepția unor Aleşi, precum Porphirus sau Plotin, care ar fi avut nişte viziuni extatice, în care erau una cu Absolutul. La Giordano Bruno cuvintele nu se pierd în clarobscur, ele decupează în înțelesuri aprinse partea luminată a realului, iar numeroasele fațete ale tonalității scriiturii sale vibrează, cel puțin pentru mine, de la luminos-viu la semi-luminos şters şi întunecat-viu. Eu sunt convins că şi Bruno (cel care visa un stil literar care să imite realizarea unei picturi), un *esposito* al vremii sale, expus, exilat, trădat, abandonat, a avut astfel de viziuni extatice, altfel nu se explică frenezia cu care şi-a edificat o operă atât de profundă şi provocatoare, chiar pentru intelectualii de azi. Încă de la 20 de ani, calea mea spirituală a avut aşadar ca țel atingerea unor astfel de stări, pe care le-am trăit într-un târziu pe insula Ada Kaleh.

- Maaammmaaa ... Ariadna a fost răpită! Trei bărbați au sărit gardul în grădină şi au luat-o pe sus, iar eu m-am trezit cu un picior în stomac şi cu o palmă care mi-a mutat falca din loc, atunci când am încercat să o scap din brațele lor.
- Nuuuu ... Nu se poate! Nu ai văzut în ce direcție au fugit? Doamne Dumnezeule, nu ne părăsi! Fă o minune, Sfântă Fecioară!
- Au luat-o pe cărarea din spatele casei, care duce spre Muntele Somma. Mă doare cumplit stomacul, a început să-mi curgă şi sânge pe gură...
- Fug repede la vecini, să împrumut calul lor, aşteaptă-mă, o să încerc să-i găsim

pe briganzi, tu anunță şi alți vecini să ne urmeze. Nu uita să intri apoi în casă şi să întorci toate paharele cu fundul în sus.

E o întâmplare care îmi produce insomnii şi acum, o altă tragedie a familiei mele, pe vremea aceea aveam 10 ani şi sora mea, Ariadna, de 12 ani, a fost răpită pe neaşteptate, chiar din grădina casei din Cicala. Nu am revăzut-o vreodată de atunci, doar ochii ei de ciută sfioasă îmi sfredelesc din când în când memoria şi tihna, în mod cert a ajuns în vreun târg de sclavi, viața noastră avea puține momente idilice, cum ți-ai fi putut închipui din rândurile de mai sus, trăiam într-o societate volatilă şi nesigură, reprezentanții administrației civile, ai poliției şi justiției erau corupți, tâlharii jefuiau frecvent zonele rurale, iar pirații turci atacau locuințele situate pe coasta mării Mediterane şi răpeau femei şi copii, cu toții destinați pieței de sclavi, după ce mai întâi răpitorii îşi satisfăceau instinctele animalice. Viața unui om obişnuit pendula între îngerul păzitor şi diavolul său personal, iar credința într-un complot satanic care ne amenința comunitatea era tot mai răspândită. Existența atât de pregnantă a Diavolului în viața oamenilor era un bun pretext, o justificare pentru proliferarea violenței. Nu pot uita starea care m-a cuprins la o săptămână de la dispariția Ariadnei. Mama e plecată la vrăjitoarea Emilia, din cătunul alăturat, în absența surorii mă simt singur şi inutil în Cicala şi mă atrage ca un magnet gândul de a escalada din nou cei doi munți, Somma şi Vezuviu, care parcă vibrează în zare în aerul proaspăt cu miresme de mai, aşa cum făcusem în urmă cu un an, cu Domenico şi tatăl său, cu fiecare pas mi se accelerează bătăile inimii, mă aflu acum într-o zarişte flancată de măslini, din care pot zări un lac săgetat de rațe sălbatice, pe malul său câteva femei îmbrăcate în cămăşi lungi de cânepă dansează frenetic în jurul unui țap cu mădularul în erecție, care încearcă să se ridice pe cele două picioare din spate, trece pe lângă mine în fugă nebunul satului, cu părul şi barba în dezordine şi ochii ieşiți din orbite, face gesturi largi cu mâinile şi picioarele şi scoate nişte sunete sacadate, fără noimă, drumul şerpuieşte printre livezi cu portocali, straturi cu viță de vie, urmează o poieniță cu o turmă de capre şi câțiva catâri, pâlcuri de plopi şi ulmi, păsările parcă ciripesc mai strident, Ariadna îmi revine cu forță în minte, revăd cu sufletul îndoit scena din grădină în care aruncam de la unul la altul mingea din cârpe, cusută de mama, văd printre lacrimi cum se apropie un car cu doi boi, încărcat cu lemne, bărbatul care ține hățurile e legat cu o eşarfă roşie la ochiul stâng, *buongiorno, buongiorno*, pe oiştea carului e înfipt un băț care poartă în vârf o iconiță cu Sfânta Fecioară, un vânt blând şi cald adiind dinspre mare îmi resfiră părul, mă strâng puțin pantofii din piele de capră, îmi deschei doi dintre nasturii de la bluza bleumarin, drumul începe să urce şi se îngustează, păşesc acum pe o cărare desenată printre arbuşti verzi şi stânci albe, admir la stânga coama atât de familiară a muntelui Somma, iar înapoi zăresc de sus oraşul cu căsuțe viu colorate şi turle de biserici, golful albastru ritmat de albul vaselor cu pânze şi de micile bărci pescăreşti, conturul țărmului îngânându-se cu norii despletiți şi livezile de portocali şi măslini, dinspre muntele Vezuviu coboară o fată de vreo 14 ani îmbrăcată cu o rochie albă, având un corsaj încheiat cu panglici galbene şi poalele pline cu bujori de munte, le desface în fața mea şi o explozie de mici şi delicate flori roşii îmi fură

privirea avidă, pentru câteva clipe îi sorb respirația de zână, sprâncenele, ochii şi părul de un negru intens contrastează cu tenul de un alb eteric, se îndepărtează cu mişcări agile şi grațioase de felină, stâncile devin tot mai numeroase şi colțuroase, întretăiate de coline de lavă cenuşie, mă aflu deja pe buza imensului crater al muntelui Vezuviu, încep să cobor în conul întunecat, o acvilă trece pe deasupra, aud fâlfâitul aripilor largi, alunec printre albii săpate de torenți şi forme stranii de lavă pietrificată, predomină culoarea albă pe un fond negru, dar curând apar şi hieroglife uriaşe din lavă multicoloră, de la azuriu la portocaliu şi galben, un adevărat teatru de forme calcinate, recunosc plante, păsări sălbatice şi animale fantastice, cobor şi simt sub picioare cenuşa tot mai fierbinte, din câteva guri negre aflate în adâncul conului vulcanic iese un fum rar, cu miros de pucioasă, îmi țin răsuflarea să aud geamătul genunii, parcă sunt furat de propriul infinit interior, cu privirea întoarsă în ea însăşi, fără percepția realității, o privire bâjbâind către o scară a durerilor, într-o lume microscopică alcătuită din mici insule-lacrimi, lacrima e o insulă transparentă, iar cuvântul lacrimă e un pseudonim al insulei Ada Kaleh, dragă Nini... mă opresc şi îmi închipui că hăul de sub mine s-ar putea deschide din moment în moment ca să mă înghită, ARIADNAAAAAAA...

Se spune că trecerea timpului e o eroare a lumii eterne, dar fără aceasta nu ai putea gusta savoarea unică a timpului, dragostea. Pe Strada di Toledo urmăream adeseori cu interes perechile care se sărutau cu foc, în timp ce se îndreptau seara, în lumina lampadarelor, spre piața centrală, unde se montau mici piese de teatru sau se cântau canțonete şi *canti carnascialeschi*(cântece de carnaval), sub lumina lunii şi zborul lin al şoimilor, dresați în gospodăriile nobililor. Mimo, cum îi spuneam cei apropiați prietenului meu, Domenico Scarlatti, avea un chip luminos cu trăsături perfecte, cu nişte ochi mari, învăluitori şi era confidentul meu de taină, ne împrumutam unul altuia, pe ascuns, tomuri despre arta de a iubi, pe care le sustrăgeam din bibliotecile părinților. Aveam 13 ani când am început să nutresc pentru prima oară sentimente mai speciale pentru o fată de aceeaşi vârstă, Giulia (chipul oval, încadrat de cârlionți castanii, ochii umbroşi, năsucul în vânt şi o voce cântată), fiica nelegitimă a unui renumit pictor şi arhitect baroc, Francesco Solimena, pe care am cunoscut-o în casa familiei Pergolesi, la o delicioasă înghețată cu fructe, cremă şi frişcă, stropită cu rom. Aceeaşi înghețată pe care aveam să o regăsesc peste un secol, brevetată şi comercializată sub numele de *barbataia* de tumultuosul impresar Domenico Barbaja, cel care l-a adus pe Rossini la Napoli. Solimena şi ulterior Barbaja aveau o ură aproape viscerală față de tinerii castrați, precum Nicolò Grimaldi, cu o voce miraculoasă de mezzosoprană, care domina în tinerețea mea scena muzicală napoletană, în operele montate de prolificul Alessandro Scarlatti, la Teatro dei Fiorentini sau Teatro San Bartolomeo. Mai târziu a cântat acolo şi soprana Marianna Bulgarelli, supranumită „La Romanina”, care se îndrăgostise nebuneşte de Mimo, pe atunci organist şi compozitor la Capela Regală. Nealterate mi-au rămas savorile şi fricile copilăriei în Cicala, mirosul de pâine de secară, coaptă pe vatră de mama, teama de blesteme şi de *jettatura* (deochi), pastele şi castanele comestibile, spaima de strigoi, terciul de cereale şi

delicioasa brânză de capră, tocanele cu praz, varză şi napi, groaza de descinderile piraților turci şi albanezi, salatele cu ulei de măsline.

Despre frumusețea şi talentul lui Mimo auzise şi Ninon de l'Enclos, o curtezană legendară de la Curtea lui Ludovic al XIV-lea, cel care afirma că e minunea regatului său, în ciuda vârstei ei înaintate. Mulți o considerau pe această amatoare de *vicii splendide* cea mai frumoasă femeie a secolului al XVII-lea şi timp de peste 70 de ani (cunoştea secretul de a rămâne mereu tânără) a frânt multe inimi de regi, prinți, nobili, militari, scriitori, savanți ş.a. Temutul cardinal Richelieu i-a achitat 50.000 de coroane pentru o noapte de dragoste acestei hetaire, *beauté du diable,* Muza arhetipală a intelectualilor de geniu din Franța secolului al XVII-lea: Saint-Évremond, La Rouchefoucauld, La Fontaine, Molière, Racine, Fontenelle etc., pe care i-a dominat nu numai prin farmecul personal, ci şi prin abilitățile intelectuale, rafinamentul în maniere şi conversații, o viziune curajoasă asupra vieții, în favoarea emancipării femeii. *Îți trebuie mai mult geniu să faci dragoste decât să comanzi armate,* era unul din aforismele de succes concepute de ea. La vârsta de 12 ani era atât de frumoasă, încât devenise deja personajul principal al unor cântece, poeme şi romane create de artişti şi scriitori faimoşi, iar biografii ei susțin la unison că mintea-i sclipitoare şi activă absorbea toate cunoştințele, cu o rapiditate supranaturală. La vârsta de 20 de ani făcea o declarație publică extrem de îndrăzneață pentru acel veac, *Observ că femeilor li se pun în seamă tot ce ține de frivolitate, în timp ce bărbații îşi rezervă doar pentru ei dreptul de a se bucura de calitățile esențiale. Din acest moment voi fi un bărbat.* În anul 1703, prietenul meu Mimo, care împlinise 18 ani, a primit o invitație scrisă de la Ninon de L'Enclos pentru a participa în Paris la sărbătoarea prilejuită de apariția la Liège a celor patru volume de opere complete ale lui Molière, *Les oeuvres de Monsieur Molière*, îl ruga să cânte la clavecin la acea selectă manifestare susținută de Coroana Regală, iar onorariul nu era deloc de neglijat. Mimo a insistat să mergem împreună, cred că am făcut vreo trei săptămâni cu poştalionul tras de şase cai, care se schimbau în oraşele principale ale rutei, Roma, Milano, Geneva, Dijon. Tot drumul am suferit de o melancolie vecină cu boala, mi se părea că mă îndrept către un loc necunoscut, care purta în el germenele unei întâmplări care avea să mă marcheze profund, mi se făcea pielea de găină când cineva rostea cuvântul Paris.

Până în momentul în care m-am trezit pe neaşteptate în dormitorul cu un baldachin imens din lemn de nuc, perdele de mătase violet şi nenumărate oglinzi venețiene al doamnei Ninon de l'Enclos, biografia mea amoroasă nu număra decât vreo câteva îmbrățişări şi săruturi, plus o singură femeie pe care o văzusem goală, pe servitoarea noastră, o albaneză cu chipul smead, la puțin timp după ce împlinisem 17 ani. Îmi amintesc bine această scenă ascunsă în ungherele inimii, pe care nu am îndrăznit să o pun în cuvinte până acum, eu eram un virgin sfios şi aveam 18 ani, iar Ninon era cea mai experimentată femeie a secolului acela nebun, avea 83 de ani, dar nu îi dădeai mai mult de 45 de ani, vârsta mamei mele. În timp ce îmi vorbea învârtea pe degetele mâinii drepte un

dinar de argint de vreo 3 centimetri din vremea împăratului Hadrian, cu inscripția HUMANITAS, FELICITAS, LIBERTAS, valorile pentru care lupta în numele sexului frumos. Mâinile, ochii şi sânii ei au făcut să curgă multă cerneală din pana iluştrilor săi contemporani, iar cei care au iubit-o au fost şi mai fascinați de celelalte părți şi calități, mai puțin vizibile.

- Copil frumos, ți-am pregătit o baie cu apă de trandafiri albi. Servitoarea va veni să te ia peste câteva minute. De ce ți s-au umezit ochişorii, ai emoții?
- Am fost extrem de surprins aseară, la ceremonia dedicată Maestrului Molière, că m-ați invitat pe mine la reşedința dumneavoastră din Marais, Rue des Tournelles, şi nu pe Domenico, prietenul meu drag care este cu mult mai frumos şi mai talentat decât mine.

- Nu a fost doar alegerea mea, aşa a decis în primul rând Tarotul, probabil destinul ți-a pregătit acest moment, poate de mult timp, aşadar şi pentru mine e o surpriză să te am aici, dar întotdeauna am ştiut să fiu atentă la întâlnirea cu deliciile clipei. Uite ce scrie pe cealaltă față a monedei, Pontifex Maximus, pentru mine Timpul este marele preot, autoritățile masculine religioase sau laice îmi repugnă. Am mai intuit apoi, din priviri, că tu ai mai multă nevoie de o femeie. Pe chipul lui Domenico am citit că e prins într-o poveste de dragoste.

- Da, Mademoiselle L'Enclos, am auzit şi la noi, în Napoli, că i-ați sfidat pe toți marii bărbați ai veacului trecut, şi cu toate astea ei nu v-au purtat pică, dimpotrivă erau încântați de fiecare dată când erau invitați aici, la Salonul „Oiseaux des Tournelles”, cum vă place să-i spuneți. Anul trecut am asistat la o discuție interesantă pe această temă, între tatăl lui Domenico şi Pergolesi. Abia aseară am aflat însă, cu negrăită uimire, că aveți 83 de ani. Aşa cum vă imaginați, următoarea mea întrebare nu ar putea fi legată decât de secretul longevității şi tinereții dumneavoastră.

- Din păcate e o întrebare care mi se pune frecvent în ultimii ani, semn că nu mai sunt tânără. Nu e vorba de vreun secret, nu am făcut decât să-mi întârzii cât mai mult timp copilăria... Cea mai bună colivie pentru Pasărea Copilărie este o atmosferă de spiritualitate şi de iubire intensă. De altfel asta am creat aici, în „Oiseau des Tournelles”. Nu ştiu cât de mult m-au ajutat cremele de față cu rețete vechi de sute de ani, mişcările faciale, gimnastica, călătoriile, mersul în natură, băile zilnice (spre deosebirea de majoritatea femeilor din vremea noastră, care sunt nişte nespălate, de la țărănci la regine), dar sunt sigură că lecturile febrile, discuțiile cu mari scriitori, artişti şi filozofi şi, nu în ultimul rând, poveştile de iubire cu bărbații pe care eu i-am ales au făcut posibil acest mit, despre care aud că se vorbeşte şi în Napoli, oraşul Muzicii.

Mi-a fost de ajuns o singură noapte de dragoste cu Mademoiselle L'Enclos pentru a mă naşte bărbat şi a înțelege că tehnica amorului e înrudită cu tehnicile spirituale, uneori sunt gemene, ca în cazul ei. Încearcă să renunți la o mare iubire şi vei fi acaparat de erotismul cosmic al singurătății, o solitudine de

Dumnezeu fără lume. Primul care a beneficiat de erudiția mea erotică, apărută peste noapte, a fost bineînțeles Mimo, dar ulterior şi câteva femei din lunga mea viață, una evident de pe insula Ada Kaleh, pe care le-am iubit cu pasiune şi devoțiune. Reîntors acasă, cu o altă percepție asupra vieții, am avut bucuria să aflu că la universitate voi fi studentul unui prieten al familiei Scarlatti, pe care îl cunoşteam deja şi îl admiram, filozoful Giambattista Vico, care preda retorica. Mi-l aminteam de la vârsta de 16 ani, când mă impresionase un dialog între el şi Alessandro Scarlatti, despre cunoaştere, purtat în prezența mea şi a lui Mimo. Delicatul, discretul şi nedreptățitul Vico, mereu palid şi tras la față, fapt care îi punea şi mai mult în evidență nasul puternic, acvilin, dar cu nişte ochi care te vrăjeau, era convins că o cunoaştere autentică a naturii şi a ființei umane ar putea aparține doar lui Dumnezeu, creatorul lor, iar omul nu poate aspira la aşa ceva decât prin imaginație şi inteligență, spre deosebire de mult mai faimosul şi răsfățatul Descartes, contemporanul său, care miza totul pe rațiunea şi observația omului, prin care acesta ar putea avea acces la adevăr. Nu numai eu, cu existența mea tricentenară, petrecută mai mult în bibliotecă, ci şi intelectualii prezentului şi ai viitorului cred că îi vor da până la urmă dreptate lui Vico: nu e posibilă o cunoaştere adevărată, ci numai o cunoaştere a verosimilului. Imaginația şi visul reprezintă catalizatorul creației şi al unei existențe situate dincolo de normele comune, eu sunt sigur că mitul Mademoiselle L'Enclos nu ar fi fost posibil în absența ardentei sale imaginații intelectuale şi erotice. Poate că Ninon nu era atât de frumoasă cum se spunea, mai ales la vârsta la care am cunoscut-o eu, am remarcat de pildă că avea un nas care semăna cu cel al lui Vico, iar pe coapse şi pe abdomen i se citeau semnele timpului, dar pot să te asigur că era o făptură carismatică şi stranie, în timp ce făceam dragoste şi o priveam transfigurat, pentru o clipă parcă am avut senzația că în ochii ei mi-am revăzut întreaga viață, chiar şi pe cea prenatală. Ştii, nu e uşor deloc să exprimi astfel de stări, limbajul sufletului nu e analitic, e metaforic şi vizionar, au abia după vârsta de 150 de ani am avut momente privilegiate în care ascultam dialogul interior al sufletului cu el însuşi, dincolo de frenetica înlănțuire a lucrurilor şi de zonele obscure ale inconştientului. Şi totuşi nu sunt capabil să descriu acele experiențe, fiindcă ar trebui să scriu cu cerneala inimii, doar ea este cea care unifică cele patru esențe ale condiției umane, corpul, făptura, sufletul şi spiritul.

În vremea tinereții mele, scriitura făcea corp comun cu lumea, în prezent şi-a creat propria lume, independentă, îndepărtată de textul originar şi de esența naturii umane. Prin anii 1700, atunci când Napoli era unul din centrele lumii, chipul şi mâinile omului erau reduplicări, semnături, mărci ale sufletului, acum tind să devină umbre ale unui limbaj străin, automat, care pun stăpânire pe el. Iar sufletul omului nu mai e creație şi imaginație, sub semnul minții lui Dumnezeu, aşa cum ne spunea Vico, ci scriitură îngemănată cu neantul, focar al virtualului, cum avertiza profetic poetul William Blake, încă în urmă cu peste 200 de ani: *fugind de sine, în mincinoase-abstracte-întinsuri,* un vers-efigie pentru era realității virtuale, în care universul e perceput de unii fizicieni ca o holograma, o simplă proiecție... Ciudat, în timp ce îmi scriu viața şi mă oglindesc în mulajul

cuvintelor, viața începe să-mi deseneze chipul cu litere tot mai indescifrabile, până la dispariția trăsăturilor.

Aveam 22 de ani când am avut revelația artei mari, într-o seară de primăvară tocmai ieşeam din casa iubitului meu profesor Vico, de pe Via dei Tribunali, după ce purtasem cu el şi cu Giambattista Della Porta un dialog alert despre*Sigillus Sigillorum*, scrierea lui Bruno, la un ceai şi o tavă cu castane coapte, pregătite de Teresa, delicata soție a maestrului, eram singur şi deodată văd ieşind dintr-o tavernă un tânăr chipeş, cu o mantie neagră şi o sabie de Toledo în mâna dreaptă, încercând să se apere de doi zdrahoni, care îşi fluturau amenințător hangerele în aer, toți trei răcneau şi se înjurau vârtos în limba spaniolă, era un scandal pornit de la un joc de cărți, din câte înțelegeam, am trecut temător pe lângă ei, ne apropiam de Via Duomo, de teamă am alergat puțin pe partea stângă a străzii şi am deschis uşa grea, de metal, a bisericii Pio Monte della Misericordia, este prima oară când intru în acest sfânt lăcaş, cu un fronton străjuit de două statui, deasupra căruia scrie cu litere mari, „O MAGNUM PIETATIS OPUS”, privirile îmi sunt atrase întâi de imensa cupolă octogonală, aştepți în cel mai pur refugiu, o casă coagulând liniile chipului cu orizontul, într-un fraged desen plutitor printre coloane minoice, poate cândva vei respira în afara camerei de tortură a timpului, cu viața atârnând de simfonia psalmilor, vei copia cu sângele relieful tandru al ființei, printre coloane minoice, aici ți-e făptura ruptă-n fâşii de mirare, doar de avide priviri cu puls de țigară, cicatrizate brusc în ochii irizați de-atâtea vieți posibile, printre coloane minoice, încotro să privim spre a ne vedea privirea, deodată făptura mi-e pur şi simplu zguduită de pictura în ulei, de mari dimensiuni, aflată deasupra altarului, *Sette Opere di Misericordia*, de Caravaggio, mereu am fost uimit de expresivitatea, dramatismul şi dinamismul personajelor sale, captate aici într-o compoziție curajoasă, policentrică, este opera de artă care mi-a reconstruit sufletul în decursul timpului, probabil semăn cu ea: sincer, autentic şi neguros. O capodoperă semnată Caravaggio (primul expresionist al lumii, apărut cu 300 de ani înaintea curentului expresionist, un pictor blestemat, dar genial, un sfânt păcătos, ucigaş şi martir în acelaşi timp, cu un*cervello stravagantissimo,* cum bine spunea Del Monte) îți prinde ca într-o menghină matricea sinelui şi îți creşte nivelul vibrațiilor intime, până la stadiul unui țipăt al firii, te purifică de temeri, laşitați şi îți face singurătatea fecundă. Artistul care picta febril şi direct, fără schițe pregătitoare a fost fără îndoială un *Extraneus/*Străin în epoca sa, un intelectual hăituit, care a trăit la frontiera dintre vizibil şi invizibil (de altfel, Nini, poate ştii că în ebraică cuvântul „zar”, care se traduce prin străin, este în egală măsură rădăcina cuvântului „frontieră”). Exista o intimă apropiere între el şi dezmoşteniții soartei, obişnuia să spună că prima țigancă pe care o vedeai trecând pe stradă era un subiect mai potrivit pentru artă decât orice sculptură clasică, iar prostituatele şi curtezanele (îndeosebi Fillide Melandroni), au jucat un rol major în viața şi creația sa. Se muta frecvent dintr-un loc în altul, fiind permanent urmărit de cei cu care obişnuia să se încaiere, după chefuri zdravene şi jocuri de cărți în bodegi cu program nocturn şi nu avea prea multe lucruri de transportat, în afară de materialele pentru pictură doar două paturi, câteva piese de mobilier şi vase de bucătărie,

haine, arme, câteva lentile şi oglinzi convexe, cu care îşi proiecta uneori pe pânză personajele şi obiectele din compozițiile sale seducătoare, aranjate în scenă cu o îndemânare de mare regizor, o chitară şi 12 cărți, iar motoul său era: „Fără speranță, fără frică”. Pictura lui Caravaggio şi insula Ada Kaleh (ce alăturare stranie!) au rămas două avataruri ale universului interior, care îmi bântuie adesea lizierele ființei, iar migrația temporară a sufletului în avatarul Ada Kaleh, de pildă, îmi provoacă şi acum intense stări de conştiință modificată, practic devin un om-insulă, adopt temporar forma şi sufletul insulei Ada Kaleh, e o identitate prin care intru mai uşor într-o transă extatică, care mă ajută să pătrund într-o altă lume şi să încerc experiența profunzimilor. Percep un câmp non-fizic al insulei Ada Kaleh, care pare să conțină întreaga sa memorie inefabilă şi acționează în afara spațiului şi timpului, precum o muzică celestă în rezonanță cu sufletele foştilor insulari, de aici şi de dincolo, mi-aş dori şi cu scriitura mea. A-da Ka-leh, un diapazon care ascunde în sunetele sale cifrul sufletului meu şi lava fierbinte a textului care se va întrupa în nopțile de insomnie, fald, întoarcere, coadă de rândunică, fluture, ombilic hiperbolic, ombilic eliptic şi ombilic parabolic.

Scena publică napoletană era extrem de friabilă în perioada tinereții mele, între anii 1701-1714 eram cu toții răvăşiți de interminabile războaie de succesiune în interiorul regatului spaniol, care au dus în cele din urmă la grăbirea anexării oraşului la imperiul austriac, condus de Carol al VI-lea. Viața intelectuală era însă în plină efervescență (polarizată în special în jurul unei instituții, Accademia degli Arcadi, fondată în 1690 de regina Cristina a Suediei şi de pastorul dominican Tommaso Alfani), în ciuda unei gâtuiri economice provocată de faptul că aproape toate marile proprietăți se aflau în mâinile ierarhilor bisericii, mai puțin ale burgheziei şi aristocrației din ce în ce mai scăpătate. Editori celebri precum Parrino, Mosca, Naso, Ricciardi, Bulifan ş.a. tipăreau în fiecare an sute de cărți ale unor autori locali sau străini de anvergură, iar cocheta librărie Bernardino Gessari era extrem de frecventată. Soția sa îi servea gratuit cu ceai şi bomboane de ciocolată pe studenții studioşi proveniți din cartierele sărace, *lazzarone*, acolo unde căsuțele cu una sau două camere aveau pânze cerate în loc de ferestre, iar numeroşii locuitori dormeau noaptea pe rogojini de paie împletite, nu pe paturi de lemn cu saltele de puf, aşa cum aveam noi. În acea librărie faimoasă am cunoscut-o pe Giuseppa-Eleonora Barbapiccola, nepoata lui Tommaso Alfani, nu avea mai mult de 17 ani în acel moment, parcă o văd şi acum, răsfoia cu mâinile delicate colecția de poezie feminină editată de Antonio Bulifan, poete pe care le citisem şi eu cu interes, precum Vittoria Collona, Lucrezia Marinella, Veronica Gambara, Laura Terracina sau Maria Selvaggia Borghini, prima impresie e legată şi acum în memoria mea de boarea de plenitudine şi gingăşie pe care o emana ființa sa, dată probabil de consonanța perfectă dintre chip (uşor oval, ochi negri, adânci şi pupilele dilatate, buze de creolă şi năsuc bine desenat, păr şaten, prins la spate cu o agrafă de aur, încrustată cu mici diamante), trup, îmbrăcăminte (avea o rochie violet, cu volănaşe în talie), gesturi şi privire, dar mai ales de vocea cu sonorități tuşante, care te urmărea şi în vis, după ce o ascultai o singură dată. *La voce che illumina la mente*, îmi spunea şi Mimo,

atunci când aduceam vorba despre ea. Am iubit-o trei ani pe Giuse, aşa cum o alintam, credeam din tot sufletul că este femeia vieții mele, comunicam incredibil de bine atât la nivel fizic cât şi sufletesc, dar mai ales spiritual, o simțeam cu bucurie cum creşte mental şi intelectual alături de mine, începea să atingă acea rară stare de minte înalt-străvăzătoare, care o ajuta să fie mai inspirată în scrierea poemelor şi tot mai preocupată de filozofie. Eram permanent atent să-i ofer cu generozitate şi iubire, prin dialoguri nesfârşite şi planuri organizate de lecturi, tot ce acumulasem eu până atunci, de la învățăturile lui Bruno la cele ale profesorului meu, Vico. Deşi nu era călugăriță a fost invitată să devină prim-solistă a corului bisericii San Domenico Maggiore a mănăstirii dominicane, deoarece avea o voce cu o amplitudine şi un vibrato năucitoare, capabilă să treacă cu uşurință de la expresivitatea țipătului la stilul *amoroso,* la şoaptă. Probabil numai o persoană cu o viață interioară de o bogăție fără seamăn, cu o vibrație sufletească aparte poate să atingă o astfel de performanță. Giuse nu producea sunete, ci ființe sonore care transcendeau orice realitate fizică, într-o încleştare străfulgerată parcă de străfundul sufletului napoletan, eram pur şi simplu vrăjit de diversitatea de sunete ireductibile, diferit cadențate, interconectate, pline de transparență, fluiditate şi fior dramatic. Vocea ei avea un miez de flacără, era o țesătură polifonică extrem de complexă, cu treceri surprinzătoare de la frecvențele joase, întunecate, care-mi readuceau în memorie şoldurile ei voluptuoase, până la cele mai luminoase tonalități, ce se destrămau sau se refăceau instantaneu, precum mângâierile degetelor ei subțiri şi muşcăturile dinților albi de porțelan, pe trupul meu transfigurat. O voce de combinații ardente, în care nostalgia, melancolia şi bucuria se amestecau incitant şi frenetic, cu o inteligență şi un *feeling* irezistibile. Era şi o bună desenatoare, interesată de ştiințe şi pasionată de metafizică, dar spre deosebire de mine era atrasă şi de filozofia contemporanului nostru, Descartes (avea şi o consistentă corespondență cu el), căruia de altfel i-a tradus *Principiile filozofiei*, în 1722. Era deja o intelectuală de prim-plan în oraşul nostru, de aceea a fost acceptată şi în salonul lui Giambattista Vico, după publicarea traducerii la Torino, devenind în scurt timp prietena intimă a fiicei sale, Luisa. În acea perioadă eu nu mai eram de vreo trei ani iubitul ei, ne-am despărțit la puțin timp după ce a împlinit 20 de ani, aflasem că este bisexuală şi mai avea încă două iubite în afară de mine, iar eu eram din nefericire extrem de gelos, ca aproape orice tânăr bărbat care a pus mâna pe o femeie ieşită din comun. Cu timpul am învățat să nu mai repet o astfel de greşeală, pentru care am plătit cu vârf şi îndesat: toate femeile pe care le-am iubit ulterior în Napoli mi se păreau nişte umbre trecătoare şi anodine, în comparație cu unica mea Giuse.

În acea vreme Napoli era un oraş orfic, precum în vechea cetate Abdera, inima tracă a Greciei antice, aproape totul gravita în jurul muzicii, viața sentimentală şi cea publică, arta şi teologia, arhitectura şi cosmologia, etica şi arta divinației, până şi politica sau medicina păreau fundamentate după principii muzicale. Totuşi, în ciuda sonorităților luminoase şi ardente ale Muzicii napoletane, adevărata regină a existenței noastre, eram conştient şi tulburat în acelaşi timp şi de partea întunecată a Istoriei, care curgea într-un şuvoi aiuritor odată cu noi, dar

şi prin venele noastre, otrăvindu-ne adeseori sufletele şi idealurile cu nesfârşite poveşti îngrozitoare despre procesele şi execuțiile puse la cale de Inchiziție, victime fiind uneori şi fetițe de 12-13 ani acuzate de vrăjitorie, dar şi intelectuali şi preoți acuzați de erezie (dominicanii aveau un rol important în urmărirea şi divulgarea ereticilor în numele Sfântului Scaun, însă nu înțelegeam deloc de ce Vaticanul şi Inchiziția nu i-au declarat eretici şi pe negustorii de sclavi...), raidurile devastatoare ale tâlharilor sau piraților turci (cei din urmă furau uneori şi caii, pe care urcau semeți intrând cu ei în bisericile creştine pentru a defila sfidător prin fața altarelor, în satele trecute prin foc şi sabie), abuzurile guvernanților şi ale ierarhilor bisericii, care încercau printre altele să transforme multe dintre copilele frumoase şi sărace din oraş în sclave sexuale, bătăile şi duelurile spontane provocate de tineri turbulenți, corupția funcționarilor publici din administrație, Sacro Regio Consiglio, Regia Camera della Sommaria sau Gran Corte della Vicaria, tertipurile fără număr ale şarlatanilor, proliferarea unui cod al violenței în numele păstrării cinstei şi al onoarei. Trecuse un an de la despărțirea de Giuse şi rănile sufleteşti încă nu-mi erau complet vindecate, era o seară frumoasă de aprilie, cu parfum de anemone de primăvară, în zona portului viermuiala umană era în toi, colorată din când în când de saltimbanci şi muzicanți, de prostituate aflate la pândă sau de cheflii, cei mai mulți membri ai echipajelor de pe corăbiile acostate la mal. „Orice viață împlinită are o desfăşurare muzicală”, îmi spusese Mimo în acea zi, iar eu torceam în gând fraza sa, încercând să mă strecor prin mulțimea pestriță, cu picioarele îngreunate de plumbul melancoliei. Totul se întâmplă fără ca noi să putem interveni cu ceva, la fel cu gândurile, nu prea reuşim să le stăpânim şi ele se joacă adesea cu viața noastră, poate doar gândurile a doi îndrăgostiți au de asemenea o desfăşurare muzicală.

- Domnule, nu vreți să mă însoțiți? Vă asigur că nu veți regreta, o să aflați lucruri care v-ar putea schimba viața.

Tânăra călugăriță de lângă mine, îmbrăcată într-o rasă de postav de culoare albă, strânsă cu o cingătoare albastră la brâu, cu părul şi ochii de un negru abisal, are pupilele ochilor dilatate şi o privire magnetică, vie, care pare să înfulece, să absoarbă lumea şi să o mestece, în acelaşi timp o privire îmbietoare şi aromată ca un vin negru, gros, napolitan, pe care-l savuram încă din copilărie: *mangiaguerra*.

- De ce credeți că aş dori să-mi schimb viața?

- O să-l cunoaşteți pe Padre Narvaez, un prieten al distinsei doamne Ninon de l’Enclos.

Auzisem deja în cercul meu de prieteni vorbindu-se zeflemitor despre Padre Narvaez, un fost călugăr spaniol, înființase în acea perioadă o sectă „religioasă’’ pentru a promova cultul plăcerilor de orice fel, în spiritul iubitei mele Ninon, care continua să-mi scrie epistole fermecătoare. După ce am străbătut împreună câteva străduțe înguste, cu prăvălii ca nişte cutii de chibrituri, aproape de librăria

Bernardino Gessani am pătruns printr-un portal gotic într-o clădire veche, cu două etaje, din care tocmai ieşea un cunoscut intelectual, Costantino Grimaldi. Ne-am salutat politicos, iar el m-a privit intens, cu un zâmbet complice şi a făcut o plecăciune în fața frumoasei mele însoțitoare. Urcăm grăbiți o scară în spirală, din lemn de nuc, îmi aud bătăile inimii până în tâmple şi iată-ne în chilia cu parfum de pepene galben şi busuioc mobilată modest, un pat de fier, o masă cu două scaune şi un dulap alături de o mică bibliotecă, deasupra căreia atârnă o icoană veche de lemn, puțin crăpată, Fecioara cu Pruncul. O candelă cu trei brațe proiecta o lumină plăcută şi difuză, care torcea şi se încolăcea în jurul nostru ca o pisică leneşă, iar eu începusem să mă dezbrac, febril şi fremătând de satisfacție că nu remarcam vreo împotrivire din partea Maicii Miranda, cum îmi spusese pe drum că o cheamă, ea stătea pe un scaun şi mă privea imobilă, chipul ei îmi evoca un gard viu de păducel în floare, iradia o senzualitate luminoasă, aflasem că se născuse în Granada, în urmă cu 23 de ani, iar de trei ani aderase la grupul controversatului Padre Narvaez.

- Nu, nu mă dezbrac, spre deosebire de toate celelalte 26 de surori din grupul nostru, eu am preferat să-mi păstrez castitatea. Te-am chemat la mine pentru altceva, eu colecționez priviri. Lasă-mă te rog doar să te privesc câteva ceasuri şi mă voi ruga mereu pentru tine, Nini.

- Nu înțeleg, cum poate cineva să colecționeze o privire? Unde şi cum o vei păstra? Poți să-mi arăți colecția ta de priviri?

- E o dublă încercare, în primul rând privirea ta va rămânea gravată pentru totdeauna în eul meu, în al doilea rând mă voi strădui să o scriu. A scrie privirea e o încercare la fel de temerară precum căutarea lui Dumnezeu.
- Mă uimeşti, eşti un vampir de priviri.

- Nu, e adevărat însă că privirile pe care le iubesc reprezintă cea mai dulce şi profundă hrană a sufletului meu. Orice om e o entitate stranie şi infinit de complexă, un colaj amețitor de ființe şi lucruri din regnuri şi universuri variate, reale şi imaginare, doar privirea e un rezumat coerent şi unitar al esenței sale, din păcate aproape imposibil de descris în cuvinte. Dar îmi place să lupt cu imposibilul şi, mai ales, am învățat să prețuiesc ochii, pe care tatăl meu nu îi mai are, din nefericire.

Întâlnirea cu Maica Miranda a fost începutul intrării într-o altă etapă a vieții mele, cea în care am căutat să descifrez, dincolo de aparențe, ierarhia invizibilului. A fost o întâlnire semnificativă, care prefigura viziunea mea de mai târziu, acum pot să afirm şi eu că în parfumul unei priviri presimt grăuntele de insularitate, nuanțele sufleteşti cele mai intime, toată gama vibrațiilor profunde ale unei făpturi, cu elanuri şi căderi, oaze luminoase şi zone învolburate şi obscure, pecetea sa non-fizică inconfundabilă. Acum ştiu că nu vei reuşi să scrii privirea, fără a ajunge să scrijeleşti cuvintele dincolo de limitele limbajului, acolo unde străluceşte insula luxuriantă şi arhetipală a inconştientului. Tânăra colecționară

de priviri se refugiase în Napoli de la vârsta de 17 ani, după ce familia sa din Granada fusese pulverizată de o stranie şi teribilă tragedie. Tatăl ei, Francisco Vieira, un cunoscut om de arme, spadasin neîntrecut şi şef al gărzilor municipale, şi-a scos într-o zi ochii cu un pumnal de Toledo, după a stat de vorbă cu o vrăjitoare renumită, Xenia Dominguez, iar după câteva ore mama ei s-a otrăvit cu arsenic. Xenia tocmai îi deschisese ochii, până la țipăt, reuşind în scurt timp să-i descifreze toate misterele biografiei sale, atât de încâlcite, care îl apăsau de mulți ani şi îi împăienjeneau ochii minții.

- Don Francisco, regret să-ți spun, dar încă din tinerețe ai făcut un păcat de neiertat, te-ai însoțit cu mama ta, Angela.

- Cum poți să arunci o astfel de anatemă asupra mea, fără nicio probă?
- Ai crescut într-o casă de copii orfani din Sevilla, e adevărat? Iar de la cei care te-au îngrijit ai aflat, mai târziu, că ai fost găsit abandonat în stradă, într-un coş de rufe.

- Da, aşa este.

- La vârsta de 18 ani te-ai înrolat în gărzile municipale din Granada, după ce ți se dusese vestea că erai unul dintre cei mai redutabili spadasini din Andaluzia. Iar peste trei ani, la un bal mascat ai cunoscut-o pe Angela Cruzeiro, frumoasa văduvă a primarului din Guadix, orăşelul vestit prin grotele sale locuite. A devenit după doi ani soția ta, aveai atunci 22 de ani, iar ea 39 de ani şi ați avut două fiice, Miranda şi Argentina. Te rog să mergi acasă şi să o întrebi pe Angela, soția ta, de ce te-a abandonat în Sevilla, când aveai doar trei luni. Dacă nu îndrăzneşti, o să-ți spun eu, soțul ei a venit în acea perioadă la mine, să mă întrebe amănunte despre destinul noului născut, Francisco, iar eu i-am spus ce am văzut în globul de cristal: Angela va deveni peste ani soția ta... Revenit acasă, Pedro, tatăl tău, nu i-a spus nimic soției şi a încercat într-o seară să te otrăvească, dar tu ai supraviețuit ca prin farmec şi ea a decis să te ducă într-o zi de mai în Sevilla, lăsându-te la voia întâmplării. Viața cu Pedro devenise de nesuportat, iar peste un an Angela a tocmit un ucigaş plătit, care i-a înfipt într-o seară un pumnal în inimă, după ce ieşise dintr-o *taberna*, de la un joc de cărți cu câțiva prieteni. Câştigase o sumă destul de mare, echivalentul unui cal.

http://www.orizonturiculturale.ro/ro_proza_Constantin-Severin.html

ЈЕДНА КРАТКА ЖЕЛЕЗНИЧКА

Зоран Ћирић

...Jedino se računa to da mi propala isporuka pet vagona s cement za Rumuniju! A sve bilo unapred plaćeno, s proviziju od dvaes posto! A zašto mi propao pošteno ugovoren poso? Zbog srpsko kapitalističko samoupravljanje! Eto zašto, jebem ti zemlju koja ovakvi ljudi ima!". Kreza se prodra, baš original "direktorski", tolko glasno da se i konobari u kuhinji postrojiše momentalno.
Tada spazi flašu kisele vode, pa je ufiksira munjastim pogledom, dok mu se obrve skoro dodirivaše. "More, lepo je Knjaz Miloš reko, kad je preživeo Selevačku jebačinu".
"Aha", nakašljao sam se tek koliko da ne prekinem Krezino brektanje kroz duge gutljaje koji su se završavali tamo gde su novi počinjali.
"Koj se jebe nek se jebe, a vi si braćo Srbi gledajte svoj poso i nemo ga palamudite pomnogo! To je jedina prava istina. Al jok! Oće Srbi da samoupravljaju, da sastanče i diskutuju s višu instancu od problemi.
A ti problemi ne bi ni postojali bez njih!"
"Jes vala, to ni domaći okupatori ne mogu da iskorene", saglasih se uz jedno zvonko kucanje punim čašama, koje su podrhtavale u našim
mučeničkim desnicama.
"Ma kaki", direktoru se kosa razbarušila kao skretničaru kapa na pružnom prelazu bez rampe i fenjera. "Kad se toponičari i seljaci udruže, tu nema ni za vladiku mrs. Mož slobodno da digneš ruke od svaku ozbiljnu rabotu. Ej, bre, mož UNICEF da pati, ma njih nije briga, oni su deoničari bato! I još im praziluk niz guzicu visi tako da mogu da uštede na hrani... Dunav presušuje, Đerdap ima kuršlus, deca odlaze uizbeglice, ma to ove ne interesuje. Ni da je naoružani NATO ušo ufabrički krug, ne bi se trgli!"
"Au, dotle li došlo?"
"E, moj Magični, ti si pisac i dalje, jel da?"
Stidljivo klimnuh glavom, u znak potvrde i lične skromnosti.
"E, pa, jedan dan ima da skupim sve bisere što mi se izdešavali na Železnicu, da napišeš poučni roman iz ediciju 'Koj je ovolku gomilu dijabola u državnu službu navuko'. To će bude debela hit knjiga."
"I ja mislim", rekoh i nastavih da poručujem kuvani kupus sa kolenicama, iako sam pre toga pojeo porciju ribića u saftu.
"A sve ovo sranje ti je vezano za teški pregovori oko nacrta kolektivnog ugovora. Elem, to ti ovako izgleda. S jednu stranu stola sede sindikalci a s onu tamo takozvani pravni eksperti javne kuće, to jest našeg - ili jebem li ga čijeg više – preduzeća, je li. I sad se vodi polemika od svakodnevne STRESNE SITUACIJE u okviru radnog vremena.

Jedna od pravnica kaže, pa dobro oće li mi neko navede neki primer i javi ti se Proka sindikalac iz Lapovo, inače mašinovo a, i kaže, evo moj lični primer..."
Nakon što isprazni još jedan kiki, Kreza produži.
"Kaže Proka, vozim si ja brzak od Beograd za Lapovo i pregazim čoveka. Izađu svi na uviđaj kako to dolikuje, konstatuju gaženje, posmrtni ostaci si priberu ovi iz Hitnu. Ja dam izjavu da ću si odvučem voz do Lapovo i da nisam mnogo potresen jer mi nije prvo gaženje, pomalo sam si i ogugleo. Stignem si u Lapovo, predam lokomotivu i odem si dom. Kad tamo me žena dočeka s reči: 'Javila ti se tetka, teču ti pregazio voz'. A ja kažem: 'Pa gde ga izgazio', ona mi reče a meni kroz glavu projuri: 'U sunce ti jebem, izgazi si teču, kako ću sad kod tetku na oči da izlegnem'. Pa eto uvaženi pravnici nije li to stres?"
"Kakav slučaj", zacokćem od ljutine što mi nepce zapalila.
"Jeste, sve slučajevi, moj do mojega. A moj tovar s cement čeka. I Rumuni čekaju, jer pare već dali. I šta sad? Moram i JA da čekam dok ovi ne utvrde šta je stres a šta nije!"
"Pa, ovaj, Krezo, zar ti kao direktor ne možeš da ih poguraš da iza u iz tog stresnog stanja i da se vrate radnim obavezama. Ipak je to Železnica, državno preduzeće, to ne sme dugo da stoji. Ionako vozovi kasne..."
"Ej, mora se strpim ušte malce! Al oni još ne znaju s kog su se u istu dresinu ukačili. Kad JA izgubim kontrolu – svi će svate! Odma! Pa, ja sam čitao Krivični zakon sa trinaes godina. Da bi znao za šta mogu da odgovaram. Pa sam ga ponovo čitao sa šesnaes, to mnogo zajeban uzrast, lako mož da prdneš u čabar. Al viš, ja sam izučio cake i zato sam postao jači od zakon. Eto, kladim se u ceo onaj kontigent što mi stoji kod Kladovo, da ti, iako se vodiš kao intelektualac, ne znaš da do dvaesprve godine možeš da potpadneš pod maloletnički zakon. Znači, napraviš pizdariju u dvaesprvu godinu života, a oni te vode kao maloletničku delikvenciju! Jesi znao za tu mogućnost?"
"Nisam", priznadoh, iskreno zblanut. "A jel to stvarno može, ili me podjebavaš?"
"A šta imam od toga da tebe podjebavam, leba ti?" Kreza se, bez ikakvog upozorenja, onako «direktorski» zagleda u mene. Kao da se s opijenom patkom u rukama zablenuo u upišanu nogavicu svečanog odela, svečano firmiranog za neku rukovodeću svetkovinu.
Pogruženo slegnuh ramenima kao pastir pokraj reke Gruže.
Pretpostavljam da se slično protegao i Isus Hrist kad su ga skinuli sa raspela...

***TRASH AKADEMSKI LIST PRESSING** Specijalno izdanje Književni magazin
broj 5/2009

ОД ПОЈАСА НАНИЖЕ
Вуду Попај/Раденко Стојановић

Прошло је десетак дана након што сам се вратио из Мађарске. Отишао сам до Кладова да искуливам од минулих догађаја. Седео сам на плажи и посматрао колону војних камиона која полази у нову ратну пустоловину. Оближњи кафић је пуштао готивну džezericu. Погled mi je odlutao ka brodovima, kranovima i kućicama u brdu iznad rumunskog lučkog gradića Turn Severina. Vreme beše oblačno. Sevnuše munje i prošaraše tmurno nebo. Padoše i prve kapi kiše, tako krupne, teške... Džez je bio idealna podloga grmećim glasovima sa neba koji su se stapali sa odjekom gvožđa, izručivanog iz kranova sa one strane Dunava.

*Од појаса наниже- приче из визуре морнара-визионара без визе, Лагуна Београд 2008.г.

ТРАНСИЛВАНИЈА

Драган Николић

TRANSILVANIJA - DRUGI O PREDSTAVI

Transilvanija debitantski je komad Dragana Nikolića, koji upečatljivo i živopisno prati liniju domaće crne komedije obeleženu dramama Aleksandra Popovića, Dušana Kovačevića i Đorđa Milosavljevića. Reč je o ironičnom spoju primitivnih predrasuda, crtica iz "crne hronike" i lokalnih, etno mitova iz vlaškog, podunavskog kraja. Porodična zavada, šverc nafte, ubistva i "crna svadba" mešaju se sa željom za osvetom onostranih bića - duhova i vampira zbog nedoličnog ponašanja živih. Mentalitetski i apsurdi podneblja, produbljeni surovošću pograničnog života i specifičnim folklorom i sujeverjem, otvaraju drugačiju vizuru jednog posebnog sveta, čija shvatanja morala i časti, postaju paradigma opšteg stanja društva u kome živimo. Dragan Nikolić sa gorkim podsmehom slika izvitopereno društvo u kome je sve tudje prokleto, a sve naše ukleto, u kome se i prošle i buduće generacije hrane krvlju živih.

REČ REDITELJA

Kada je Dragoslav Mihajlović Mihiz prihvatio i preporučio komad "Radovan Treći" tadašnjeg studenta treće godine dramaturgije Dušana Kovačevića, on nije znao kakav će Kovačević biti pisac, ali je prepoznao da tu ima nečega. Možda mi upravo otkrivamo nekog novog Dušana Kovačevića, ko zna. Reč je o zaista darovitom piscu kome, istina, fali još zanatske veštine, ali je njegova priča, koja je takođe napisana na trećoj godini studija, vrlo zanimljiva i zanimljivo ispričana.

"Transilvanija" prati liniju komada Dušana Kovačevića, sadrži dosta nadnaravnih elemenata, ali na neki način ima i elemenata drame "Kamen za pod glavu" Milice Novković. Pri tom, "Transilvanija" je klasična krimi-priča posvećena jednoj bandi sa obale Dunava koju predvodi žena. Ta žena, zove se Velika, na ovom svetu ima dva pastorka i ljubavnika policajca. Na onom svetu srećemo njenu svekrvu, muža, kao i jednog policajca koji je stradao u nekoj akciji. Čak i na osnovu kratko ispričane priče jasno je da je reč o mešanju dva sveta, o susretu fikcije i realnosti posredstvom vlaških običaja koji su veoma zanimljivi. Prema onome što sam saznao, Vlasi imaju veoma neobičan odnos prema zagrobnom životu.

Pojednostavljeno govoreći, oni sasvim ozbiljno veruju da ljudi nastavljaju da žive posle smrti. To se vidi i po njihovom odnosu prema grobovima i grobnicama. Ceo taj kraj, naime, poznat je po gradnji velikih grobnica u koje oni stavljaju sve što je čoveku potrebno za život na ovom svetu - od nameštaja, kupatila, kuhinja do mobilnih telefona. I danas u tim krajevima povratnici iz pečalbe skoro paralelno prave kuće i grobnice.

U osnovi, to je jedna balkanska priča koja je, budući da je reč o Vlasima, još apsurdnija. Uvrnuta je i dovedena do krajnosti kada je reč o svireposti. Ovde ima ubistava kao kod Šekspira.

Milan Karadžić

Iz intervjua dnevniku "Blic"

REČ AUTORA

Meni su vampiri bliska i draga bića. Kad sam probao da ih zamislim na sceni, shvatio sam da je njihova vrsta u sudaru sa našom, ljudskom vrstom, unapred izgubila svaku bitku. Mi smo gori i veći "vampiri" od ovih nevinih i arhaičnih mitskih bića, jer sisamo jedni druge.

Transilvanija je komad o tranziciji. Tranziciji iz sveta živih u svet mrtvih, iz sveta mrtvih u svet vampira, i na kraju iz sveta vampira eventualno ponovo u svet mrtvih. Kao prapostojbina Vlada Cepeša i mitska zemlja grofa Drakule, ona je meteafora za zemlju u kojoj bi srpski vampiri mogli naći svoj mir, kako oni željni Evrope kao hleba, tako i svi drugi.

Dragan Nikolić

pisac "Transilvanije"

IZ ŠTAMPE

DANAS
Transrbija
Piše: Dragana Bošković

Budimo blagonakloni. Komad novog pisca Dragana Nikolića, studenta dramaturgije na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu tek je samo jedna od studentskih vežbi, uspelih naravno, jer se već može pouzdano naslutiti da je u pitanju pisac koji će negovati "zvuke rodnog kraja", u najpozitivnijem smislu. Dosta je već "europejaca", koji tretiraju "prozak generaciju", samo se događa na selu! Dragan Nikolić je autor koji se smelo uhvatio u koštac sa bićem u jeziku, onom kolokvijalnom, koji se ne govori ovde u Beogradu, nego tamo, ka rumunskoj granici. Nedaleko od nas.

Poigravanja sa onostranim je bilo (onoliko) u srpskoj prozi, pa i u drami. Posle "Srpske drame" Siniše Kovačevića, teško je napisati smislen komad o našima, sa ove i one strane. U Nikolićevom "vlaškom vesternu", boje vampira i, uopšte, svojte Save Savanovića, prvog srpskog vampira, branila je moćna Vesna Čipčić bojeći Starku mitskim verovanjem da zlo nije samo ružno i strašno već i zavodljivo, pohotno, strasno u svojoj nameri da odvuče čoveka tamo gde mu nije mesto. Lik Starke, je, možda, najslabije pozicioniran lik u "Transilvaniji". Trebalo je, eventualno, dati mnogo više prostora ovoj vampirki, da bi se pokazalo ono što je očigledna poruka ovog komada - da se, u ovoj našoj trans-zemljici, sve svodi na blato i zločin, a moralu nas uče oni koji su po definiciji zlotvori, do koske. Do krvi!

Marko Živić - Džeri, Starkin sin - i sam je mrtav, i iznenađen je time. Veoma opasna ideja. Možda će se, kao u Kafkinoj priči kada se neko budi kao bubašvaba, mnogi od nas, u ovoj Tran/silvaniji/Srbiji "probuditi prirodnom smrću", i to samo oni povlašćeni. Ostali će skončati od ruke neke Velike, kaubojskim ili nekim drugim metodama uklonjeni. I glad je Velika. Nema nikakve kaubojske pravde u gladi. Ništa se sirotinjom ne može zaslužiti, ma kako ona bila otmena. Ako čoveku to nije priziv.

Dakle, Velika - maćeha dvojice Džerijevih sinova (Vuk Kostić, Bojan i Nikola Rakočević, Nebojša) je "spakovala" i Starku (gurnula je u bunar) i Džerija (ugušila ga je jastukom). I sad pravi kuću, a prethodnu je spalila. Vojin Ćetković, Daglas, policijski inspektor, neka je vrsta njenog ljubavnika i poslovnog partnera u švercersko-kriminalnim radnjama.

Sve je, dakle, tu: i ubistvo iz niskih strasti, i švaleracija, i "šverc komerc"... Lažna ljubav, lažno požrtvovanje, lažna vlast koja nas štiti od istoga. Magda, Rumunka koja je tu i služavka i prostitutka - i buduća mlada, i pop svima, jer će jedina preživeti jake srpske krvne strasti - ona je, valjda, predstavnik te Evrope, u koju hrlimo. Kao, ima ona i nekih vrlina...

"Transilvanija" je komedija koju je, na svoj karakterističan način, Milan Karadžić

razigrao i učinio smešnijom nego što je morala da bude. Za taj postupak, za pokušaj "vlaškog vesterna", nedostajalo je brzine u igri i boljih dramskih (komičnih) kopči u pojavljivanju likova, od reda veoma simpatičnih (priča o zlu, napominjemo opet). Izvrsna Nataša Ninković nosi ovu komediju u liku Kalamiti Džejn, ali na Dunavu. Koliko je verovatno da se ta dama, sa onom svekrvom, onim sinovima i onim mužem (i ljubavnikom) baš baci "s one strane Pekosa" i ponese kaubojske čizme, uslovnost je koju komediji dopuštamo. Ono što je stvarno proizvoljno u ovoj komediji (i zato je publika ne prati čitavim tokom priče sa istom pažnjom) su ona bolna opšta mesta koja su dečija bolest svakog pisca, i samo je pitanje koliko će da traju. Naš je osećaj da je Dragan Nikolić kvalitetan posmatrač i dobar dramski pripovedač. Od dramskog pripovedanja do dramske radnje, put je i kratak i dug. Ima izgleda da će kod Nikolića biti ova druga varijanta.

Dva sina, pastorka, takozvana brata, jer bi se "na jedan" poklali, Vuk Kostić i Nikola Rakočević, imaju potencijal za igru u paru, i to je evidentan kvalitet. Vojin Ćetković, ovoga puta ispoljava stvarni talenat za crnu komediju, koja je teška glumcima bez šarma. Ćetkoviću je, srećom, išla veoma lako. Milica Zarić, Magda, nekako je lik iz drugog komada. Nemuštim, neprostudiranim jezikom, skreće ka nekoj laganoj retardiranosti, a opet, ideje Magdine su sasvim filozofske. Marko Živić, Džeri, odličan je u svom trpnom mrtvačkom stanju, odlučan u akciji koja nema nade. Miki Damjanović kao Srećko, prosto nije imao ništa značajno da kaže, mada je lik interesantan i glumački dobro postavljen.

Ispuštena je prilika da se svetom mrtvih baci dupla senka (iako, oni po mitologiji nemaju senku) na žive, koji su živi samo privremeno, a oni prvi su takvi zauvek. A svi zajedno sanjaju isti, tranzicioni, transilvanijski, srpski san - da koknu onog koji stoji na putu ispunjenju njihovih (niskih) strasti.

Ako je i za komediju, mnogo je. Kao poruka.

Ovom kritičaru se dopao Nikolićev komad. Nov je na neki stari način. I trebalo bi da mladi pisac nastavi u istom smeru, u izučavanju onoga što nas se duboko tiče, a mnogi od toga beže, u tuđe metafore. Ovo je, u tom smislu, zanimljiv i častan pokušaj.

Izvor: http://www.bdp.rs

ЕВА ОД КАВЕЗА
Снежана Јаковљевић

...Слабашан испред зграде, ветар поред реке постаје јак. Нема купача. Седне на обалу и пусти да јој снажни таласи заплъускују ноге. Потом се врати на узвишење од бетона и легне. Тада још не зна да ће док буде лежала изгорети на сунцу.

Посматра воду. Бетон је жуља, нападају је мрави, цигарету тешко припаљује због ветра. Окреће се на леђа и рукама заклања лице...

…На степеништу нема никога, на путу до контејнера, у који баца кеу са ђубретом, такође: Прва жива бића која види јесу дечаци у школском дворишту. Скрене десно, затим лево и извесно време иде право, улицом паралелном са оном од свог стана. Улица води до хотела, одакле може на реку, ако скрене десно, или у центар града, изабере ли лево. Бира ово друго и река остаје иза њених леђа. У центру града погледом обухвата улицу у којој су кафићи и ресторани и једна кола која пролазе тик поред ње, главном улицом, што сече град вертикално…

...Ветар је напољу јурио пусту улицу, ђаци су већ били у учионицама, запослени пили прву кафу и читали дневне новине. Супротстављајући се јаким налетима ветра, бирала је мале, попречне улице и покушавала да не мисли нато да ће опет закаснити.

...-Како је само некад било у овом граду, као у Лас Вегасу! Музика, забава, безброј кафана. Свака друга кућа- кафана, а сада? Ништа... Прекјуче дошао неки књижевник. Позвали су ме и замолили да спремим ручак. Умало да питам ко је он, али сам се суздржала...рекла сам хоћу, како да не... отишла сам кући и видела да га имам...писца... Имам ја пуно књига, куповала сам их, како се оно каже, на метар. Да на метар... Знате ли колико сма прочитала? Само једну, *На Дрини ћуприја*. И то само зато што сам из Босне...

Пијачне тезге формирају три реда. Иза тезге вире лица слична воћу и поврћу. Издужена и бледуњава као младе тикве. Црвена, округла као презрели парадајз. Лица кврга̂ва, кромпирастог носа...

Својом отменошћу, финим и глатким теном, лице дечака за тезгом на крају трећег реда издваја се из масе површноликих. Дечак продаје купус. Вероватно је из неког оближњег села и вероватно није свестан своје посебности, ни у кући, ни на пијаци. Због тога ће временом почети као и други да личи на поврће. У најбољем случају воће.

Пада ситна киша, претходница дугих, јесењих, чији долазак најављују голе гране дрвећа, сиви тонови дневне светлости и рано спуштање мрака над градом.

Види светла у становима преко пута. У сваком светлу дешава се нешто: радост, туга, депресија, бол, изневерена очекивања, љутња, бес, илузије...

*Снежана Јаковљевић, Ева од кавеза, Просвета Београд 1995, с.35-36,70, 74, 77, 91,105-106.

ДУНАВ
Клаудио Магрис

Hidrogliser za Gvozdena vrata polazi iz Beograda, blizu ušća Save u Dunav. Krećući k njemu, baka Anka mi pokazuje, rukom, tačku u gradu gde je, tokom nemačkog bombardovanja 6. aprila 1941, ostala čitav dan pod ruševinama zajedno sa svojim drugim mužem, naravno, neozleđena, dapače, oboje neozleđeni. Sunce se rađa nad rekom, preobražava vode i maglu u zaslepljujući odblesak. Spuštamo se brzo niz Dunav, duž obala gde ploča Trajanova podseća na pohode protiv Dačana kralja Decebala, vodama što su, pre nedavne izgradnje velike brane i velike hidroelektrane Đerdap, na jugoslovensko-rumunskoj granici, a blizu one bugarske, bile prepune skrivenih zamki, virova i opasnosti. Gigantski poduhvat, koji proizvodi ogromnu količinu energije, izmenio je predeo i izbrisao mnoge tragove prošlosti; sve do pre nekoliko godina, na primer, još je na Dunavu postojalo ostrvo Ada Kale, s turskim stanovništvom, kafanama i džamijom, ali je sada Ada Kale nestala, potopila ju je reka, pripada sporom i začaranom vremenu s dna voda, poput mitske Vinete u Baltičkom moru.

Na Gvozdenim vratima rimski general Gaj Skrabonije Kurion, 74. godine p.n.e., govorio je da oseća odbojnost od zalaženja u mračne šume iza Dunava – čini se da je, kao predstavnik uređene i osvajačke civilizacije, osećao neobjašnjivu odbojnost prema višestrukoj slojevitosti naroda i kultura, izmešanih i nerazlučenih, o čemu i danas može da posvedoči sve ono što se pojavljuje u iskopavanjima u Turn-Severinu. Šetam po hidrocentrali, priključujući se đacima u školskoj poseti. Centrala poseduje neumoljivu veličanstvenost, podseća na preteći i junački ep; za nas pripravljen dokumentarni film govori o njenoj izgradnji i pokazuje titanske kamene blokove bačene u reku, cepanje i razdvajanje voda, nezaustavljivo nadiranje točkova kamiona. Naviknuti na neprestano kritikovanje napretka i zabrinuti za narušavanja ekološke ravnoteže, osećamo iznenađenje pred ovom sagom petogodišnjeg plana, slikama pobede racionalizacije i tehnike nad prirodom i pitamo se da li su one vode okovane cementom ukroćene ili samo pokorene i potmulo spremne na odmazdu.

Ali ova epika, što podseća na rimske akvedukte, Tamerlanove puteve prosečene kroz planine ili Kiplingove slonove, poseduje svoju veličinu i nadličnu poeziju koju

nam zaklanja izmučeno i, svakako, razumljivo osporavanje tehnike kojim je prožeta naša kultura. Možda bi valjalo gledati na ove moderne piramide bez ushićenja napretkom i bez apokaliptičnog užasa, svakome dajući njegovo, poput Kiplinga koji u delu Graditelji mostova nepristrasno pušta britanske inženjere i indijske bogove da govore, slaveći i, istovremeno, relativizujući Herkulove poduhvate progresa. Film, premda odličan i upečatljiv, nije lišen prikrivene režimske retorike koju, uostalom, poništavaju učenici što, i pored uzaludnih grdnji lepih i dobrohotnih učiteljica, bacaju petarde u mraku sale za projekcije i međusobno se koškaju, ponovo uspostavljajući sklad između ozbiljnosti posla i bezobrazluka života.

Bez drske galame one dece, verovatno bih manje cenio onaj kiklopski patos. Autobus nas vodi u Kladovo, na bugarsku granicu. Geografija, za neukog zapadnjaka, postaje sve neodređenija. Feliks Hartlaub, nemački pisac koji je ostavio veoma zanimljive beležnice ispisane „u srcu zbivanja“, odnosno u vojnim komandama Wehrmacht-a, primetio je – poslat u onu „jugoistočnu džunglu“ – da je nakon Beograda, u njegovom umu, započinjala nerazgovetna magla što je one balkanske zemlje gde se nalazio preobražavala u nejasne i neodređene, kao i da se pitao gde je. I ja se, čekajući autobus u Kladovu, pitam gde sam.

Prevod sa italijanskog: Snežana Milinković

Odlomak iz knjige Klaudija Magrisa Dunav, Arhipelag, 2014
*http://bif.rs/2014/12/klaudio-magris-na-gvozdenim-vratima/

КЛАДОВО У БИОГРАФИЈИ

Никодим Тисмански

На овом подручју крајем XIV века боравио је оснивач манастира Манастирица Преподобни Никодим Тисмански (1320?-1406), рођак кнеза Лазара Хребељановића. У "Житијима светих" Јустина Поповића забележено је: "Крајем 1375. године Никодим оде у Крајину, тада под управом видинског цара Срацимира, да тражи мирно место за монашки живот. У околини Кладова на Дунаву нађе себи привремено станиште. За његов примерен монашки живот брзо се прочуло; пристигоше му неки монаси из Свете Горе и из појединих манастира из Србије. Са новопридошлим братством ту подиже цркву у спомен Светитељу Николају."

"Житија светих" казују како је одбацио земаљску славу и доселио се у Кладово: *"Но овом светилнику не беше прилично да остане сакривен под судом, него да изађе на видело и светли многима на спасење. Зато, по недознајним за нас судовима и путевима Божијим, он крете из Свете Горе Атоске у Србију и дође у државу славнога кнеза Лазара. Лазар га хтеде уздићи на високи духовни положај у својој земљи, но свети Никодим то одби и настани се као обичан јеромонах у источним крајевима Лазареве земље, око места Кладово на Дунаву: Ту се светитељ одаде богоугодним подвизима, по којима се ускоро прочу надалеко, тако да к њему стадоше долазити многи људи жељни монашког живота и подвига"* .

Тропар глас 1.

Рођеном од Дјеве, Началнику Пастира, следио си, оче наш Никодиме. Постом, бдењем и молитвама, постао си становник неба, исцељујући душе оних који ти притичу с вером. Зато кличемо: Слава Оном Који те је прославио и моћ дао; и кроз тебе даје исцељења.

Кондак глас 8.

Био си на земљи као анђео у телу и као дрво насађено поред воде уздржавања. Опрао си нечистоћу потоком својих суза и постао си божанско обиталиште и чудотворац. Угасио си пламен огњени, и он те се није дотакао. Бог те је прославио и примио си од Њега као награду царство небеско. Њега непрестано моли да дарује опроштај грехова нама који с љубављу празнујемо твоју свету успомену.

Кондак, гл. 8.

Као нашем заштитнику у многим невољама и опасностима, узносимо ти благодарност, ми синови твоји. Но пошто си многомилостив и хитар помоћник онима који с вером долазе к теби, ослободи нас, молитвама твојим, од свих невоља и напада злог духа, да би ти клицали: Радуј се, велики чудотворче, преподобни оче наш Никодиме!

http://www.crkva.se/srbi/srbi_nikodim_tismanski.htm

Ђорђе Бранковић

Ђорђе Бранковић (Јенопоље, 1645 — Хеб, 19. децембар 1711) је био трансилванијски гроф и наводни далеки потомак српске средњовековне владарске породице Бранковићи.

Године 1683, док су Турци опседали Беч, Бранковић је аустријском цару Леополду I изложио идеју о стварању српске државе на чијем би челу био он као легитимни наследник српских деспота. Бранковић је намеравао да уз аустријску помоћ подигне Србе на свеопшти устанак против Турака и да обнови српску деспотовину која би спречила даље турске продоре у централну Европу.

На основу писма српског патријарха и царске дипломе од 1683, у Бечу је владало уверење да Ђорђе Бранковић, као потомак светородне лозе и давнашњих владара, може утицати на подјармљене Србе да се дигну против Турака. Ништа не сумњајући, а верујући да има подршку аустријског цара, Бранковић је радио на организовању устанка, а после неуспеле акције се повукао у манастир Тисман. Што се Бранковић више ангажовао на подизању устанка, све је више уливао страх аустријским властима. Стога га је требало учинити безопасним и уклонити, па је тако принц Баденски, по налогу цара Леополда I, позвао грофа Бранковића у Кладово и ухапсио га 29. октобра 1689, а одатле спровео у Беч. У мемоарском делу својих *Хроника*, у V књизи, Ђорђе Бранковић опширно описује хапшење у Кладову и све што је потом следило.

https://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%82%D0%BE%D1%80%D1%92%D0%B5_%D0%91%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%9B_(%D0%B3%D1%80%D0%BE%D1%84)

Вук Караџић

Вук Стефановић Караџић (Тршић, 26. октобар/6. новембар 1787 — Беч, 7. фебруар 1864) је био српски филолог, реформатор српског језика, сакупљач народних умотворина и писац првог речника српског језика.[1]Вук је најзначајнија личност српске књижевности прве половине XIX века.[2] Стекао је и неколико почасних доктората.[3]

Учествовао је у Првом српском устанку као писар и чиновник у Неготинској крајини, Брзој Паланци и Кладову, а након слома устанка преселио се у Беч, 1813. године.

Караџићева капитална дела, међу којима се истичу прво издање „Српског рјечника“ (1818), друго, знатно проширено (1852), те превод „Новога завјета“ (1847), поставили су темеље за савремени стандардни српски језик.

*https://sr.wikipedia.org/sr/%D0%92%D1%83%D0%BA_%D0%A1%D1%82%D0%B5%D1%84%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%9B_%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%9F%D0%B8%D1%9B

Аврам Петронијевић

Аврам Петронијевић (Текија, 2/13. септембар 1791 — Цариград, 10/22. април 1852) је био познати државник, више пута председник Владе и министар иностраних послова кнежевине Србије.

Рођен је 13. септембра 1791. (по новом календару) у Текији, на Дунаву. Школу је учио у суседној Оршави (данас у Румунији), а 1817. се вратио у Србију. Постао је лични секретар кнеза Милоша Обреновића. Био је члан српске депутације у Цариграду од 1821. до 1826, а и касније је више пута био српски посланик (ћехаја) код турске владе (Порте). Са Томом Перишићем Вучићем је стајао на челу Уставобранитеља против кнеза Милоша Обреновића. У току владавине кнеза Александра Карађорђевића, од 1844. до своје смрти био је министар иностраних послова и кнежев представник (што одговара данашњем премијеру). Педесетих година 19. века Аврам Петронијевић, тадашњи министар иностраних дела Србије, у Белици је основао фабрику за производњу стакла. Била је то прва стаклара на Балкану ако не и прво индустријско постројење. У Србији наравно није било мајстора који су познавали овај занат па је Аврам Петронијевић довео мајсторе стакларе из Чешке. Умро је у Цариграду 22. априла 1852. године и сахрањен у цркви Свете Петке на Босфору, поред игумана Самуила Јаковљевића, свог колеге из депутације, који је умро 1824. године.

*https://sr.wikipedia.org/sr/%D0%90%D0%B2%D1%80%D0%B0%D0%BC_%D0%9F%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%9B

Сима Милутиновић Сарајлија

Sima Milutinović Sarajlija, jedan od najznačajnijih i najuticajniji srpski pesnika svog vremena, rođen je 15. oktobra 1791. godine u trgovačkoj porodici u Sarajevu. Otac Milutin, trgovac, rodom iz sela Rožanstva, u užičkom okrugu, od kuge je pobegao u Sarajevo i tu oženio Anđeliju Srdanović, čuvenu sarajevsku lepoticu. Zbog kuge će porodica napustiti i Sarajevo i otići u Zemun. U Zemunu Sima počinje da uči, ali ga njegov nemiran i nesređen duh ne puštaju da išta od svega započetog privede kraju. Tako je njegovo školovanje bilo isprekidano, nijednu školu nije završio do kraja, ali je pokazivao izuzetno poznavanje literature, istorije i mitologije. Učestvovao je u ustanku protiv Turaka, a kasnije odlazi u Besarabiju da vidi izbegle roditelje, a potom u Nemačku, gde sluša filozofiju i upoznaje ugledne nemačke književnike. Tom prilikom štampa i svoj ep Serbijanku, po mnogima, njegovo najveće i najbolje delo. Po zanimanju je bio sve, od čuvara bostana, preko trgovca, nadrilekara, pisara, do poznatog učitelja mladog crnogorskog vladike Rada (potonjeg Petra Petrovića Njegoša). Kasnije je bio i carinik u Kladovu, policajac, sekretar ministarstva, a bavio se i politikom, istoriografijom i lingvistikom. Pored Serbijanke druga važnija dela su mu: Trojebratstvo i Trojesestarstvo, epske pesme; Dika crnogorska, drama iz istorije Crne Gore, tragedija Obilić, jedna zbirka lirskih pesama i dva istorijska spisa: Istorija Srbije, koja obuhvata samo vreme od 1813—1815, i Istorija Crne Gore od davnih do novijeg vremena. Umro je u Beogradu. Sahranjen je na groblju kod današnje Crkve svetog Marka, grob mu je bio brzo zaboravljen. Mnogo godina kasnije na osnovu nekih skica i položaja njegovog groba u odnosu na Vozarovićev, koji je imao nadgrobni spomenik, pronađeno je njegovo telo i položeno u porodičnu grobnicu Milutinovića na Novom groblju.

Divna Milošević
*http://arhiva.unilib.rs/unilib/repozitorijum/ostalo/2.0/s/Sarajlija.pdf

Лазар Арсенијевић Баталака

Лазар Арсенијевић Баталака (Буковик, Крагујевац, 1793 — Београд, 15/27. јануар 1869) је био српски историчар.

Образовање је стекао током Првог српског устанка на Великој школи коју је основао Иван Југовић (Јован Савић). Ту му је професор био и Лазар Војновић (1783-1812), коме је одржао посмртни говор.[1]

По пропасти устанка, 1813, одлази у избеглиштво најпре у Аустрију где је кратко боравио у Новом Саду а потом у Русији где је у Хоћину и Кишињеву провео више од десет година. У изгнанству је био у вези са истакнутим устаничким вођама (Карађорђе, Луком Лазаревићем, Вулом Илићем, Јаниићијем Ђурићем, Савом Филиповићеми другима) а издржавао се подучавајући децу имућнијих српских избеглица. У Србију се вратио 1827. и ступио у државну службу. Најпре је служио у разним надлештвима, у Пожаревцу, Кладову, Крагујевцу (где му јеДимитрије Давидовић наденуо наимак „Баталака“), Београду и Смедереву. Након династичког преврата у Србији 1842, нагло је напредовао у државној служби. Државни саветник постао је 1842, потом капућехаја у Цариграду (1846 — 1847), министар просвете и правде (1848) и поново министар просвете (1852 — 1854). Поновни династички преврат у Србији (1858) овога пута се негативно одражава на његову политичку каријеру. После краткотрајног притвора, са осталим државним саветницима у војној болници у Београду пензионисан је 1858. након тога се посветио писању мемоара (1858-1864) и делимично сарадњи са Гарашанином на националној пропаганди.

Историографију је задужио управо својим делом које је писао по пензионисању, *Историја српског устанка*. Значај његовог дела и чињеница да је приликом писања користио много аутентичне историјске грађе и до данас изазива недоумицу да ли се његов рад може сврстати у научну литературу или је пак реч о класичном мемоарском делу. Истовремено, нескривена наклоност Карађорђу и оштри полемички ставови према неким историјским личностима и ауторима (Вуку Караџићу на пример) наводе на претпоставку да његов рад садржи и елементе политичког списа. У основи, реч је о једном од важнијих мемоарских дела о Првом српском устанку (први део издат 1898, други део 1899, а заједно су објављени тек 1879. године). Осим овог дела написао је само још један рад*Карактеристика Црног Ђорђа* издато 1854.

*https://sr.wikipedia.org/sr/%D0%9B%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%80_%D0%90%D1%80%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%9B

О ПРИРЕЂИВАЧУ

Ранко Јаковљевић писац је низа историографских радова чији су предмет преламања великих историјских збивања на подручју подунавског Ђердапа.
Његове текстове објављивали су Српска академија наука, Патријаршија Српске православне цркве, Универзитет у Нишу, Универзитет "Аурел Влајку" Арад, Румунија, Музеј науке и технике у Београду, Јеврејски историјски музеј Југославије, Историјски архив Крајине, Кључа и Пореча Неготин, Архив Тимочке крајине Зајечар, електронска библиотека српске културе Растко, портали Историја Балкана и Православље, био је сарадник Матице српске на изради Српског биографског речника...
Правне расправе Ранка Јаковљевића из области управног и уставног права публиковали су Удружење правника Србије, Министарство финансија- Управа царина...

У форми монографија штампана су његова дела: Речник локалне самоуправе (Кладово 2002.), Сви ђердапски мостови (Кладово, 2002. и 2003.), Тимочка српска елита почетком XX века (Кладово, 2002.), Руси у Србији (Београд, 2004.), Гвоздена врата Атлантиде (Београд, 2005.), Јеврејски код (Београд, 2005.), Уместо домовине читав свет (Београд, 2006.), Пут светог Никодима (Београд, 2007.), Атлантида у Србији (Београд, 2008.), Историја једне границе (Београд, 2010), Капија народа на Ђердапу (2011), Било једном једно Кладово (Београд 2011), Сан- Ада Кале (Београд 2012), Између пера и мача (Београд 2012), Знакословље (Београд 2012), Српски изданци румунске стварности (2015), Елементи (2015), у припреми за објављивање "Свет масона" , "Италија Србија", "Капија народа на ђердапу II ". У електронској форми објабљена су дела: "Између редова- Кладово и околина у књижевним делима" и "Из речи у реч- Кладово и околина у документима"

Књиге "Атлантида у Србији" и "Историја једне границе" уврштене су каталоге Stanford University, Socratres Stanford's Online Catalog и University of Toronto Libraries, првонаведена и у UCL London's Global University, School of Slavonic and East European studies Library; "Било једном једно Кладово"- University of California Berkeley, Cornell University New York. "Пут светог Никодима" налази се у библиотечкој збирци Музеја Српске православне цркве у Београду. "Јеврејски код" у књижевном је фонду Beth Hatefutsoth- The Nahum Goldman Museum of Jewish Diaspora у Тел Авиву, као и Deutsche Nationalbibliothek. "Уместо домовине читав свет" у поставци је београдског Музеја ромске културе. Студије, "Јевреји на североисточним границама Србије" и "Збрињавање јеврејских избеглица бродом "Краљица Марија" део су документарне збирке Yad Vashem Музеја Холокауста у

Јерусалиму, а рад "Цигани Кладова" сврстан у библиографију Школе ромолошких студија Универзитета у Нишу.

Резултати његових радова коришћени су приликом истраживања у Србији и Румунији на сродне теме и уврштени у десетак библиографија из области историје, социологије, етнологије, поједини текстови штампани у оквиру тематских целина монографија насталих 2012.г. из пера проф.Драгољуба Ђорђевића- *Кафанологија*, "Службени гласник" Београд, и проф. Carmen Bulzan- *Destinul Insulei Ada-Kale,* Букурешт, а један број књига у каталозима је и Конгресне библиотеке Вашингтон, националне библиотеке Холандије.

САДРЖАЈ

Предговор

АТЛАНТИДА НА ДУНАВУ
Ранко Јаковљевић

СПОМЕН ПУТОВАЊА ПО ДОЉНИМ ПРЕДЕЛИМА ДУНАВА
Јован Стерија Поповић

ЕМИЛИЈА ЛЕТА
Мирјана Митровић

МАРКО КРАЉЕВИЋ И ВИЛА
Народна песма

О ВАРОШИ КУЋЕ СПАСЕЊА- ГРАЂЕВИНЕ ГРАДА ФЕТХ-И ИСЛАМА
Евлија Челебија

ХАЗАРСКИ РЕЧНИК
Милорад Павић

ЕПИГРАФСКА КЊИЖЕВНОСТ 1739
Махмуд Кан

СТОЈАН БУЉУБАША
Народна песма

БАЗЕРЂАН СТЕРИЈА
Народна песма

УЗЕЋЕ ПОРЕЧА И КЉУЧА
Сима Милутиновић Сарајллија

УЗЕЋЕ КЛАДОВА
Сима Милутиновић Сарајлија

НЕШТО О ФЕТИСЛАМУ
Сима Милутиновић Сарајлија

ЕПИГРАФСКА КЊИЖЕВНОСТ 1818
Изедин

ЂАВО И МАЛА ГОСПОЂА
Ђорђе Милосављевић

ЖИЗНИ ОПИСАНИЈА МОЈА
Нићифор Нинковић

ПЛОВИДБА ДУНАВОМ
Ханс Кристијан Андерсен

RICORDI DI UN VIAGGIO IN ORIENTE

Francesco Nardi

DE LA NOI, LA CLADOVA

Daniela Petroşel

ЧЕСНА СТАРИНА
Стеван Сремац

НА ЛЕПОМ СРПСКОМ ДУНАВУ
Сретен Ј Стојковић

НОВИ ЖИВОТ ФИЛИПА ФЕРАРИЈА*
Жико Николић

ДНЕВНИК СА СРПСКОГ ДВОРА 1892-94

Албер Мале

НАШ ЗЕТ

Војислав М Јовановић

ЖИВОТ ЧОВЕКА НА БАЛКАНУ
Станислав Краков

ОДА СРБСКОЈ НАЦИЈИ
Габриеле Данунцио

НОЋ У АЛХАМБРИ
Иво Андрић

НА ЛАЂИ
Иво Андрић

НИЗ ВОДУ, РАЗГОВОРИ УДВОЈЕ
Иван Ђаја

ЖИВОТ ПРОЛАЗИ СЕЋАЊА ОСТАЈУ

Лазар Мечкић

НА БРОДУ УЗ БУКУ МАШИНА
Драган Јовић Лисац

ЗАПИСИ О ХЕ ЂЕРДАП
Мирослав Тодоровић

ГРАДИЛИШТЕ
Брана Петровић

ОДЛАЗАК ПЕСНИКА
Бора Рудан

ДАНТЕОВ ТРГ
Драган Великић

THE STRANGER OF ADA KALEH

Константин Северин

ЈЕДНА КРАТКА ЖЕЛЕЗНИЧКА
Зоран Ћирић

ОД ПОЈАСА НАНИЖЕ
Вуду Попај/Раденко Стојановић

ТРАНСИЛВАНИЈА

Драган Николић

ЕВА ОД КАВЕЗА
Снежана Јаковљевић

ДУНАВ
Клаудио Магрис

КЛАДОВО У БИОГРАФИЈИ

Никодим Тисмански

Гроф Ђорђе Бранковић

Вук Караџић

Аврам Петронијевић

Сима Милутиновић Сарајлија

Лазар Арсенијевић Баталака

О аутору

Le
Pilote
du
Danube
Jules Verne